

32087

T.C
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLETİŞİM FAKÜLTESİ
TANITIM VE HALKLA İLİŞKİLER
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

TÜRKİYE’NİN TURİZM VE TANITIMINDA ÇAMLIHEMŞİN

Yüksek Lisans Tezi

Şafak GÜLAY
92-7559

Danışman: Yrd.Doç.Dr. Simten Gündeş Öngören

İSTANBUL, 1994

GİRİŞ

BİRİNCİ BÖLÜM

I. ÇAMLIHEMŞİN'E GENEL BAKIŞ	1
A. ÇAMLIHEMŞİN'İN COĞRAFI ÖZELLİKLERİ	1
1. Konumu	1
2. Yüzey Şekilleri	1
3. İklimi	3
4. Bitki Örtüsü	4
5. Yerleşim Birimleri ve Nüfus Dağılımı	8
6. Ulaşımı	10
B. TARİHİ AÇIDAN ÇAMLIHEMŞİN'E BAKIŞ	12
1. Yöre Tarihi	12
2. Yörede Yeralan Tarihi Eserler	23
3. Çamlıhemşin'in Karakteristiği: Yaşanan Mekânlar	26
a) Köy Evleri	26
b) Yayla Evleri	29
c) Diğer Tipik Yapıları: Serender ve Su Değirmeni	31
C. ÇAMLIHEMŞİN'DE SOSYO-EKONOMİK YAŞAM	35
1. Folklorik Yaşam	35
a) Düğünler	35
b) Yayla Eğlenceleri	38
c) Otantik Yöre Geleneği: Horon ve Tulum	41
2. Yöre Halkının Giyim-Kuşam Tarzı	46
a) Kadın Giyimi	46
b) Erkek Giyimi	48
3. Yöreye Özgü Yemekler	48

4. Çamlıhemşin'de Eğitim ve Ekonomik Durum	50
a) Eğitim	50
b) Ekonomik Durum	52
(1) Gurbetçilik	52
(2) Yaylacılık ve Hayvancılık	54
(3) Tarım	55

İKİNCİ BÖLÜM

II. ÇAMLIHEMŞİN'E TURİZM AÇISINDAN BAKIŞ	60
A. TURİZM VE TANITIM	60
1. Turizmin Tanımlanması	60
2. Turizmin Özellikleri	61
3. Turizmin Sınıflandırılması	63
4. Turizmin Ekonomik Sonuçları	65
a) Dış Ödemeler Dengesi ve Turizm	66
b) İstihdam ve Turizm	67
c) Yabancı Sermaye Girişi, Ulusal Gelir ve Turizm	68
5. Tanıtımın Tanımlanması	69
6. Tanıtım Araçları	70
a) Yazılı Araçlar	70
b) Yayın Araçları	71
c) Festivaller	72
d) Yarışmalar	73
e) Toplantılar	73
f) Sergiler	74

B. TURİSTİK BİR DEĞER OLARAK ÇAMLIHEMŞİN	75
1. Dağcılık	75
a) Rize-Kaçkar Dağlarına Kuzey Yüzden Tırmanışlar	77
b) Kaçkar Dağları Hakkındaki Çalışma ve Görüşler	80
c) Gezi ve Tırmanışlarla İlgili Pratik Bilgiler	82
2. Trekking ve Yayla Turizmi	85
3. Sağlık Turizmi: Ayder Kaplıcası	89
a) Kaplıca Tedavisi	89
b) Konaklama ve Ulaşım	91
4. Rafting ve Kano	92
5. Diğer Turizm Çeşitleri	93
a) Av Turizmi	93
b) Kış Turizmi	94
C. YÖRE TURİZMİNİN BAŞLICA SORUNLARI VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ	95
1. Konaklama ve Yeme-içme İşletmeleri	97
2. Altyapı ve Ulaştırma İşletmeleri	99
3. Pazarlama ve Tanıtım İşletmeleri	101
4. Eğitim Sorunları	102
5. Çevre Sorunları	103
6. Dilek ve Beklentiler	106
SONUÇ	108
KAYNAKÇA	113
GÖRÜŞMELER	115
ÖZET	I

G İ R İ Ş

Türkiye, yirmi birinci yüzyıla çok az bir zaman kala hâlâ nüfusunun yarısından fazlasını köylerde barındıran bir ülke durumundadır. Köylü nüfus terimi, hemen tarım, hayvancılık, ormancılık gibi üretimle ilgili başka kavramlar dizisini hatırlatıyor. Acaba, ülkemizde sayı olarak büyük toplulukları ifade eden köylü, aynı oranda üretim yapabiliyor mu, ya da bu üretim beklentisi için gerekli alt yapıya sahip midir? Buna karşılık, gelişmiş ülkelerde köylü nüfus oranı artık uzun yıllardır yüzde onların altına düşmüştür ve üretimleri kendilerine yeterli olduktan sonra üretim fazlası ürünleri ile diğer ülkelerde kendilerine pazar bulabilmektedirler.

Ekonomimiz büyük oranda tarıma dayalıdır. Ama kaliteli tarımsal üretim yapmak için sağlam bir alt yapıya sahip değiliz. Çoğu yerde babadan, atadan kalma usullerle üretim yapılmaya çalışılıyor ve aynı üretimi bizim maliyetimizin çok altında yapabilen toplumlarla rekabet edemiyoruz. Tarım ülkesi Türkiye'de vitrinleri yabancı kökenli peynir, tereyağı hatta sebze ve meyveler dolduruyor. O zaman köylümüz kendi üretimini maliyetinin altında satmak ya da kendisi de tüketici olmak üzere kente koşmak gibi iki tercih arasında kalıyor. Kentte iş bulup çalışacak ve hiç olmazsa çocuklarını okula gönderecektir. Bu sefer başka bir problem doğuyor: İnsanlar sosyal, kültürel, ekonomik ve fiziksel alt yapısı zaten yeterli olmayan kentlere koşuyorlar. Eskiden yaşayanların yükünü kaldıramaz durumdaki kent altyapıları yeni gelenlerle bir-

likte tamamıyla üstesinden gelinemez duruma düşüyor. Göç eden köylü ise buraya da uyum sağlayamıyor ve ülkemizde mutsuz topluluklar oluşuyor.

Halbuki insanlarımızın doğdukları, özlemini çektikleri kendi yörelerinde yaşamaları hem kendileri hem de ülke yararına olmaz mıydı? Bu yüzden bugün Türkiye'nin karşı karşıya kaldığı büyük bir sosyal tehlike olan göçün şu yada bu şekilde önüne geçilebilmelidir. Bunu başarabilmek için ise köylümüze alt yapı hizmetlerinin ulaştırılması yanında yeni üretim modelleri de sunulabilmelidir.

Aslında köylüye dönük hizmetler yıllardan beri yapılmaktadır. Tarım ve hayvancılık ile ilgili bir çok yenilikler getirilmeye çalışılıyor. Ancak bu çalışmalar yetersiz kaldığından olacak Türkiye'de göç alabildiğine ve sağlıksız bir şekilde devam etmektedir. Oysa insanlarımız alt yapısız kentlere bu şekilde doluşacaklarına belirli düzenlerinin kurulu olduğu kırsal bölgelerde kalsalar daha sağlıklı bir ekonomi ve insan topluluklarına sahip olurduk.

Günümüzde popüler olan ekonomik faaliyet bacasız sanayi denilen turizmdir. Ülkemizin bir çok yöresi eşsiz tarihi ve doğal varlıklarıyla turizm potansiyeline sahip görünmektedir. Bunun yanında çevre koruma bilinci ile hizmet alt yapısı oluşturabilirse pek çok sosyal sakıncası olan göç problemi bir ölçüde önlenebilecektir.

Bu çalışmaya konu olan Çamlıhemşin, son yıllarda yazılı ve görüntülü basında tanınır hale gelen bir yurt köşesidir. Fiziksel görünümü ile bir yöreyi tanıtmak, orası için yeterli tanıtım bilgilerini vermek demek değildir. Çamlıhemşin neresidir? Kimleri barındırmıştır? Nasıl gidilir? Ekonomisi nedir? Kültür farklılıkları var mıdır? Varsa bunlar nelerdir? Turizm açısından cazibe oluşturuyor mu? Türkiye ve dünya pazarındaki payı ne kadardır?

Yukarıdaki soruların cevabını, son yıllarda medyada sıkça işlenir hale gelen Çamlıhemşin için bir tanıtım ve halkla ilişkiler problemi olarak ele almış bulunuyorum. Bu yöreyi seçmemin nedenleri arasında ülkemizin ekonomisinde turizmin önemine inanmam, yörenin daha önce yeterince tanıtılmaması ve kuşkusuz Çamlıhemşin'de doğmuş biri olarak orayı çok sevmem, bir vefa borcum olduğuna inanmam sayılabilir.

Çamlıhemşin'i tanıtabilmek için önce tarihi açıdan ele almak gerekiyordu. Çünkü bölgede "Hemşinliler" diye anılan ve belirli bir etnik kökene dayanmasa bile bölgenin diğer insanlarından kendilerini ayrı tutan bir insan topluluğu yaşamaktadır. Ancak Anadolu insanının eskiden beri okuma yazma alışkanlığının fazla olmaması ve yazılı kaynakların azlığı, ne yazık ki, kimlik sorununun kolay cevaplanmasını engellemektedir. Etnik ve kültürel mozaikten bahsetmenin moda olduğu günümüzde bu sorunun cevabını da öğrenmek gereklidir.

Yöre insanı için yapılan "Ermeni asıllı" yakıştırması Kumkapı Ermeni Patrikhanesini ziyaretimi gerektirdi, patrikhanede bir kültür görevlisi olan Sayın Kevork Pamukçuyan ile Ermenice

eserlerde yöre hakkında yazılanları inceleme fırsatı buldum. Bazı eserlerin Türkçe'ye çevirisi olmadığından kendisinin bu konudaki yardımlarını belirtmeliyim. Bundan başka, yöre için tarihi ve etnik köken açısından araştırmalar yapan Sayın Muzaffer Arıcı ve turistik açıdan yöre tanıtımına büyük katkıları olan basın mensubu Sayın Cemal Gülas ile görüşmeler yaptım.

Yöre hakkında nüfus ve göç hareketleri, tarım alanları ve hayvancılık ile ilgili rakamlar gibi istatistik bilgiler ilgili kuruluşlardan alınmıştır. Bu anlamda yörenin turizmi için sağlıklı dökümanların ilgili bakanlıktan sağlanamadığını hatta hazırlanan broşür ve kitapçıkların da yeterli nitelikte olmadıklarını belirtmekte yarar vardır. Ancak yine de, kaynağı Turizm Bakanlığı olan bilgiler bu çalışmada kullanılmıştır.

Yöre ile ilgili beslenme alışkanlıkları, giyim-kuşam tarzı, şenlik ve kız isteme, düğün âdetleri gibi, kültürel bilgiler yazılı kaynaklardan alınmayıp, yöre insanı ile doğrudan görüşülerek elde edilmiştir. Çamlıhemşin'e has mani ve türküler, şive (ağız) özelliklerini yansıtabilecek şekilde yazılma zorluğundan ötürü çalışmaya dahil edilmemişlerdir. Bunun yanında yörenin tanıtımına yardımcı olabilecek fotoğraflar ilgili konularda kullanılmıştır.

Bu çalışma ile Çamlıhemşin yöresi, İ.Ü.Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde bir tanıtım ve halkla ilişkiler problemi olarak ele alınıp yüksek lisans tezi olarak hazırlanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

I. ÇAMLIHEMŞİN'E GENEL BAKIŞ

A. ÇAMLIHEMŞİN'İN COĞRAFI ÖZELLİKLERİ

1. Konumu

Bu çalışmaya konu olan Çamlıhemşin, Rize ilimizin bir ilçesidir. İlçe merkezi, coğrafi koordinatları $41^{\circ}.02$ kuzey enlemi, $41^{\circ}.00$ doğu boylamı olan bir noktada kuruludur. İlçenin doğusunda Ardeşen, kuzeyinde Ardeşen ve Hemşin, batısında Çayeli ve İkizdere ilçeleri bulunur. Tatos, Verçenik ve Kaçkar Dağları ile Artvin'in Yusufeli ve Erzurum'un Ispir ilçelerinden ayrılmaktadır. İlçe merkezi karayolu ile denize 22 km uzaklıktadır.

2. Yüzey Şekilleri

İlçe merkezi, yanında akmakta olan Fırtına Deresi'nin kenarında son derece dar bir şeride kuruludur. İlçe yakınlarında, Hala Deresi ve Büyükdere birleşerek Fırtına Deresi adını alır. Arazinin son derece dik ve yağışın bol oluşu su kaynaklarının ve derelerin çok sayıda olmasına sebep olmuştur. İlçe merkezinden güneye doğru arazi yükselerek devam eder. 2000 m dolaylarında nispeten plato düzlükleri başlar ki buralarda kırka yakın yayla ve mezralar kuruludur. Bunlardan belli başlıları şunlardır: Kavrın, Ceymakçur, Ağveçur, Paakçur, Kaçkar, Sal, Pokut, Hazindağ, Samistal, Amlakit, Palovit, Apevanak, Elevit, Haçevanak, Karunç,

Trevit, Karmik, Koluna, Başıayla, Çiçekli, Kale, Çermeşk, Ambarlı ve Kitodur.

Bölgenin belli başlı tepeleri ve bunların yükseklikleri şöyledir: Kumluk dağları 3054 m; Kordovit sırtı, Duvar tepe 2985 m. Çargovit tepe 2859 m, Çayır ve Çaymakçur tepeleri 2295 m, Aytimur tepe 3195 m, Bucaklar tepe 3121 m, Büyük Kavrın tepe 2787 m, Huser tepeleri 2213 m'dir.

M.Tevfik Tarkan Rize-Hopa Yöresi Coğrafi Etüdü adlı eserinde yöre yer şekillerinden şu şekilde bahseder:

"Esas itibarıyla volkanik bir yapıya sahip bulunan yöre, yüksek kıvrımlı sıradağ morfolojisine tabi olarak, güney tarafında ortalama 3000 m yükseklikte Rize,Kaçkar Dağları ile sınırlandırılmıştır. Kaçkar Dağı yörenin hatta bütün Karadeniz Bölgesinin en yüksek tepesidir (3937)... Akarsular araziye kabaca güney-kuzey yönünde keserek, kenar dağların bu kuzey yönünde, birbirinden tamamen farklı muhtelif akımlar husule getirmişlerdir.

"Bu akarsular her zaman yağışlı bir yörenin sularını taşımasına rağmen, eğilimleri fazla, yatakları düzenlenmemiş olması sebebiyle sel karakterindedirler....

"Netice itibarıyla denilebilir ki yöre akarsularının eğimleri fazla. boyları kısa, fakat aşındırmaları çok, sel rejimi gösterdikleri için taşımaya imkan vermeyecek tarzdadırlar."(1)

Yüksek kıvrımlı dağ morfolojisine dahil olan yöre Kaçkar Dağ silsilesi ile sınırlandırılmıştır. Yöre magmatik bir sisteme

---

(1) M.Tevfik Tarkan, Rize-Hopa Yöresi Coğrafi Etüdü, Erzurum, Atatürk Üniversitesi Basımevi, 1973, s. 5-10.

dahildir. Yüksek dağlar arasında yer yer derin krater gölleri bulunmaktadır. Sıfır derece ısıdaki göllerde dalma rekorları denenmiştir. Dağların arasından hızla akan dereler başlangıçta "U" iken sonradan "V" vadilere dönüşür, daha aşağılarda boğaz vadilere dönüşerek denize yaklaştıkça kısmen biraz genişlerler ve hızlarını kaybederler.

Fırtına deresinin enerjisini elektiriğe çevirecek herhangi bir ünite henüz kurulmamıştır. Ancak bu konuda D.S.İ Genel Müdürlüğü, çevirme bentleri, tüneller ve santrallerden oluşacak bir enerji sistemi için planlama çalışmalarını sürdürmektedir.

3. İklimi

"Yöre iklimi, Doğu Karadeniz Bölgesi'nin tipik iklim özelliklerinden bazı küçük sapmalar göstermektedir. Yüksek dağlar ve yoğun bitki örtüsü yöreyi yıllık ortalama 251 cm ile yurdumuzun en çok yağış alan bölgesi haline getirmiştir. Yöre, ılık bir deniz ve bu denizden yükselen su buharları karaya doğru sürükleyen hâkim kuzey rüzgürları, Kafkas Dağları ile Rize-Kaçkar Dağları, bu sahayı kuzeydoğu ve doğu cephesiyle güneyden tamamen ayırarak, memleketimizin diğer kısımlarından tamamen farklı bir iklim tipinin doğmasına sebep olmuştur. Bölgede ılık bir denizin bulunması, bölgenin sıcaklığını ortalama olarak hiçbir mevsimde artı 5⁰'den aşağı düşürmediği gibi bunun neticesi olarak burada sürekli bitkisel hayat görülmektedir... Sonbahar en yağışlı, ilkbahar en az yağışlı mevsimlerdir...

Netice olarak denilebilir ki bu hususiyetleriyle yörede subtropikal-okyanusal bir iklimin bütün karakterleri gerçekleşir."⁽²⁾

Yörenin güneyindeki yüksek dağlar kuzeyden gelen yağmur yüklü hava akımlarının Çoruh ve Maki deresi vadilerine geçmesini engellemekte, iklimi sürekli yağışlı kılmaktadır. Bu durum, yılın istisna sayılabilecek kadar az günü dışında devam etmekte ve yağışsız günlerin sayısını yıllık seksen-doksan ile sınırlamaktadır. Buna ilaveten yağışsız günler dışında yöre çoğu zaman yoğun bir sis bulutu altında kalmaktadır.

4. Bitki Örtüsü

İlçe, denizden 270 m'den başlayan ve 3937 m'lik Kaçkar zirvesine ulaşan bir coğrafi yapıda son derece yoğun bitki örtüsü ve orman ile kaplı bulunmaktadır. Bitki türlerinden bazıları şunlardır: Kızılağaç, orman gülü (kumar), kestane, ıhlamur, gürgen, şimşir, porsuk, böğürtlen, eğrelti, ardıç, köknar, kayın, meşe, karaağaç, karayemiş ve yörede çam olarak adlandırılan Ladin ile diğer çam türleridir. "Çamlıhemşin" adı yöredeki Ladin ormanlarının çokluğundan gelmiştir.

"Yukarıda izah edilen iklim tipi yöre florasına olağanüstü bir zenginlik sağlamıştır. Yörede bitki örtüsü hemen kıyıdan yani sıfır metreden başlayarak 2200-2400 m'ye kadar devam eder. Bu bitki örtüsünün 0-600 m arasını meydana getiren etek ormanları büyük nüfus toplulukları tarafından yer yer ortadan kaldırılarak bunun yerine mısır ve çay tarlaları hâkim

---

(2) Tarkan, a.g.e., s. 5-7.

olmuştur. Bu etek ormanları kademesinde açılan ormanın yerini kısa bir zamanda her zaman yeşil şüceyrelerden meydana gelen gür bir formasyon almakta ve bunun güneş ziyasına mani olması, asıl ormanın yeniden yetişmesini imkânsız hale getirmektedir. Yörenin bu katında kolşik ormanlar görölmektedir. Burada en önemli ağaç türleri: Kızılağaç, fındık, karaağaç, Trabzon hurması, kayın, gürgen görölmekle beraber aynı yükseltide ormanların dışında yeşil çalılıklar, sarılıcı bitkiler, yarı otsu bitkiler ve nihayet otsu bitkiler topluluğu görölür. Bu kademede ormanlar 600-1250 m arasında yayvan yapraklı, 1250-1650 m'ler arasında karışık yapraklı, 1650-2200 m arasında ise iğne yapraklı orman şeritleri meydana gelir. Bu üç orman şeridi tür bakımından zengin, gür, nemli ve daha ziyade yayvan yapraklıların çoğunlukta olduğu bir formasyon olarak tavsif edilebilir. Fakat en üst şeritte yer alan iğne yapraklı ormanlar daha az çeşitlidir... iğne yapraklı ormanlar çok yerde göçebe ve yaylacı nüfus tarafından tahrip edilerek buralarda ormanın üst sınırı yer yer 1700 hatta 1500 m'ye düşürdükleri görölmektedir.

"Netice olarak denilebilir ki kıyı çizgisinden itibaren başlayan bitki topluluğu yörenin irtifalarında nüfus tarafından tahrip edilmeyen yerde zengin, gür kolşik flora, 600 m'den başlayan yayvan yapraklı ormanlar, daha yukarlarda karışık ormanlar ve nihayet 2200 m'ye kadar uzanan iğne yapraklı ormanlar yörenin bitki örtüsünün esasını teşkil ederler."⁽³⁾

---

(3) Tarkan, a.g.e., s. 8-9.

Yukarıda adıgeçen ağaç türlerinden bazılarını ayrıca incelemekte yarar vardır.

Ladin: Yörede çam olarak adlandırılır. İğne yapraklı bir ağaç türüdür ve kışın yapraklarını dökmeyerek yörenin hep yeşil kalmasını sağlar. Ladin ormanları 300 m irtifadan başlayarak 2000 m'ye kadar bir kuşakta hayat sahası bulmaktadır. Diğer bir çok ağaç türü gibi koruma altında olmasına rağmen köylü ve yaylacı nüfus tarafından tahrip edilmektedir. Yakın geçmişe kadar ladin ağacının gövdesinden odun ve kereste dışında da faydalanılmaktaydı.

Kolo: Budaksız düzgün ladin ağaçlarının kabukları soyulup iplikle dikilerek kurutulur ve bunlardan peynir veya çökelek saklamak için kaplar yapılırdı. Bu kaplardan bir kaç tane elde etmek için kabuğu soyulan düzgün çamlar katledilmekteydi.

Hartama veya Harduma: Yayla evlerinin çatılarını örtmek için kullanılan bir tür ince tahtadır. Çam ağacı kütükleri yarılarak elde edilirdi. Bu malzemenin elde edilmesinde de bir çok çam ağacı tahrip edilmekteydi.

Yaylacılığın gerilemesi sonucu kolo ve harduma artık yapılmamaktadır. Ayrıca yayla evlerinin örtülmesinde oluklu saç kullanımı yaygınlaşmıştır.

Orman Gülü: Yörede kumar olarak bilinir, Karadeniz'e has bir bitki türüdür. Orman içlerinde değişik yüksekliklerde bulunduğu gibi çam ormanının sona erdiği 2000m sınırından sonra da yaşama alanı bulabilen bodur bir bitkidir. Orman gelişimini en-

gellediğinden kesilmesi serbest bırakılmıştır. Sanayide sunda, kontroplak türü ürünler üretiminde kullanılabilir. Yaz aylarında kokusu çok hoş bir çiçek açmakta ve yöredeki arıcılık için uygun bir kaynak oluşturmaktadır. Yakacak olarak kullanıldığında oldukça yüksek kalori verir.

Orman Gülü

Karayemiş: Geniş koyu yapraklı bir bodur ağaç türü olan karayemiş kışın yapraklarını dökmez. 0 m'den 2000 m'ye kadar geniş bir kuşakta bulunabilmektedir. Yaprakları kışın budanarak hayvan yemi olarak kullanılır. Karadeniz Bölgesi dışında bulunmayan bir ağaç türüdür ve Taflan olarak da bilinir. Bölge halkının severek tükettiği kiraz tanesi büyüklüğünde bir meyvesi vardır. Yüksek irtifalarda bulunan yabani karayemiş bitkisinin meyveleri de sonbaharda olgunlaşmakta ve yenilebilmektedir.

Şimşir: Vadi içlerinde 300 ile 500 m yükseklikler arasında bulunan, maksimum çapı 30 cm olabilen bir ağaç türüdür. Çok sert bir ağaç türü olduğundan bölgede kaşık, kepçe ve tokmak gibi eşyaların yapımında kullanılmaktadır. Son yıllarda, kışın dökülmedikleri ve uzun süre yeşil kalabildiklerinden yaprakları da çiçekçilikte kullanılmaya başlanmıştır.

Çamlıhemşin'de bir çok sebze ve meyve yetişmektedir. Bunlar arasında fasulye, mısır başta olmak üzere tatlı kabağı, patates, karalahana, ıspanak, pırasa, pazı, marul, salatalık, soğan gibi sebzeler ile elma, armut, erik, şeftali, incir, dut, fındık, ceviz, kiraz, karayemiş, kestane gibi meyveler sayılabilir. Yine sadece Karadeniz Bölgesi'ne has olan kokulu bir tür üzüm yetirşirki bu son derece özel ve lezzetli bir meyvedir. Fasulyeyi saymazsak bunlardan hiçbirinin ekonomik değeri yoktur ve yerinde tüketilir.

5. Yerleşim Birimleri ve Nüfus Dağılımı

Yüzölçümü açısından Türkiye'nin küçük illerinden olan Rize'nin dağlık kesiminde bulunan Çamlıhemşin 678 km²'lik bir alana sahiptir. İlçe sınırları içinde merkez ile birlikte altı mahalle ve yirmi dört köy olmak üzere toplam otuz yerleşim birimi bulunmaktadır. Bu sayıya yaz aylarında kullanılan yaylalar ile diğer yazlık yerleşimler dahil değildir.

Çamlıhemşin'de kış nüfusu sürekli bir azalış göstermekle beraber yaz aylarında turizmin etkisiyle nüfus artmaktadır. İlçe yerleşik nüfusu son dört nüfus sayımına göre, yöreden göçün

etkisini belirgin ölçüde gösterecek şekilde şöyle ölçülmüştür; 1975 sayımı 11157, 1980 sayımı 10819, 1985 sayımı 11024, 1990 sayımı 10566'dır. 1990 nüfus sayımında merkez ve mahallelerin nüfusu 2829, köylerin nüfusu ise 7737 olarak belirlenmiştir. Bu nüfus sayımına göre mahalle ve köylerin nüfus dağılımı şöyledir:

1- Merkez Mahallesi	1138	16- Meydan Köyü	100
2- Aşağı Çamlıca "	526	17- Murat "	383
3- Yukarı Çamlıca "	216	18- Ortaklar "	136
4- Konaklar "	574	19- Ortan "	37
5- Kavak "	216	20- Ortayayla "	76
6- Sırt "	113	21- Sıra "	48
7- Aşağı Şimşirli Köyü	223	22- Şen "	31
8- Boğaziçi "	95	23- Şenyuva "	196
9- Çat "	65	24- Topluca "	1790
10- Çayırdüzü "	996	25- Ülkü "	246
11- Dikkaya "	1896	26- Yayla "	26
12- Güroluk "	188	27- Yazlık "	84
13- Hisarcık "	76	28- Yolkıyı "	131
14- Kaplıca "	1965	29- Yukarı Şimşirli "	195
15- Köprübaşı "	556	30- Zilkale "	62

6. Ulaşımı

a) İlçeye Ulaşım

İlçeye muhtelif yollardan varmak mümkündür. Son yıllardaki karayolu çalışmaları ile ilçe merkezine kadar asfalt kaplama yol yapımı sağlanmıştır. Karayolu ilçeyi, Ardeşen ayrımından Pazar'a, daha sonra Rize'ye bağlamaktadır. Özel taşıt ile ulaşım sağlandığında bu yol takip edilebilir. İlçe merkezi denize yani Ardeşen ilçesi yol ayrımına 22 km, Pazar'a 30 km, Rize'ye 69 km, Trabzon'a ise 145 km uzaklıktadır. Yöre halkı il dışından geldiğinde önce Pazar ilçesine, daha sonra oradan minibüs dolmuşlarla ya da belediye otobüsleri ile ilçeye ulaşmaktadır.

Karayolu dışında ulaşım aktarmalı olarak deniz veya havayolu ile de olmaktadır. Bu şekilde ulaşım için Trabzon'a kadar deniz veya hava yolu ile varıldıktan sonra karayolu ile devam edilir. Deniz ulaşımının son yıllarda cazibesini kaybetmesine karşılık, hava ulaşımı yaygınlaşmıştır. Trabzon hava alanına birçok şirketin seferleri bulunmaktadır.

b) İlçe İçinde Ulaşım

Çamlıhemşin'de ilçe içerisinde iki ana dere boyunca karayolu bulunmaktadır. Son yıllarda turistik açıdan değerlendirilmesiyle birlikte ilçe ile Hala Deresi boyunca Ayder Kaplıcası'na kadar olan yol asfalt kaplanmıştır. Ayder'den sonra Kavrun yaylaları vadisine doğru bozuk bir yol olarak devam eder. Bu yolda arazi arabaları veya kamyonlarla ulaşım sağlanabilir.

Diğer dere olan Büyükdere boyunca devam eden yol ile turistik açıdan değerli Zilkale, Elevit ve Kale yaylalarına ulaşılabilir. Bu yol kaplamasız ham bir yoldur.

Çamlıhemşin'de bu yollar dışında birçok köye ve yaylaya karayolu yoktur. Yerleşimin daha çok yamaçlarda dağınıklık göstermesi ve arazinin yol yapımına elverişsiz olması bugün bile ulaşımın yük hayvanları ile yapılmasını gerektirmiştir. Son yıllardaki göçün nüfusu azaltmasına kadar hem tüm yayla ve köylere katır, eşek ve atlar yardımıyla mal ve eşya taşınmaktaydı. Ancak gurbetçilik, yaylacılığı önemsiz hale getirince taşıma hayvanlarının sayısında azalmalar olmuştur. Böylece, zamanla köy ve yaylalara ulaşım çoğunlukla mevcut patikalardan yaya olarak yapılır hale gelmiştir.

Kano ve dağ turizmi için yöreye gelenlere yük ve binek hayvanı kiralanabilmekte ise de, kiralık hayvan sayısı yeterli değildir.

Bundan başka yörede başlanılan her yol inşaatı tabii dengenin bozulması için atılan ilk adımdır.

Son yıllarda mahalle ve köylerde sadece yük taşıma amacıyla yöre insanı kendi imkânlarıyla havai hatlar tesis etmektedirler. Gelecekte bu sistemlerin geliştirilmesi ile belli merkezlere ulaşım sağlanabilir ise ülkenin bu ender güzellikteki yöresinin korunması sağlanabilir.

B. TARİHİ AÇIDAN ÇAMLIHEMŞİN'E BAKIŞ

1. Yöre Tarihi

Çamlıhemşin ve özellikle de Hemşinlilerin tarihi hakkında birçok farklı iddialar mevcuttur. Eldeki yazılı kaynakların yetersiz oluşu bugün Hemşin tarihi hakkında söylenenleri efsane düzeyinde bırakıyorsa da, efsanelerinde doğruluk payı olduğuna inanarak tarihini incelemekte fayda vardır.

Dr.M.Tevfik Tarkan, Rize-Hopa Yöresi Coğrafi Etüdü isimli eserinde Hemşinlilerin tarihinden şu şekilde bahseder: "Yörenin ikinci etnik grubunu Hemşinliler teşkil eder. Kendileri. Hazar Denizi'nin kuzeyinden gelen iskitlerin bakiyesi olduğunu söylemekle beraber, V.Minorsky Ermeni tarihçisi Lewond'a atfen Hemşinlilerin, Ermeni Amatuni sülalesine mensup hükümdar Hamam ile birlikte imparator Kostantin VI. (780-797) zamanında bu sahaya yerleştiklerini ve Hamam-Hamamşen tarafından kurulduğu için Hemşin adını aldıklarını ileri sürmekle beraber iddiayı doğrulayacak bir delil olmadığı gibi yaşayışları ve dilleri itibariyle iç Anadolu Türklerinden ayıracak herhangi bir karakterleri de yoktur. Halen Lazların yaşadığı kıyı şeridinin iç kısımlarında, Cimil'den başlayarak Hopa'nın iç kısımlarındaki dağlık ve ormanlık sahalarda yaşarlar ve hayvancılıkla istigal ederler."⁽⁴⁾

Yöre tarihinin Ermenilere dayandırılması iddiası bu çalışmada beni de etkileyerek Kumkapı Ermeni Patrikhanesini

(4) M.Tevfik Tarkan, Rize-Hopa Yöresi Coğrafi Etüdü, Erzurum Atatürk Üniversitesi Basımevi, 1973. s. 24'den V.Minorsky, İslam Ansiklopedisi, C. VII, s. 29.

ziyaret ederek konuyu incelemek istedim. Patrikhanede kültür danışmanı Sayın Kevork Pamukçuyan ile konu hakkında görüşerek çeşitli kaynaklardan Hemşinlilerin tarihini inceledik. Sayın Pamukçuyan, Rahip Gukas (Lukas) Inciciyan'ın bir eserinden tercüme yaparak beni bilgilendirdi. Inciciyan'ın eserinin orijinal ismi Aşkarhakrutyun Çeritz Masautz Aşkarhi (Dünya'nın Dört Bucağının Coğrafyası)'dır. Yazar Hemşin'den eserinin Asya bölümü birinci cildinde bahsetmiştir. Inciciyan eserinde Hemşin hakkında şunları yazmaktadır.

"Hamşen: Bazılarına göre; Prens Hamam tarafından inşa edilmiş olmak üzere, etimolojisi Hamamşendir, Barghal (Barkal) dağının vadisinde kurulu bulunuyor ve Lazistan'a huduttur. Yöreden, köyün ucunda birleşen biri Eliovid diğeri Haçevan adında iki ırmak akmaktadır.

"Türlü ağaçları olan sık ve büyük ormanlara sahiptir. Bizim botanistler bu çeşit çeşit, yörenin eski devirlerinden kalan Ermenice isimleri olan ağaçlarla meşgul olurlar. Burada bir ağaç türü vardır ki gövdesinden bir han yapılabilir. Yörede balmumu istihsal edilir ki bunun 2000 okkası yıllık vergi olarak devlete verilmektedir. Fakat buğday yetişmiyor. Çünkü çok yağmur bitkiyi çürütüyor. Yörenin hükümrânlığı, biri Ermeni dönmesi olan iki ağa elindedir. Ülkenin ahalisi eskiden Ermeni idiler. Fakat onyedinci yüzyıl sonlarında ve onsekizinci yüzyıl başlarında genellikle bütün etrafındaki köylerle birlikte müslümanlığı kabul ettiler. Bunun sebebi ise vergilerin zorbalık derecesinde ağır oluşu idi. Fakat aralarında bugüne kadar

Hıristiyanlar mevcuttur ve bunların köylerinde bugüne kadar eskiden kalma kiliseleri mevcuttur. Ancak papazları yoktur. Yalnız senede bir kaç defa Eliovid köyünden gelmektedir. İslâmlar (İslam olanlar) ise bugüne kadar Ermenice konuşurlar. Örneğin köylerde sağdıç ve kadın sağdıç kelimeleri Ermenice olarak ginkaj ve ginkaraj şeklinde kullanılmaktadır. Oruç tutuyorlar ve Hıristiyanların diğer ananelerini ve kanunlarını muhafaza ediyor. kiliselere gidiyorlar. Bazıları ise gesgestir. (İmanları yarı yarıyadır. Dıştan müslüman görünüp içten Hıristiyanıdır).

"Herkes seneden seneye miktarı tam belli olmayan İspenç vergisi ödüyor. Bu sekiz paradan onsekiz paraya kadar değişik miktarlarda olabiliyor.

"Başhemşen: Barkal dağının vadisinde bulunan başlıca kasabadır. Dağın öbür tarafında Barkal köyü bulunmaktadır. Kasabanın içinden Başhemşen ırmağı geçmektedir. Bu ırmak Tap köyünde Eliovid ırmağı ile birleşerek Karadeniz'e akıyor. Burası Hodeçur'dan bir günlük uzaklıktadır. Trabzon'dan mesafesi deniz yolu ile beş-sekiz gündür. Çünkü Of'taki ve Sürmene'deki soyguncuların korkusuyla karayolu uygun değildir. Kayalık dağın eteğinde küçük bir kale vardır ki meskûndur. Halkı umumiyetle İslam'dır. Büyük kısmı koyun ve keçi tüccarıdır. Kış çok şiddetli ve kar kalınlığı fazla olduğu için kışın büyük kısmı iki günlük mesafede olan Karadeniz'in kıyısına inerler. Çünkü bu kasabanın sınırları Eliovid ırmağında olduğu gibi yüksek kayalık dağların vadisindedir ve kışın karlarla örtülüdür. Dağlar çam ağaçları ile örtülüdür ve çok güzel sakız yetişir.

"Zilkale: Başhamşen'den bir günlük mesafede bulunan metruk ve ıssız küçük bir kale veya büyük kuledir. Oradaki Ermeni halkı büyük kayalara Gıçan ismini veriyor. Kalede eskiden kalma türlü türlü kemer şeklinde binalar vardır. Kayanın alt ucu Başhemşen ırmağına ulaşmaktadır. Kayanın üzerinde eskiden kalma başka tabyalar da vardır. Hamşen köyleri şunlardır: Dap veya Tap (İslâmlarca Çat) Goluna, Koşdintz, Amokta, Metzmun, Janintnotz, Molevintz, Vortnentz, Magrevintz, Ġhabak, Ġhala.

"Ġhala kayalıktır ve içlerinde Ermenilerin de meskûn olduğu çeşitli İslâm köyleri vardır. Fakat. yavaş yavaş sayıları tükendi. Çünkü İslâm'a döndüler. Keza veri (yukarı) Vija. nerkiz (iç) Vija köylerinde de Ermeni mevcut değildir.

"Ġhala'ya kadar yukarıda adları geçen köylerin halkının yarısı Ermeni, yarısı İslâm'dır.

"Elivoid: Hamşen eyaletinin başında bir köydür ki buranın ahalisi eskiden umumiyetle Ermeni idi. Halen yarısı İslâmlığı kabul etmiş durumdadır. Yöre çok verimlidir.

"Ġhevak: Hamşen'den sekiz saat, Hodeçur'dan üç saat uzaklıkta kuzeyinde bir dağın eteğinde inşa edilmiştir. 200 haneden mürekkep olup genellikle Ermeni'den dönme İslâm'dırlar. Köyde ancak beş-altı Ermeni hanesi kalmıştır. Buranın balı da çok nefistir. Buradan Bejanged deresi geçiyor ve Çoruh'la birleşiyor.

"Palovid: Burası sık ormanlarla kaplıdır. İçinde de av hayvanları ve yabani hayvanlar vardır. Bu hayvanlar arasında yabani keçi vardır ki büyüklüğü dana kadar olur. Senede üç defa

renk değiştirir. Kışın siyah, ilkbaharda kırmızı, sonbaharda da beyaz olur. Burada ayılar da yaşamaktadır. Buradan kendi ismini taşıyan bir su geçer ve Hamşen ırmağı ile birleşir." (5)

İnciciyan dışında bölgeyi inceleyen bir diğer Ermeni de Trabzonlu bir aileden gelen rahip P.Minas Bıjıskyan 1817-1819 yılları arasında Karadeniz kıyılarını İstanbul'da Anadolu Fenerinden başlayarak gezmiş, bu turunu tekrar İstanbul'da Rumeli Feneri'nde tamamlayarak Karadeniz'in Kıyıları Tarih ve Coğrafyası adlı eserinde anlatmıştır. Bıjıskyan'ın Hemşin hakkındaki incelemesi şöyledir.

"Hamşen veya Hamamşen, (Hemşih) bir günlük yol yukarıda, Barkal dağının yanında muhtelif köylerden ibarettir. Burada mevcut eski bir manastırın içinde hârikulâde büyük bir kazan ve dağın içinde oyulmuş olup Fırtına deresine ulaşan garip bir yol bulunur. Hamşen'de Elovit ve Haçevan adlı iki çay, çeşitli ağaçlar ve Ermenice adlı muhtelif nebatla dolu muazzam ormanlar vardır. Burada kalın şimşir yetişir ve halk padişaha senede ikibin okka balmumu verir.

"Hamşen'i teşkil eden köylerin başlıcası olan Baş-Hamşen'in içinden bir ırmak akar, dağın tepesinde ufak bir kale vardır. Bu dağa o kadar çok kar yağar ki yollarına devam edemeyen yolcular bazan kendilerini karın içine gömer ve günlerce bu halde kaldıktan sonra sağ sâlim dışarı çıkarlar.

---

(5) Ğukas (Lukas) İnciciyan, Dünyanın Dört Bucağının Coğrafyası, Asya Bölümü, C.I, Venedik, San Lazzaro Manastırı, 1806, s. 395-398.

"Burada, gerek ermeni ve gerek müslümanların rağbet ettikleri bir ziyaretgâh olan Haçikâr adında bir manastır vardır. Manastır binasının yanında büyük bir çan bulunur. Bundan başka, orada ziyaretgâh olarak çok rabet edilen bir ayı mezarı vardır. Mezarın üzerinde, aynı ayının manastıra oniki sene sâdikane hizmet etmiş olduğu yazılıdır ve câhil ermeni ve müslüman halk, hayvanın ölüm yıldönümü gününde gidip dua eder.

"Hamşenlilerden müslüman olanlar hıristiyanlık âdetlerini muhafaza etmiş olup, bilhassa Vartavar yortusu günü hepsi de kiliseye gider, mum yakarlar ve cedlerinin ruhu için kurban keserler. Halk cümleten ermenice konuşur. Kurşunlu ve Sürmene'ye gitmiş olan Hamşenlilerden Kurşunludakiler hıristiyan kalmışlardır.

"Banisi Hamam adlı ermeni bir prensi olan ve TAMBUR denilen Hamşen toprağının altından eski zamanlara aid silahlar ve büyük miktarda mum çıkarıldı. Kayalığın üzerinde bulunan ve Zilkale denilen eski bir kalenin içinde insana şaşkınlık veren kemerli binalar ve büyük bir kule vardır. Kalenin alt ucu, tepelerin üzerinde başka kalelere ve eski bir kilise kalıntıları bulunan Fırtına deresine kadar uzanır."(6)

Hemşinlilerin tarihi hakkında şüphesiz Ermeni tarihçiler dışında söz söyleyenler de mevcuttur. Bunlar genellikle Ermenilerin tek taraflı yazdıklarını, aslında Hemşinlilerin tamamen

---

(6) P.Minas Bıjışkyan, Karadeniz Kıyıları Tarih ve Coğrafyası (1817-1819), Çev. Hrand D.Andreasyan, İstanbul, Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1969. s. 63-64.

bir Türk soyu olduğundan ısrarla bahsetmektedirler. Bunlardan Trabzonlu tarihçi merhum Mahmut Goloğlu bir konuşmasında. "Eğer Karadeniz'de gerçek Türk arıyorsanız Hemşinlilere bakınız" dediği bilinmektedir. Sayın Goloğlu'nun bu konuda incelemeleri, geniş araştırmaları vardır.

Hemşin hakkında en büyük incelemeyi Atatür Üniversitesi öğretim üyelerinden Sayın Prof.Dr.M.Fahrettin Kırzioğlu yapmıştır. Sayın Kırzioğlu yöre tarihi hakkında sayısız çalışmalar yapmıştır ve bu çalışmalarında eski Türk destanlarını inceleyerek yöre insanının Türk asıllı olduğunu ispatlamaya çalışmıştır. Sayın Kırzioğlu'nun bilimsel çalışmalarında onu bu konu için yüreklendiren ve çalışmaya teşvik eden bir Hemşinliden bahsetmek istiyorum. Bu kişi Sayın Muzaffer Arıcı'dır.

Muzaffer Arıcı Hemşin tarihi araştırmalarında her türlü çalışmayı yapmış, bilim adamlarını konuya adapte etmeye çalışmış ve toplayabildiği belgelerle bu yörenin Türklüğünü kanıtlamak için kitaplar yazmıştır. Son kitabı Her Yönüyle Rize isimlidir ve muhtelif tarihçilerin görüşlerine yer vermiştir. Bu kitapta kaynak kişinin İdris Yamantürk olduğu bir ferman da yer almaktadır.

"Trabzon Valisine 3. Sultan Ahmet'den
Hemşin Kadısına"

Emir gönderiyor ki: Osman adlı bir kimse bana arzihal göndererek Hemşin kazasına tabi Çingirt adlı köy ahalisinden.... adlı kimseler ortaya çıkarak; dört yıl önce Yusuf adlı kimsenin vatanından ayrılıp gurbette bulunduğu sırada onun evlâkine el koymuşlar.

Şeriata uymayan bu durumu düzelterek (Miladi 1718) H. 1130 senesinde haksız mal edinenlerin edindikleri paraları dava açıp geri alsın "(7)

---

(7) Muzaffer Arıca: Her Yönüyle Rize, Ankara, Odak Ofset Matbaacılık, 1993, s. 232.

Muzaffer Arıcı'nın bu konuda bir başka hizmeti daha vardır ki, bu Hemşinlilerin tarihi açısından kaydedilmeğe değer bir çalışmadır. Uzun çalışmalardan sonra, 1843,1844 yıllarında Prof.Karl Koch isimli bir Alman biyoloğun bölgede yaptığı bir araştırmanın sonuçlarını topladığı kitabı ele geçirmiştir. Prof.Karl Koch'un 1843-1844 Yıllarında Doğu Gezileri isimli kitabında 89. sayfasında Hemşin ahalisi hakkında şöyle yazmaktadır: "Bu yöreye dair tarihi veya coğrafi yazı yazarların taraf tuttukları hemen anlaşılıyor. Bu eserleri okudum. yerini gördüm. Bilhassa Ermeni yazarlar gerçekçi değildirler. Gerçeklerin üstünü kendi kuruntularını koymuşlardır. Kendi halkları dahi bu yazılara inanmazlar. Bunların eserleri tümüyle reddedilmelidir. Bu yazarlardan biride Indschidschian (İnciciyan)'dır. Ona dayanarak bilgi veren Bıjışkyan'ın ne derece yalancı olduklarına dair bir çok delil gördüm; kuruntu ile hayal ile yanlı yazılarla yazılmış olan bu eserlerin tümüyle imha edilmesi gereklidir." (8)

Bundan başka Muzaffer Arıcı yukarıda adı geçen çeviri eserin sonunda yörenin Türklüğüne dair iddialarını aşağıdaki şekilde izah etmektedir.

"Rize yöresinin Türklerle Meskûn Olduğuna Dair Kesin Tesbitlerimiz.

1. Dil Unsuru: Osmanlı hiçbir zaman İstanbul dahil dilini değiştir diye azınlıklara baskı yapmadığı halde yörede Oğuz ve Türk Boylarına ait dil hâkim,

(8) Karl Koch, Prof.Dr.Karl Koch'un 1843-1844 yıllarında Doğu Gezileri, der. Muzaffer Arıcı, çev. Tahir Deveci, Ankara, Odak Ofset, 1991, s. 81.

2. Baskılama olsa bile neden, Dede Korkut, Oğuz. Uygur Kıpçak dilini öğrettiler. Osmanlıcayı öğretmediler?

3. Aynı baskı Lâzlara neden uygulanmadı?

4. Halkın folklorik yaşantısı tamamen eski Türklerin görünümündedir.

5. Halkın kullandığı çalgılar (tulum) Türklere aittir.

6. Hiç bir Ermeninin dil, din değiştirmedığı, Rumlarla beraber buralardan göçtükleri tarihi vesikalarla sabittir.

7. Hiç bir Rum veya Ermeninin tulum çaldığı görülmemiş, duyulmamıştır.

8. Dağ kesimlerinde Türklerin çok eskiden yaşadığı, Osmanlının da döneminde yöreye üç defa Türk göçü gönderdiği tarihi belgelerde vardır.

9. Lâzlar, komşuları Türklere kendi dillerinde Surmeğhi Üçyel/Üçok diyorlar. Üçoklar'ın Türk boyu olduğu kesindir. Neden Rum, Ermeni demiyorlar?

10. Osmanlı devletinin "Komşunuz Türkleri bu isimle anın" diye Lâzlara baskı yaptıklarına dair hiçbir belge, rivayet yoktur.

11. Koç heykelleri; Çamlıhemşin ve Venekdere yörelerinde bulunuyor. Bu tür heykeller yalnızca Türk ata mezarlarına konduğu sabittir.

12. Birmingham Üniversitesi, İslâm tarihi Profesörü Anthony Bryer Zilkale ile araştırmasında (Çepniler 1962,

sayfa 193), burada yaşayan insanları da incelemiş olup bir çok eserden istifade ederek diyor ki "Yörede yaşayan insanları, Bagratlı Krallığı Ermenileştirmek için 7-11 yy'larda büyük uğraş vermiş, fakat tam manasıyla başarılı olmamıştı. Türkler eski benliklerini muhafaza edebilmişlerdi."⁽⁹⁾

Şemsettin Sami ünlü eseri: Kamus-ül Alam'da yöreyi "Atina kazasına bağlı bir kasaba" olarak tanımlar ve halkının Türk olduğunu belirtir.

Bunlardan başka incelediğim bir çok kaynakta, Osmanlılar döneminde bölgeye bir kaç defa Türk göçmenlerin yerleştirildiklerini okudum. Nitekim bugün Hemşin ve yöresinde bazı yer ve aile isimleri Türkçe değildir. Bunun yanında bugünkü Hemşin halkı Ermenice, hatta Ermenice olduğu sanılan yer isimlerimizin anlamını da bilmemektedir. Gelenek, görenek ve yaşayış biçimleri ile diğer Anadolu Türklerinden farklılık göstermemektedirler. Herşeyden önemlisi bu insanlar kendilerini Türk ve Müslüman hissetmektedirler.

Muhtemeldir ki yörenin eskileri Ermeni olabilirler. ama zamanla Türk göçmenler de yöreye yerleşmişlerdir. Bu insanlar eskiden kalma bir takım yer adlarını aynen kullanmışlar ve bazı âdetleri benimsemişlerdir. Yöreden geçen Ermeni ailelerin bağ bahçesine yerleşenler de aynı adla anılmaya devam etmişlerdir. Böylelikle. komşu olan Lâzlardan ve Rize'nin diğer bölgelerindeki yaşayan halk gruplarında az yada çok farklılık gösteren bir halk grubu doğmuş olabilir.

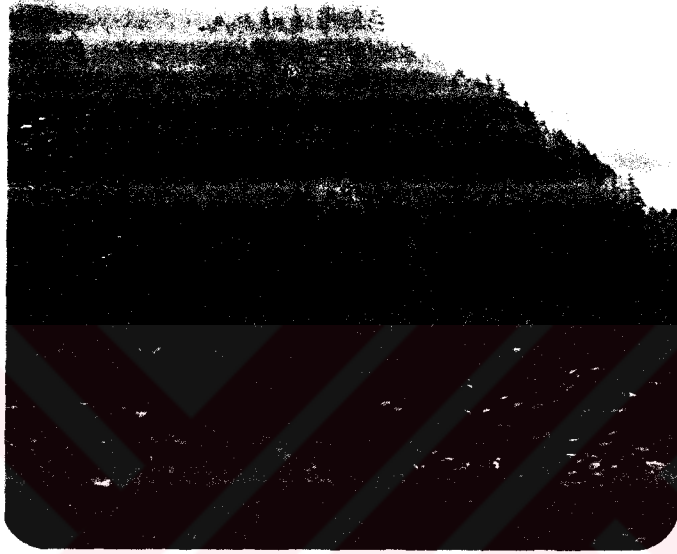
(9) Karl Koch, a.g.e., s. 80-81.

2. Yörede Yer Alan Tarihi Eserler

Yöre, tarihi eser açısından çok zengin değildir. Yörede bilinen iki tane kale ve tarihi değeri olan taş köprüler mevcuttur.

Zilkale: En ünlü tarihi eser Zilkale'dir ilçe merkezine 22 km uzaklıktadır. Yalçın bir kayanın üzerine inşa edilmiştir ve gerçek tarihi bilinmemektedir. Ancak Trabzon tahrir defterinin 384 numarasının 733. sayfasında M.Ö. Pontus Kralı Hitritates tarafından yaptırılmış olduğu kaydı bulunmaktadır. Asıl adının Kale-i Hemşin-i Zir olduğu belirtilmektedir. Kale 1830 yılına kadar Dizdar (Kale Kumandanı) Kethuda (Komutan Muavini), İmam, Kevvap (Kapıcı), Fenari, Hattat, Tapucu ve otuzüç Merdan (Kale eri) bulunduğu kaydedilmektedir. Kale-i Zir aşağı kale anlamına gelir. Zir ismi sonradan Zil ismine dönüşmüş gibidir. Pazar kalesinden başlayarak birbirleriyle ışıkla haberleşen kaleler silsilesinin bir üyesini teşkil ettiği sanılmaktadır. Kale 400 m çevreli sekiz burç ve bir gözetleme kulesinden ibarettir. Surve burçların yüksekliği 10-15 m olan kale kuzey-batıda uzayan büyükdere vadisine hakim bir görünüş arzeder. İçinde su sarnıçları, erzak ambarları ve kale beyine ait konak kalıntıları bulunmaktadır. Vadideki Büyükdere kale için bir savunma hendeği durumdadır. Kaleden dereye içten gizli bir merdiven vardır.

Kale bu günkü haliyle bakıma ihtiyaç göstermekle beraber, yapımında bağlayıcı olarak kullanıldığı sanılan Horasan (yumurta akı) sayesinde yıllara meydan okumaya devam etmektedir.

Zilkale

Kale-i Balâ: Yukarı kale anlamına gelir. Bir taş yığını görünümündeki kale Çamlıhemşin'e 40 km uzaklıktaki Hisarcık köyünde etrafı ormanlarla çevrili bir tepededir. İsa'dan önce 200'de inşa edildiği sanılan 150 m yükseklikteki kale uzaktan bakıldığında süslü ve görkemli bir izlenim vermektedir. Söz konusu kaleler grubunun son üyesi gibidir. Kale meydanındaki kalıntılardan ortada bir cami olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca bir dükkan, onaltı burç ve bir gözetleme kulesinden müteşekkildir. Kare şeklinde inşa edilen surların yüksekliği onbeşmetre burçların ise yirmi metredir. Siyah bazalt taşından yapılmış olan Kale-i Balâ'nın etrafında müdâfa suru ve hendeği yoktur.

Kemer Köprüler: Fırtına deresi boyunca ve Ardeşen'e bağlı Köprü köyünden itibaren muhtelif büyüklükte on adet kemer köprü bulunmaktadır. Bu köprüler 1877-1878 yıllarındaki Osmanlı-Rus savaşları (93 Harbi) dönemlerinde yapılmıştır. Kemer köprüler ilçenin her iki dere boyu köylerinin en sonuna kadar serpilmiş durumundadır.

Köprülerin yapımında malzeme olarak sadece taş kullanılmıştır. Bu malzemeyi bağlayıcı olarak kireç yada benzeri hiçbir malzeme kullanılmamıştır. Köprüler ağırlık esasına göre çalışır ve bütün basınç ortada en son konduğu söylenen kilit taşına yüklenir. Bu taşlar yerinden oynatılmadan köprünün yıkılmayacağı yada yıkılamayacağı iddiası yöre insanının bir övünç kaynağıdır. Bütün köprülerde bu kilit taşının bulunduğu köprünün en tepe noktasından ucunda üçlü kanca bulunan bir zincir sarkıtılmıştır.

Kemer Köprü

3. amlıhemşinin Karakteristiğı: Yaşanan Mekânlar

a) Köy Evleri

Yörede ormanların geniş alanlar kaplaması sebebiyle burada yapı malzemesi ahşaptır. Evlerin yapımında kullanılan ağırlıklı malzeme ahşap olmasına rağmen çoğı kez evin en alttaki kısmı olan ahır bölümü ve birinci katı taşlarla yapılmıştır. Bunda amaç ahşabın zemin ile teması sonucu çürümesini önlemek ve bir anlamda savunmadır. Genellikle alt katta taşlardan yapılmış ahırın üstündeki evin birinci katı "dolma" tabir edilen ağaç, taş karışımı bir yapıdadır. Dolma şu şekilde yapılmaktadır: Düzgün kesilmiş ve rendelenmiş kestane kalasları 30 cm'lik aralıklarla boşluklar oluşturacak şekilde geçme olarak yerleştirilir ve aralarında boş kalan karelere de yontulmuş taşlar kireç ve yumurta akı yardımı ile konulur. Aslında yumurta akı evlerin temel ve ahır kısımlarındaki büyük yontulmuş taş duvarların yapımında da kullanıldığı sanılmakla beraber her iki durumda da kullanım yaygın değildir. Hatta temel ve ahır kısmında taşlar herhangi bir bağlayıcı kullanılmadan dizilmiştir. Dolma kısımların içi ayrıca ince tahta ile kaplanmıştır. Genellikle evin ikinci katı tamamen ahşap malzeme ile yapılmıştır. Yörede ağacın bol olması ahşabın rahat kullanımına imkân vermiştir.

Köy Evleri

Daha eski devirlerde evin çatısı oldukça dik yapılır ve çatı ahşap malzeme ile yeterli sıklıkta bölündükten sonra yörede "isir" adı verilen bir tür otla kaplanır. bu evlerde "isirli ev" denilirdi. Bugün bu tip evler çok seyrekte olsa bulunmakla birlikte çatılarında söz konusu ot yerine başka kaplama malzemeleri bulunmaktadır. Günümüzde evlerin çatısı çoğunlukla oluklu kiremit ile örtülmüştür. Çatı arası yüksek yapılarak hayvan yemi olarak kullanılan kurutulmuş ot yerleştirilir.

Yörede konut yapılacak uygunlukta düz alan olmaması evlerin bir tarafının yamaca dayalı olmasını gerektirmiştir. Evlerin genel şekli şöyledir: Eve giriş de mutfak kısmı bulunur.

Buraya Çamlıhemşin'de "ev" adı verilir ve bu bölüm binanın yamaç tarafında bulunur. Bu bölümde, bazı evlerde, içinde zincir asılan bir baca, bazılarında ise yörede "pilita" denilen kuzine ocağı bulunur. "Ev" in bitişğinde genellikle büyük şömineli bir misafir odası vardır. Mutfak kısmının döşemesi çoğu zaman toprak kaplıdır. Burada bulaşık yıkanabilecek bir lavabo ile erzak ve kapkacak dolapları bulunabilir.

Buradan bir kapı ile günlük oturma salonu olan "hayat" a geçilir ki burası aynı zamanda yatak odalarının açıldığı geniş sofadır. Yatak odalarına Çamlıhemşin'de "bulma" adı verilir ve çoğunlukla karşılıklı ikişer odadan dört yatak odasının kapısı hayata açılmaktadır. Bazı büyük evlerde her hayatta karşılıklı üçer adet olmak üzere altı bulma bulunmaktadır. Aynı şekil evin üst katında da olunca ortalama bir evde on. oniki bağımsız bölüm olabilmektedir. Bu sayıya evin mutfak ve hayat kısımları dahil değildir. Konak adı verilen büyük evlerde bağımsız bölüm sayısı onsekiz hatta yirmidördü bulabilmektedir. Bazen bulmalardan bir tanesi "kiler" olarak kullanılır ve yörede bu odaya "maran" adı verilir.

Çamlıhemşin'de evlerin büyük oluşunun sebeplerinden birisi evlilikle kardeşler arasında ayrılıklar görülmemesidir. Ardından gelen nesilde de ayrılma olmayınca nüfusun artması büyük evlere ihtiyacı gerektirmiştir. Evlerin yapımında hangi tür malzeme kullanılırsa kullanılsın kapı ve pencerelerin kestane tahtasından olmasına dikkat edilir. Kestane tahtaları suya ve diğer tabii şartlara dayanıklı olduğundan tercih sebebi olmaktadır.

Evlerde en büyük ve görkemli odalar misafir odalarıdır. Evlerin yamaç tarafındaki varsa diğer odaları ile birlikte misafir odasında da yörede "baca" adı verilen şömine bulunur. Şömine, taştan yapılmış bazı konakların yatak odalarında da bulunabilmektedir. Yine bazı evlerin hayat ve yatak odalarının pencerelerinde renkli camlar vardır. Renkli camlar yöre insanının Çarlık Rusya'sında gurbetçilik yaptığı dönemlerde getirilmişti.

Yöre konut mimarisinin günümüzde henüz mimari literatüre kazandırılmamış olması büyük eksikliktir.

b) Yayla Evleri

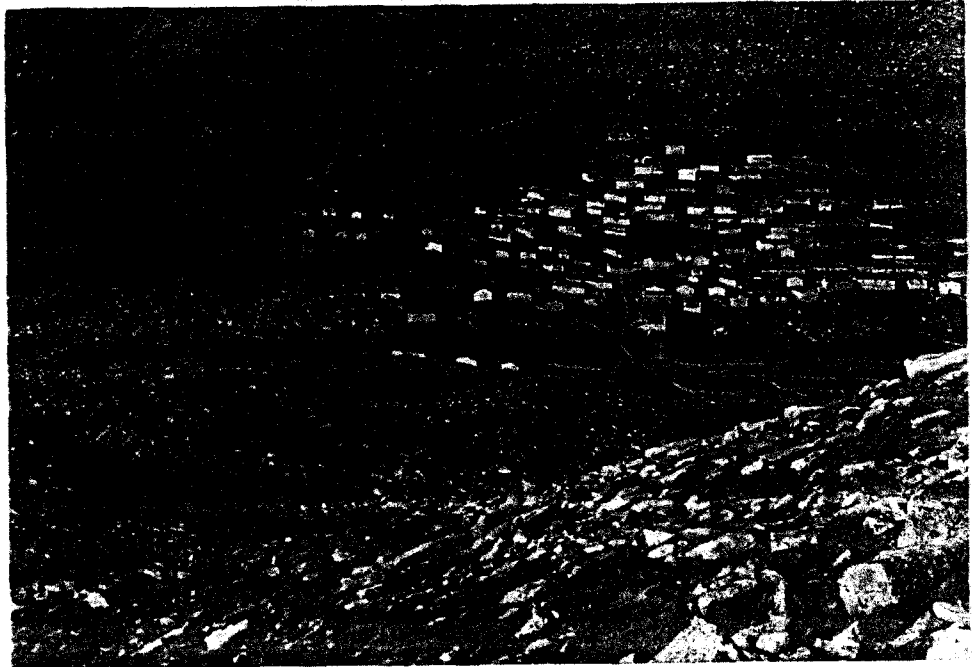
Ağacın bol oluşu köy evlerinin büyük ve mükemmel olmasını sağladığı gibi yayla evlerinde de ahşap kullanımına imkan tanımıştır. Yüksek rakımlara çıkıldıkça ev yapımında ahşap, ağırlığını yontulmuş taş kullanımına bırakır. Yaylalarda çatı örtüsü olarak daha önce sözünü ettiğimiz hartama ve onun rüzgârdan etkilenmesini engellemek için taş ağırlıklar kullanılır. Son yıllarda yayla evlerinin çatı kaplaması, oluklu sac kullanılarak değiştirilmektedir.

M.Tevfik Tarkan yayla evleri için şöyle yazmaktadır. "Bölgemizin batı kısmında, daha ziyade Hemsinlilerin yayla meskenleri köy yerleşimlerindeki meskenlerinin aynı olmakla beraber oldukça gelişmişlik gösterir. Orman hududunun üst sınırında görülen yaylacılığın önemli ve hayvancılığa dayanan ekonomisi bulunan Hemsinlilerin. yayla evleri muntazam ve köy evlerinde olduğu gibidir."⁽¹⁰⁾

---

(10) Tarkan, a.g.e., s. 26.

Yayla yerleşimleri orman sınırından uzaklaşıp 300 m yüksekliklere doğru tırmandıkça ev yapımında ahşap kullanımının azaldığı ve evlerin daha çok taştan yapıldığı görülür. Etraftan temin edilen taşlar en az işçilik gerektirecek boyutlarda tutulmuş olup boyları iki metreden fazla olanlara rastlanmaktadır. Bu evlerde ahşap, daha çok yatak odası olarak kullanılan kısımlarda, ahır kısmı, ev kısmının döşemesinde ve hartama olarak çatı kaplamalarında kullanılmaktadır.

Yayla Evleri (ahşap ve taş)

c) Diğer Tipik Yapıları: Serender ve Su Değirmeni

Serender: Burada tüm Doğu Karadeniz Bölgesinde bulunan bir yapıdan sözedilebilir. Evlerin hemen yanbaşında yapılmış olan, mısır ve tahıl anbarı olarak kullanılan bu yapıya serender adı verilir. "Meskenlerin hemen yakınında, nalya veya serender adı verilen bazen büyük, bazen küçük ebatta anbar bulunur. Serenderin ebadı ailenin mali durumu ile orantılıdır. Serender mısır, fındık, elma, ceviz vs. gibi bütün yıl tüketim ürününün saklanması ve fareden korunması için inşa edilen emniyetli bir zahire anbarıdır. Bu, evin 10-15 m yakınında toprak zemin ve kuvvetli bir temel üzerinde ve yatay durumda, dikdörtgen şeklinde yapılır. Önce zemin üzerine dört adet yassı kalas yerleştirilir. Bunların köşelerinden dikey şekilde dört tane de yassı büyük kalas bağlanır, bunlar serenderi ayakta tutar. Mali durumu müsait ailelerin serenderleri dört ayak yerine altı ayaklıdır. Bu direklerin her biri ikişer tane dayanak (payanda) ile takviye edilir. Direklerin üst uçlarına birer adet 70-80 cm çapında, bir yönü kubbemsi tekerlekler geçirilir, bu tekerleklerle anbar arasında 15-20 cm'lik bir mesafe bırakıldıktan sonra dikey direkler üzerinde tamamen hartamadan serenderler inşa edilir. Bu tekerlekler, serenderlere çıkacak farelere mani olmak için konmuştur. Serenderlerin etrafı, içeriye bol hava girebilmesi için yer yer kafeslidir. Çünkü yaş mahsul buradaki hava cereyanı ile kurutulur ve serenderin altı açıktır, buraya bazen ot veya odun istif edilir... Serenderin içi bazen bölmesiz olduğu gibi bazen de bir kaç bölmelidir. Bu bölmelerin her birine

küçük anbar ismi verilir. Serenderde tavan yoktur. Döşemesi aralıklı kafeslidir. Dam kiremit veya pedevra(*) adı verilen ince bir hartama ile örtülü olup: bir tarafa veya dört tarafa dik meyillidir. Bu sebeple serendere kesinlikle su geçmez."(11)

Serendere çıkmak için kullanılan merdivenler kullanılmadıklarından uçları yere basmayacak şekilde ya son kısmı katlanarak veya bir ağırlık sistemiyle merdivenin tümü yukarıya kaldırılacak şekilde tasarlanmışlardır. Böylelikle hiçbir şekilde fareler serendere tırmanamazlar.

Serender

(*) Yazarın görüşü aksine, Çamlıhemşin'de Pedevra hartamadan daha kalın olur ve kestane kütüklerinin 3-4 cm. kalınlıkta yarılmaları ile elde edilir.

(11) Tarkan, a.g.e., s. 31-32.

Su Değirmeni: Yörede ilginç bir yapı türü olan su değirmenleri de bahsedilmeye değerdir. "Dayandığı dört köşedeki kalın direkler üzerine oturtulmuş ve ancak bir veya iki kişinin girebileceği büyüklükteki değirmenlere memleketimizin sadece bu bölgesinde rastlanmaktadır. Zemini yine düz hartamadan, damı yamaç meyline uygun bir eğilme bulunan bu değirmenler, üç ilâ dört metrelik bir akıntı kanalından düşen su ile bu suyun düştüğü yerdeki bir tahta türbinden ibarettir. Bu tahta türbinin dönme hareketi, türbine bağlı üst üste iki taşın, birbirinin aksi yönde ve yatay olarak dönmesini sağlamaktadır. Bölgemize ait literatürün hiçbirinde rastlanmayan bu değirmenler, çok karakteristik bir inşaat tipini canlandırmaktadır. Yol üzerinde, akarsu boylarında ve daha çok bölgenin iç kısımlarında görülen bu değirmenler, bilhassa Hemşin bölgesinde daha kesif olarak yer almaktadır. Bunların dağınık olan meskenlerle hiç ilgisi görülmemektedir. Tek başına duran bu değirmenler ilk nazarda helâ intibainı verdiği için, bölgeyi tetkike gelenlerin dikkatini çekmediği gerçektir. Bunların bölgede serender kadar, hatta daha fazla iktisadi bir önemi bulunur."(12)

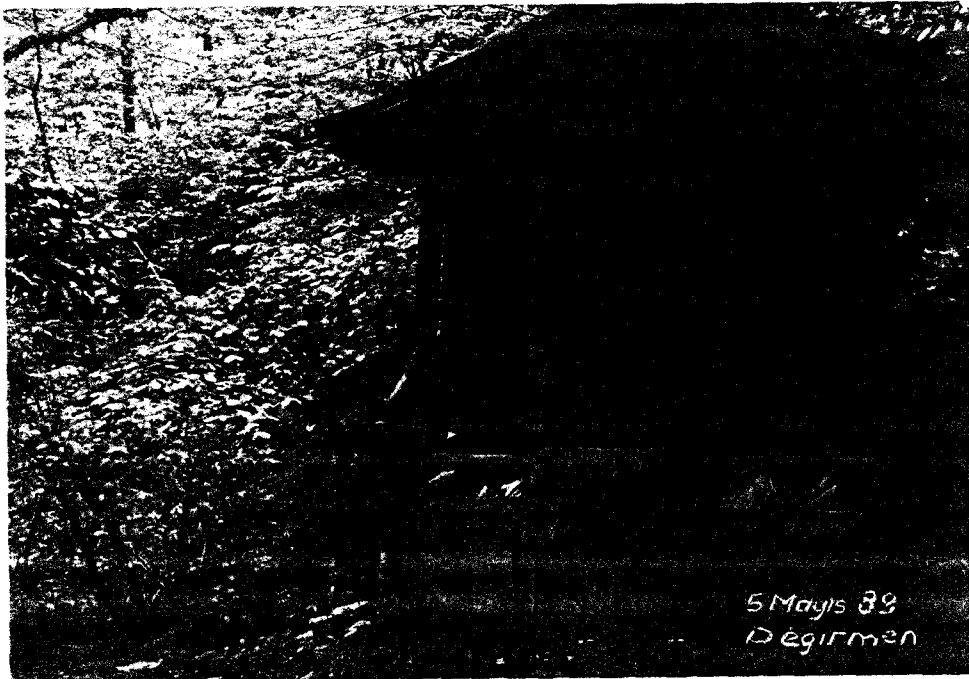
Bu görüşlere birtakım ilaveler yaparak değirmenleri tanıtmakta fayda vardır. Değirmen akıntı kanalları genellikle yazarın incelemesinin aksine üç dört metreden daha fazla yüksektir. Ancak kanalı oluşturan yapı malzemesi yöreden temin edilebilecek ortası delinmiş taşların üstüste konulmasıyla yapıl-

---

(12) Tarkan, a.g.e., s. 27.

miş olduğundan, bu tam bir boru vazifesi göremez ve kaçaklardan ötürü basınç ancak üç dört metrelik bir yükseklikle sağlanır. Suyun düzgün bir şekilde püskürtülmesi için su rezervuarının akma noktasına "lüle" denilen bir ahşap parça yerleştirilir. Lüleden düzgün şekilde püsküren su, suya dayanıklı olmasından ötürü kanatları ardıç ağacından yapılmış olan bir çarka çarpar. Bu türbin bir düşey saftla değirmen taşına bağlıdır. Değirmen taşlarının alttaki daima sabit olur, sadece üstte bulunan taş döner. Değirmen taşının dönme hızı yada öğütülen malzemenin incelik veya kalınlığı bir takım düzeneklerle değirmen içinden ayarlanır. Hatta haznede bulunan malzeme bittiğinde değirmen boş dönüp taşı öğütmesin diye otomatik olarak su püskürtmesini engelleyen basit bir düzenek bulunmaktadır.

Değirmenler su ile çalıştıklarından çürümeyi engellemek için suya dayanıklı ardıç veya kestane tahtalarından yapılmışlardır.

Su Değirmeni

C. ÇAMLIHEMŞİN'DE SOSYO-EKONOMİK YAŞAM

1. Folklorik Yaşam

a) Düğünler

Hemşindeki en özgün geleneklerden biri de düğünlerdir. Düğünler genellikle iki gün devam eder. Birinci gün oğlan evinde şenlik, kız evinde kına gecesi ile başlar ve her iki taraf birbirlerine uğramadan gece yarısına kadar eğlenir. Ertesi gün sabahleyin oğlan tarafı kız evine gelin almaya bir düğün alayı olarak gider. Düğün alayı yol boyunca tulum eşliğinde türküler söyler ve tüm Karadeniz'in ortak özelliği olarak tabanca ve tüfek patlatarak şenlik yapar. Damat tarafının kız evine girmesi diğer tarafın her türlü nazlanmaları ve bahşiş alma isteği ile bir hayli yorucu olmaktadır. Bahşişler alındıktan sonra damat tarafı kız evine girer, yemekler yenilir ve düğün alayı gelini de alarak damat evine doğru yola çıkar. Bu sırada tulumcu "gelin çıkarma" havasını çalmaktadır. Damat evine gelindiğinde gelin tarafı eve girmekte nazlanarak damat tarafına türlü zorluklar çıkarır. Daha sonra nazlananlar razı edilerek eve alınır ve asıl düğün eğlencelerinden evvel yemekler yenir, çaylar içilir ve Hemşinlinin vazgeçilmez eğlencesi horon başlar. Bu eğlence sabaha kadar devam eder.

Sabaha karşı kız tarafı Enişte daveti adı altında bir sofraya oturarak damat tarafından yine türlü nazlanmalarla çeşitli hediye ve bahşişler almaya çalışır. Bundan sonra davet-

liler son olarak sabah horonu oynayıp, hazırlanan kahvaltıdan sonra geline hediyelerini verip düğün evinden ayrılırlar. Hemşinde damadın yanındaki akıl hocasına diğer yörelerdeki gibi "sağdıç" denilmesinin yanında gelinin yanında bulunan kadına da "yenge" denilmektedir. Davetlilerin verdiği hediyeye yörede "Odeçkin" denir ve hediye veren 'yenge'ye de ayrıca bir hediye ya da para vermektedir. Odeçkin verenler not edilerek daha sonra kendilerine el örmesi çorap veya el işlemesi mendil gibi hediyelerle karşılık verilir.

Düğün sonrası gelinle birlikte yenge de damat evinde birkaç gün kalır. Ardından gelin damatla birlikte davetli olarak baba evine bir veya birkaç günlüğüne döner. Bu dönüşe Hemşin'de "tarçı geri" denilmektedir. Bu dönüşte kız evinde bir "enişte daveti" verilir. Bu sofrada nazlanma sırası damada gelmiştir. Damat hediye olarak bazen bir arı kovanı, bazen bir tabanca, bazen bir boğa alabilmektedir.

Yöreyi, yazı ve fotoğraflarıyla uluslararası düzeyde tanıtan Sayın Cemal Gülas'ın kaleminden bir düğün törenine tanık olalım.

"Hemşin'deki en eğlenceli geleneklerden biri de düğünlerdir. Katıldığım bir düğünü durup anımsadım... Tanrım ne hengame ne ihtişamdı o. Biz damat tarafı idik. Davetliler önce damat evinde toplanmıştı. Tulum eşliğinde başlayan horon daha sonra karşılıklı türkü şölenine dönüşmüş, insanlar gruplar halinde gelin evine doğru yürümeğe başlamışlardı. İlginçliğin büyüğü bundan sonra başlıyordu. Grubun gerisinden valizler içinde geline

götürülen hediyelerle beraber. iki tane de koç vardı. Gelin evinin kapısına geldiğimizde hiç de umduğum gibi elinde çiçekler insanlar bizi beklemiyordu. Bunun yerine evin tüm kapı ve pencereleri kapatılmıştı. Bazı pencere aralıklarından meraklı gözler bize bakıyordu. Köyün tüm çocukları da karayemiş dallarına tünemiş, bizi izliyorlardı. Damadın sözcüsü kapalı kapıya dayanmış, kapıyı tekmeleyip bir yandan da bağıyordu. "Gülümüzü almaya geldik açan!..." İçerden kapının açılmayacağına dair sözler duyuyordum. Sonra kapıya asılmaya başladılar. Tüm kalabalık kapıya yükleniyor, bu arada hep beraber bağıyorlardı. "Ahçı dayı evdemisin, heyamola hey yissa." Yissa komutu ile kapıya yeniden yükleniliyordu. "Söyle eski yerde misin, heyya mola hey yissa. Yine eski huyda mısın, heyya mola hay yissa..." Sürüp giden manilerden sonra kapı açılmış ve damat tarafı eve girmişti. Ben, kız gelmek istemiyor zorla götürecekler sanırken bu işin bir oyun olduğunu öğrenmiştim.

"Gelin tarafının davetilleri ile kaynaşan damat tarafı, gelini gelin çıkarma havası denen yanık tulum nağmeleri ve ağlaşmalar arasında evden alıp, damat evine doğru hareket etmişlerdi. Damat evine gelini sokmak ise ayrı bir dert olmuştu. Sokakların çamuru temizletilmiş, alçak olduğunu söyledikleri evin kapı üstünü söktürmüşlerdi. Birçok pazarlık sonucu gelin tarafı eve girmeğe rıza göstermişti. Damat sağdıçı eşliğinde kapıya gelmiş, davetlilerin üzerine bozuk paralar buğdağ attıktan sonra davetlilere hoşgeldin demişti. Havaya sıkılan mermlerden sonra eve girmiştik. Sabaha kadar süren horona zaman

zaman aşırı istek üzerine damat da katılıyordu. Davetliler damadı horona almak istediklerinde oldukları yerde çakılıp hep bir ağızdan "Enişte, Enişte..." diye tempo tutuyordu. Enişte horona girince de naralar atarak. "Adam geldi adam" diye bağıyorlardı. Gecenin ilerleyen saatlerinde pazarlık sırası damada gelmişti. Magarlık dedikleri enişte sofrasında bu sefer isteme sırası damada geliyordu. Bir çift boğadan başlayan istekler arı kovarı. yayla hakkı, silaha varana kadar sürüp giderken, bende bu güzel düğünü bir daha unutmamak üzere hafızama kaydediyordum..."(13)

b) Yayla Eğlenceleri

Yaylacılık, yakın geçmişe kadar Hemşinlilerin hayat tarzının vazgeçilmez faaliyetlerinden biri olarak kabul edilirdi. İstisnasız tüm ailelerin bir çoğu zaman iki hatta daha fazla yayla veya mezralarda evleri bulunmaktaydı. Yaylacılık konusuna daha sonda döneleceğinden. bu kısımda ayrıntı verilmeyecektir.

Büyük bir nüfusun yılın dört ayında başka bir yere taşınması, tüm hayat fonksiyonlarını da beraberinde götürmesi kaçınılmaz hale gelir şüphesiz. Hemşinli eğer köyünde, hatta gurbetçilik için taşındığı kentte ne ise yaylada da o olacaktır. Yaylada ana amaç kışlık katıgını hazırlamak olsa da bu hayatı çekilir hale getirmek, ancak eğlenmek için her fırsatı değerlendirerek olur.

---

(13) Cemal Gülas, "Bulutların Ülkesi," Atlas, İstanbul, No: 1, (Nisan 1993) s. 22-24.

Yayla eğlenceleri iki ana gruba ayrılır. Birincisi, yaylaya çıkarken, yayladan dönerken, ya da iki yayla arasında yer değiştirirken, kısacası göçler esnasındaki eğlenceler, ikincisi ise yayla da yerleşik durumda iken yapılan eğlencelerdir.

Hemşin yaylalarında büyük eğlenceler göçler zamanında olur. Çünkü yaylaya taşınmak veya yayladan dönmek için asıl yaylacı nüfustan daha fazla insana ihtiyaç vardır. Yaylalardan ev açmak yeni bir düzen kurmak, ya da ev kapamak, eşya taşımak o yılın ürünlerini köylere ulaştırmak için ilave insan gücüne ihtiyaç duyulur. Bu kalabalık topluluklar yaylacılara yardım ederken, kendilerine de vakit ayırarak eğlenmek isterler.

Hemşin yaylalarında en görkemli eğlenceler, son göç denilen Ağustos sonlarında yüksek yaylalardan daha aşağıdakilere yada mezralara dönüş zamanı bunu takibeden, ot biçimi veya otayı esnasında yapılır. Son göçe Vartevor ismi verilmektedir. Mevsimin uygunluğundan ötürü bu göçe gurbetteki Hemşinli gençler de izinlerini geçirmek üzere gelirler ve böylelikle büyük kalabalıklar oluşur. Bu mevsim ve Vartevor eğlenceleri, aynı zamanda gençlerin tanışma, konuşma ve aşk yada Hemşin diliyle sevdalık zamanıdır. Vazgeçilmez eğlence türü yine tulum eşliğinde horondur. Ama buna ilaveten geziler ve piknik yemekleri de düzenlenmektedir. Bunlardan başka boğa güreşleri düzenlenir, erkekler kendi aralarında met yani çelik çomak, arakesme, hopına gibi oyunlar oynarlar. Horon genellikle akşamları özel olarak yapılmış çardak denilen kapalı yerlerde oynandığı gibi, bazen açık havada, ortada yakılan büyük bir ateşin etrafında da

oynanabilir. Gündüzleri de sadece kızlar için, bazen tulum olmaksızın, bazen tulumla kız horonu oynanır. Bu horonlara delikanlılarda katılmak isterler. arada bir başarılı da olurlar.

Bu kalabalıklar eğlencelerin olduğu kadar toplumsal dayanışmanın da doruğa ulaşmasına vesile olmaktadır. Ev yaptıracak olanlar, hayvanlarına ot biçtirecek olanlar hep bu mevsimde imece usulu ile işlerini yaptırırlar. Bu gibi hallerde, daha çok evinde çalışabilecek insanı az olanlar, kimsesizler gözetilir, onlara yardımcı olunur. Hemşinliler kaprissizdirler başkalarına yardım etmekten haz duyarlar.

Vartevor veya göç eğlenceleri yayla özleminin dindirilmesiyle, geleceğin evliliklerinin temeli olarak güzel aşklarla, hepsinden önemlisi özlemle beklenecek gelecek Vartevor'a kadar dolu dolu hatıralarla tamamlanır. Hemşinli özlemini ömrü boyunca hiç bir zaman dindiremediği memleketini ziyaret etmiş, muhtaç olana yardım etmiştir. Artık genellikle gurbette olan işine dönebilir. Yaylacı için de göç tamamlanmış. eğlence bitmiştir. O da eskiden olduğu gibi yayla işlerine devam eder.

Hemşin yaylalarında göç dışı zamanlarda da eğlenceler olur. Bunlarda da genel eğlence türü yine horondur. Ancak istisnai olarak, imece usulu yardımlaşmalar sırasında evlerde yüzük oyunu gibi oyunlar oynanır. Birde sadece Hemşin yöresine has bir faaliyet vardır ki buna "Publik" denir. Publik senenin 250 günü kapalı geçen bir yöre için bir anlamda güneş duasıdır. Evet, Anadolu'nun diğer yörelerinin aksine Hemşin'de o kadar fazla yağmur yağar ki insanlar güneşli hava için duaya çıkarlar.

Publik için toplanan gençler yayladaki evleri gezip her evin önünde şu tekerlemeyi tekrar ederler.

"Publik publik yağ isterim
Allah'tan güneş isterim
Veren Cennet kuşu olsun
Vermeyen cehennem kütüğü olsun"

Bu çağrıdan sonra her ev halkı, Publikçilere yağ, un, şeker, bal, hatta odun verirler. Onlar da bir göl veya dere yanına giderek ateş yakarlar ve topladıkları malzemelerle helva yaparlar. yaptıkları helvanın bir kısmını ilahilerle suya atarlar, kalanını da kendileri yerler ve dağıtırlar.

c) Otantik Yöre Geleneği: Horon ve Tulum

Horon: Çamlıhemşin'de halk oyunu horondur. Horon tulum eşliğinde daire şeklinde bazen de düz sıra halinde oyuncuların elele tutuşmasıyla oynanır. Horon oyununda vazgeçilmez unsurlardan birincisi horon yöneticisidir ki bu kişiye horoncu denir, diğerleri ise tulumcudur. Bu ikincisine bazen gerek duyulmadan da horon oynanabilir. Bu durumda oyunculardan iki grup karşılıklı türkü söyleyerek horona ritm verirler. Horoncu ise horonun asla vazgeçilmeyen kişisidir. Oyuncular ve tulumcu daima horoncunun komutlarına uyarlar ve oyunun disiplini bu şekilde sağlanabilir.

Bölgede oynanan oyunlar tulumun nağmeleri doğrultusunda farklı figürlerle devam eder. Oynanan oyunlar yer veya kişi adlarıyla isimlendirilir. Bu oyunlardan bazıları şunlardır.

Rize, Hemşin, Yüksek Hemşin, Papilat, Memetina, Bakoz, Amlatik, Samistal, Kız Horonu, Çinçiva, Yalı, Mahmutoğlu, Hevek, Paakçur, Çano, Çarışka, Kaçkar, Hodeçur, Hala, Seydoğlu, Abdi. Bunlardan başka horon oynanmıyan iki ünlü tulum havası vardır ki bunlardan biri "Gelin Çıkarma", diğeri "Yol Havası"dır. Gelin Çıkarma havası isminden de anlaşılacağı gibi düğün esnasında erkek tarafının kız evinden gelin alacağı sırada çalınır. Yol Havası ise denilebilir ki tulumun en hüzünlü nameleri ile yayla şenliklerine giden Hemşinlilere eşlik etmek için çalınmaktadır.

Çamlıhemşin'de diğeri yörelerden farklı bir davranış biçimi de horonun kızlı erkekli birarada oynanmasıdır. Hemşin kültürü kadın ve erkeğin bir arada eğlenmesine yıllar öncesinden beri hoşgörülü bakmaktadır. Bundan başka sadece kadınların oynadığı Kız Horonu, genellikle kadınların katıldığı imece ve bunun benzeri toplantılarda oynanır. Bu durumda bile tulumcu erkek olduktan başka, çoğu kere orada bulunan delikanlılar da horona katılabilirler.

Hemen hemen her köyde bir veya birkaç tulumcu vardır. Tulumculuk genellikle babadan oğula geçen bir meslek şeklinde devam eder. Tulumcular davetli oldukları eğlence sahibinden aldıkları ücret dışında, oyunculardan birine "tulum vurarak" bahşiş de alabilir. "Tulum vurmak", tulumcunun oyunculardan birinin önünde durarak tulumu kısa ve kesik olarak iki defa öttürmesiyle yapılır. Tulum vurulan oyuncu vereceği bahşisi tulumun üzerine koyar.

"Oynanan oyunlar figür ve melodi olarak ilk dinleyenler ve seyredenler açısından birbirinin aynı gibi görünse de aradaki farklılık folklor uzmanlarınca açık bir şekilde hissedilir. Horon genellikle bayramlarda düğünlerde, yaylalarda, festivallerde oynandığı gibi gurbette Hemşin kültürünü yaşatmak amacıyla kurulan derneklerin düzenlemiş olduğu gece ve gezi organizelerinde de coşku içinde saatlerce oynanır. Geçmişte olduğu gibi günümüzde de kız ve erkek oyunları karışık olarak oynanmaktadır. Tulumla horonun Hemşinlilerin gönlünde ayrı bir yeri vardır...

Tulum ve horon Hemşinli için bir tutkudur. İstanbul Hemşinliler Derneği Başkanı Orhan Bayramoğlu, Hemşinlinin bu duygularını aşağıdaki mısralarla şöyle dile getirir.

"Öyle çal ki tulumcu inlesin dağlar taşlar
Çal ki benim için de oynasın arkadaşlar
İster yol havası çal istersen gelin çıkar
Düşünki gözyaşlarım, ahım Hemşin'i yıkar
Ver hakkını dün akşam yediğin kaymakların
Hiç ayırma ki navdan oynasın parmakların
Taşlara vurup dönsün o çağıldayan sesin
Allım ocak başında seni gamla dinlesin
Geçerken Vanaklardan çocuklar bir alayla
Evlerden, bacalardan seni dinlesin yayla
Sık budayı kolunla nefes kaybolsun varsın
Gençler bir melek gibi dörtbir yanını sarsın
Hemşin vur topraklarda izi kalsın dizlerin

Tozu göğe savrulsun ayak vurulan yerin
Allım seni dinlerken gamlı gamlı hayatta
Çakılın yerinizde bir anlık papilatta
Yeşillikler arttıkça sen hem çal hem de türkü de
Omuzlar baştan başa kırılırken Rize'de
Kes bir ara tulumu kızlar türkü desinler
Bırakın sevdalılar yakından dinlesinler."(14)(*)

Tulum: Rize ilinin muhtelif kesimlerinde kullanılan bir halk çalgısıdır. Bazı yerlerde kemençe de, tulum gibi kullanılıyorsa da Hemşinlilerin tek çalgısı tulumdur. Bu çalgının tanımını ünlü müzik üstadlarımızdan Ahmet Adnan Saygun'un anlatımından öğrenelim.

"Tulum: Tercihan oğlak derisinin tüyleri temizlendikten sonra ayakları yukarı taraflarından kesilir. ve husule gelen deliklerden ikisi, hava kaçırmayacak surette sıkıca kapanır. Tabiî ön ve arka deliklerde kapatılır. Diğer ikisinden ki sağ ön ayak ile sol arka ayağın delikleridir, ön ayağa bir tahta boru, arka ayağa da üstü delikli iki boru raptedilir. Böylece meydana gelen alete "tulum" adı verilir. Ağızlık vazifesini gören tahta borudan üflenerek tulum şişirilir. Deri hava ile dolunca, mukabil cihette bulunan delikli borulardan ses çıkmağa başlar. Bunların üzerlerindeki perdeler idare edilmek suretiyle

(14) Veysel Atacan;"Çamlıhemşi'nin Tarihi, Coğrafyası ve Kültürü," Çamlıhemşin Ayder Bülteni, Ankara, No: 1 (Ağustos 1993) s. 20

(*) Yol Havası, Gelin Çıkarma, Hemşin, Papilat, Rize: Yörede yaygın olarak çalınan farklı tulum ve oyun havalarıdır.
Nav: Tulumun melodilerinin oluşturulduğu iki delikli borunun yerleştirildiği şimsirden yapılma yuvadır.
Vanak: Yaylalarda evlerin bulunduğu mahallelere yörede verilen isim.
Buda: Tulumda havanın depolandığı gövde kısmı.

istenilen hava çalınır. Ancak, idhar edilmiş havayı kaçırmayacak tertibat mevcut olmadığı cihetle, tulumu -üfleme suretiyle daima şişkin ve gergin tutmak lâzımdır. Aksi takdirde çalmak mümkün olmaz." (15)

Tulum

---

(15) A.Adnan Saygun, Rize, Artvin ve Kars Havalisi Türkü, Saz ve Oyunları Hakkında Bazı Malumat, İstanbul, Numune Basımevi, 1937, s. 45.

2. Yöre Halkının Giyim-Kuşam Tarzı

Giyim kuşam yöreye has eşyalardan oluşmaktadır. Ancak zaman bir çok özelliği bozduğu gibi giyimi de değiştirmiştir. Kadın giyimi kısmen özelliğini korumasına karşılık. erkeklerin çoğunun yaşantılarını kentlerde sürdürmeleri erkek giyiminin tamamıyla değişmesine sebep olmuştur.

a) Kadın Giyimi

Sırtta Giyilenler: Kadın giyiminde şimdi artık hiç kullanılmayan diplik. şalvar (paçalı don), köynek (kadife gömlek) içlik, göğüslük, kokneç (önlük), çuha ve kuşak gibi giysiler bulunmaktaydı. Kuşağın, Trablus, Lahuri ve Horosan adı verilen üç çeşidi bulunmaktadır. Trablus ipekli kumaştan, Lahuri ve Horosan ise ipek ve yün karışımı kumaşlardan turuncu, yeşil, kırmızı, mavi gibi renklerin hakim olduğu desenli kumaşlardan imal edilmişlerdir. İsimleri imal edildikleri yerlerin adıyla bilinmektedir. Bugün hâlâ kullanılan kuşaklar son derece dayanıklı olduklarından, miras şeklinde yeni nesillere aktarılagelmıştır. Kentlerde yaşayan Hemşinli genç kızlar köylerine gittiklerinde, düğün ve eğlencelerde kuşağı kullanmaktadırlar. Bunun dışında yaygın kullanımı pek yoktur.

Takılar: Geçmişte kadın takısı olarak hamail ve alınlık kullanılmakta iken bugün sadece beşli kullanılır. Beşli ortada beşibiryerde ve kenarlarında maddi duruma göre dört veya daha fazla ikibucuk veya birliralık altın paraların altın zincire dizilmesinden oluşmaktadır. Altın paraların Reşat olması tercih sebebidir.

İkitelli Çorap: Beş şişle örülen motifli ve dize kadar olan çoraptır. Motifler yöreye has bir özellik taşır. Çorap motiflerine göre titer, eğrili, çalıklı, buruk acı, zampara bıyığı gibi isimler alır. İkitelli çorap yöre giyiminde halen yaygın şekilde kullanılan ve yabancılarca da ilginç bulunan bir giyim eşyasıdır. Son zamanlarda aynı motifler kullanılarak patikler de örülüp kullanılmaktadır. Günümüzde koyun yününden elde edilen iplikler yerine hazır yün iplikler kullanılarak bu çoraplar örülmektedir.

Başa Giyilenler: Kadın giyiminde çorap dışında baş bağlama usulleri de değişmeden devam etmektedir. Başa önce çember denilen siyah yemeni takılır. Çember kenarları, çeşitli el oylarıyla, boncukla veya yörede cimpuli denilen metal pullarla süslenmektedir.

Çemberin üzerine şay veya şar denilen büyük boyutlu ipek eşarplar sarılır. Karışık renkli olabildiği gibi turuncu, mor, kırmızı ve parlak renklerde ve siyah renk ağırlıklı olanları da vardır. Yöre dışında bazı yerlerde puşi olarak adlandırılır.

Şar ve ikitelli çorap bugün yörenin. geçmişten günümüze değişmeden aktarılabilen giyim alışkanlığını oluşturmaktadır. Şar daha çok İran üzerinden ülkemize gelen bir başörtüsü olmasına karşılık ikitelli çorap tamamiyle yöreye özgü el sanatlarından. Ancak her ikisi de turistlerin rağbet ettiği eşyaların başında gelmektedir.

b) Erkek Giyimi

Erkek giyiminden günümüze hiçbir alışkanlık kalmamıştır. Erkek giyiminde iç çamaşırı olarak diplik ve uzun don, üste pantolon yerine çıkvar, ceket olarak çuha giyilir, bele kuşak sarılırdı. Ancak bugün bunların hiçbirisi kullanılmamaktadır. Yine geçmişte ayağa yün çorapla birlikte çarık veya körüklü çizme giyilirdi. Bu gün folklor ekipleri dışında erkek giyimi özelliğini kaybetmiştir.

3. Yöreye Özgü Yemekler

Yemek kültürü toplumların tanınması açısından önemli bir değer taşır. Türkiye farklı iklim kuşaklarında bir çok farklı kültürün bir arada yaşadığı bir ülkedir. Çamlıhemşi'nin dahası tüm Karadeniz'in beslenme alışkanlıklarının, ülkemizin genel yemek kültürüne katkısının fazla olduğu söylenemez. Ancak insanımızın farklı yörelerde, aynı malzemeleri kullanarak aralarında az çok benzerlik olan yemek çeşitleri yarattığı da unutulmamalıdır. Kurufasülyeyi ya da baklavayı ülkenin hangi köşesindeki vatandaşımız bilmez.

Nasıl ki acılı et yemekleri güney ve güneydoğuyu hatırlatıyorsa, hamsi ve karalahana da Karadeniz'i hatırlatacaktır. Genel olarak Karadeniz Bölgesi Türk mutfağına balık, hamsi, karalahana türlerini sokmuştur. Aynı şeyi tek başına Hemşin yemek kültürü için söylemek uygun olmayacaktır. Ancak yine de yöreye özgü bir çok yemek çeşidinden sözedebiliriz.

Hemşinli eğer karalahana. mısır ekmeği ve bunlarla birlikte muhlama yiyemiyorsa sofradan doymuş olarak kalkmaz. Karalahana çeşitleri ve mısır ekmeği Karadeniz'de diğer yörelerin de yemek alışkanlıklarındandır ama tam bağımlılık herhalde sadece Hemşin insanı için söz konusudur. Şimdi yöredeki yaygın yemek türlerine gözatalım.

Çarhala: İçyağı katılarak yapılan karalahana çorbasıdır. İçine yine yörede yetişen beyaz fasulye konulur.

Perteci: Yine karalahananın iç yağı katılarak yapılan ezme çorbasıdır. Karalahana iyice pişirildikten sonra "tapiç" denen tokmakla ezilir ve içine bir miktar mısır unu katılır.

Muhlama: Taze peynir süt ve bir miktar un katılarak pişirilir ve üzerine kızarmış tereyağı gezdirilerek servis yapılır.

Fasulye Turşusu: Yöreye has bir yiyecek türüdür. Daha çok tereyağında kavrularak servis yapılmaktadır.

Kardabadak, Tanelik: Isırgan otundan yapılan yöreye has yemeklerdir.

Hamur İşleri: Kaymaklı kete, içli kete, pilina ve burma baklava yaygındır. Kaymaklı kete hamuruna kaymak katılarak yapılır. Mısır unundan özel bir iç kavrularak içine konup üçgen şekli verilerek pişirilen keteye içli kete denir. Pilina, krep hamurunun pişirildikten sonra tatlandırılmasına yörede verilen isimdir. Yörede diğer yaygın tatlı türleri tepsi helvası ve lokmadır.

Alabalık Tava: Yörenin akarsularında yetişen çok lezzetli alabalık, mısır ununa bulanıp tereyağında kızartılır. Çamlıhemşinde alabalığın özel bir yeri vardır. Dünyanın en lezzetli alabalık türü yöre sularında yaşamaktadır. Balıkların gövdelerine sıklıkla yayılmış kırmızı benekler tanınmasında bir işaret sayılır.

Bal: Yine beslenme alışkanlığı olarak dünyaca ünlü Hemşin balından sözedilir. Kafkas türü arıların karakovanlarda yaptıkları çiçek balları süzüldükten sonra Hemşin sofralarının vazgeçilmez besini olmaktadır. Yörede tanınmış Anzer balından sonra Hemşin balının da haklı bir şöhreti vardır.

Kavurma: Yaylacılığın yaygın olduğu devirlerde güz aylarında yayladan dönen ineklerden bir veya bir kaç hayvan kesilerek, taze tüketilemediğinden kavurma olarak pişirilir ve saklanırdı. Bu gün bu alışkanlık eskisi kadar olmasa da yine de devam etmekte ve kavurma özellikle kahvaltı sofralarının vazgeçilmez besini olmaktadır.

4. Çamlıhemşin'de Eğitim ve Ekonomik Durum

a) Eğitim

İlçede okumaya yönelik ilgi oldukça yüksektir. İlçe merkezinde üç, köylerde yirmi dört olmak üzere toplam yirmi yedi ilkokul, merkezde ortaokul, lise ve imam Hatip lisesi ayrıca Dikkaya köyünde ortaokul bulunmaktadır. Ancak son yıllarda nüfusun azalması ile bazı ilkokullar birleştirilerek eğitim kalite-

sinin yükseltilmesi amaçlanmıştır. Öğrenciler komşu köylerden merkezi okullara vasıtalarla taşınarak ilköğretim sürdürülmektedir.

İlçe Halk Eğitim Merkezi Müdürlüğü, okuma-yazma kursları başta olmak üzere çeşitli mesleki kurslar ve sosyal-kültürel faaliyetlerle yetişkinlere her fırsatta eğitim götürmektedir. Ancak ilçede basımevi, kütüphane ile sinema ve tiyatro salonu yoktur. Çamlıhemşin nüfus oranına göre bugün Türkiye'nin en çok okuyanına sahip yörelerden biridir. Daha 1911-1912 yıllarında Vicealtı'nda ve Şenyuva köyünde rüştiye mekteplerinin mevcut olduğu ve kalabalık öğrencilerinin bulunduğu düşünülürse bugünkü kültür ve eğitim yapısının temeli daha iyi anlaşılabilir.

Hemşinlilerin eğitim kökeninden söz ederken yöre halk şairlerinden merhum Şükrü Duman'dan bahsetmemek olmaz. Şair bir şiirinde şöyle söylemektedir.

"İstanbul'da Darülfünun yok iken
Hemşin'de Rüştiye kuranlardanız.
Gidip Rüsiye'den altunu çekip
Nikola'dan haraç alanlardanız."

Hemşin insanının Cumhuriyet öncesinden bugüne eğitim konusunu irdelersek ilk devirlerde hukuk ağırlıklı tahsilin ön planda olduğu görülür. Daha sonraları bunun yanında tıp ve mühendislikle birlikte bilimin her dalında mezunlar verilmeye başlanmış ve Hemşin insanı hukuk, idare, siyaset, tıp, mühendislik,

sanat, spor ve daha pek çok dalda Türkiye çapında insanlar yetiştirmiştir. Türkiye Üniversitelerinde görev yapan çok sayıda bilim adamı bu küçük ilçenin gurur kaynağı olmaktadır.

b) Ekonomik Durum

Herhangi bir yörenin ekonomik durumunu irdelerken bunu bölgeden hatta ülkenin genel ekonomik göstergelerinden ayrı tutamayız. Şüphesiz genel duruma istisna olabilecek yöreler her zaman olmuştur. Ama göçün sürekli olarak nüfus azalması oluşturduğu Çamlıhemşin için ekonomik şartlarının iyi olduğu söylenemez. Göç ve ekonomi olgusu belkide yumurta ve tavuk örneğini tıpatıp doğrulayabilecek ilişkilere sahip iki kavramdır. Yöre ekonomisi bu görüşlerin ışığı altında incelenmeye çalışılacaktır.

(1) Gurbetçilik

Çamlıhemşin insanı için gurbetçiliğin başlangıcı 1830'lara dayanmaktadır. Geçimini tarlasından sağlamayan hemen her Hemşin erkeği, çoluk çocuğunu bırakıp gurbete çıkmaktaydı. O devirde ülke giderek fakirleşen ve zayıflayan bir durumda olduğundan gurbet denince önceleri Rusya, giderek Polonya ve İran akla geliyordu. Yörede bugünde ayakta duran birçok görkemli konağın ekonomik kaynağı, özellikle Rusya'daki çalışmalardan elde edilen kazançlardır.

Gurbetçilikteki bu ilk devre 1917 Bolşevik ihtilali ile sona ermiştir. Bugün bile Karadeniz bölgesinde bazı ev-

lerde ihtilalden sonra tedavülden kaldırılan Çarlık Rusya'sı rublelerinden sandıklar dolusu bulunmaktadır. İhtilal bölge için bir kazanç kapısını kapatmasının yanında ekonomik açıdan da perişanlık getirmiştir. Çünkü bu insanların hem orada edindikleri işyerleri ellerinden çıkıyor, hemde o güne kadar yörede geçerli olan rubleler kağıt parçasına dönüyordu. Bu yıllar Çamlıhemşin için kıtlık ve açlık yılları olarak hatırlanmaktadır. Rusya'dan dönenler köylerinde sıkıntı çekiyorken, diğerleri ise bir daha asla geri gelmeyeceklerdir.

1930 yılından sonra Çamlıhemşin insanı için yeniden gurbetçilik başlamıştır. Ancak bu sefer yurt içi kentlerde daha çok Ankara, İstanbul, İzmir, Erzurum, Eskişehir, Samsun ve Trabzon'da çalışmışlardır. Bu sefer Rusya'da öğrenilen fırıncılık, pastacılık ve lokantacılık Hemşinli için yeni çalışma alanı olmuştur. Sözkonusu meslek gruplarında çalışma bugün yeni nesilin eğitim durumunun artmasıyla değişmeye başladıysa da bugün bile ağırlığını korumaktadır.

Çamlıhemşinliler 1960'lardan sonra başlayan Avrupa ülkeleri gurbetçiliğini pek fazla tercih etmemişlerdir. Bunun kökeninde belki artık işyeri sahibi olan insanlar gurbet kahrını çekmeme isteği belki de başka sosyal şartlar aranabilir.

Hemşin insanının gurbetçilikteki amacı sadece para kazanmak ve yöresine aktarmak düşüncesi son yıllara kadar devam etmiştir. Uzun zaman, gidilen yerlerde mal mülk sahibi edinemek isteği şöyle dursun, eşlerini bile yanlarında götürmemişlerdir. Gurbet, sadece köydeki hayatın bir ekonomik aracı ola-

rak görülmüş yerleşmek asla düşünülmemiştir. Zamanla bu görüşler geçerliliğini yitirirken bölgeden büyük göç olayları yaşanmışsa da bugün bile Çamlıhemşin ekonomisine en büyük katkıyı gurbetçilik yapmaktadır. Gurbetten geliri olmayan hiç bir ev tek başına ayakta duramamaktadır. Genç nesil ise artık kentlidir.

(2) Yaylacılık ve Hayvancılık

Yaylacılık Çamlıhemşin'de ötedenberi hayvancılık için bir araç olmuştur. Yaz aylarında köylerde yetersiz kalan hayvan yemi ihtiyacını karşılamak için yaylalara çıkılmaktaydı. Nisan başlarında her tarafın yeşermesiyle hayvanlar otlaklara salınabilir, ancak bunların yetersiz kalması ve havaların ısınması ile bundan rahatsız olan hayvanlar yaylalara götürülürdü. Önce 2000 m yükseklikteki ilk yaylalara sonra daha yükseklerle taşınılır ve hayvanların sütünden elde edilen yağ, peynir gibi ürünler kışlık ihtiyaç için hazırlanırdı. Çamlıhemşin'de yetiştirilen, etinden ve sütünden faydalanan hayvan türü sığırdır. Geçmişte küçük baş hayvanlar yetiştirilmişse de Çamlıhemşin'deki şartlar küçükbaş hayvancılığın sonunu sığır yetiştiriciliğinden daha önce getirmiştir.

Çamlıhemşin'de uzun yıllar yetiştirilen hayvanların verimsiz oluşu gereğinden çok hayvan beslenmesini getirmiş ve yaylacılığın, kendi ihtiyacını karşılamaktan başka hiçbir ekonomik değeri olmamıştır. 1960'lerden sonra devletçe başlatılan hayvan ıslahı çalışmaları da artık yaylacılığı kurtaramamıştır.

Bugün yaylalar artık yöre halkının geçmişe özlemlerini dindirmek için gittikleri yerlerdir. Yaylalara karayolunun olmaması yaylacılığı yokeden bir diğer etkidir.

Arıcılık: Çamlıhemşin'de geçmişten günümüze kalabilen ve ekonomik değeri olan hayvancılık türü yalnızca arıcılıktır. Çamlıhemşin'de eskiden beri hava şartlarının uygun gittiği yıllarda son derece kaliteli bal üretilmektedir. Yörede karakovanlarda dünyaca ünlü karkas türü arılardan bal elde edilmekte ve bunlar günümüzde oldukça iyi fiyatlarla pazarlanabilmektedir. Ayrıca balmumu da bu uğraşın ekonomik değeri olabilen bir diğer üründür. Çamlıhemşin'de üretilen bal Rize'nin bir diğer yöresinde elde edilen Anzer balı kadar ünlüdür.

Bal üretimi yörede 300 m yükseklikten 1500 m'ye kadar farklı kuşaklarda yapılmaktadır. Düşük rakımlarda bal koyu renkli ve eğer arılar kestane çiçeğine konmuşlarsa balın tadı acımtırak olur. Yükseklik arttıkça balın rengi beyaza doğru dönüşmektedir. Yörede üretilen ünlü ballar Meğö Balı, Ayder Balı, Hazındağ Balı, Palovit Balı gibi üretildikleri yerin ismini alırlar. Son yıllarda fenni kovan ile üretim yapılmaya başlanmışsa da yöre halkı karakovan balını daha çok tercih etmektedir.

(3) Tarım

Doğu Karadeniz Bölgesi'nin tamamında toplam arazinin %9.9 oranı ekili topraklara ayrılmıştır. Yine bu bölgede çay ekonomik yapıya hakim olmadan önce bunun %91-94'lük bir kıs-

mına mısır ekimi yapılıyordu. Çay bitkisinin ekonomik ağırlık kazanmasından ve bölgede büyük göç olayları yaşanmasından sonra bu oran giderek azalmaya başlamış, bugün ise mısır ekimi ekili toprakların %5'i düzeyine inmiştir. Zaten mısır geçmişte tüm bölgede ekonomik açıdan yöre halkın önemli bir gıda maddesi olarak yetiştiriliyordu. Değişen beslenme alışkanlıkları ve azalan nüfus giderek ekonomik olmayan bir üretim yerine, ihtiyacın, satın alınarak daha ucuza karşılanmasına yönelmiştir.

Aslında Çamlıhemşin, Doğu Karadeniz Bölgesi'nin özelliklerini tam olarak temsil etmekten de uzaktır. Çünkü bir defa buranın son derece gür bitki örtüsü ile kaplı oluşu, tarla, bağ, bahçe oluşumuna engel teşkil eder. İkinci olarak, ürünün yetişebileceği yıllık güneşli gün sayısı Karadeniz ortalamasının bile altında kalmaktadır. Yıllık ortalama 251 cm'lik yağış ve sürekli sis ekonomik değeri olan bir ürün yetişmesine izin vermez. Ayrıca arazi yapısı ve ulaşım zorlukları, her nasılsa yetiştirilebilen bir ürüne ilave maliyetler getirmektedir.

Burada tarım ve hayvancılığın ekonomik açıdan giderek gerilemesinin bir sebebi daha vardır ki herhalde bu durum sadece yöreye has bir özelliktir. Eskiden beri erkekler gurbette çalışıp evin geçimini sağladıkları için Çamlıhemşin'de bir şey satmak son derece ayıp sayılırdı. Bu yüzden, üretilenler ihtiyaç fazlası bile olsa birilerine verilir, hediye edilir ama asla satılmazdı. Buna bir örnek verilebilir. Çamlıhemşin'de hava şartlarının uygun olduğu yıllarda karakovanlarda son derece kaliteli ve bugün fiyatı 350 bin lira civarında olan

çiçek balı üretilirdi. Balın fazla olduğu yıllar, ev halkı bunun tamamını tüketemediği için bal kavanozlara doldurulur ve kentlerde yaşayan eşe, dosta, akrabaya gönderilirdi. Hemen hiç kimse bunu satıp, paraya dönüştürerek evin herhangi bir ihtiyacını karşılamayı düşünmezdi. Bu olay diğer üretimler için de aynı idi. Örneğin yağ, peynir gibi hayvansal ürünler ve patates, mısır, fasulye, ceviz gibi bitkisel ürünler hiçbir ekonomik değer ifade etmez ihtiyaç fazlası gerekirse bozulunca dökülür ama asla satılmazdı.

Çamlıhemşin'de birçok sebze ve meyve yetiştirilebilmektedir. Bunlar arasında fasulye, mısır başta olmak üzere tatlı kabağı, patates, karalahana, ıspanak, pırasa, pazı, marul, salatalık, soğan gibi sebzeler ile elma, armut, erik, şeftali, incir, dut, fındık, ceviz, Trabzon hurması, kiraz gibi meyveler sayılabilir. Yine sadece Karadeniz bölgesine has olan kokulu Karaüzüm ile karayemiş ve kestane yörede bulunabilecek meyvelerdendir. Ancak fasulyeyi saymazsak bunların hemen hiçbirisi ekonomik açıdan cazip değildir ve yetiştirilen ürünler yerinde tüketilmektedir. Kısacası Çamlıhemşin'de tarımsal ürün olarak çay dışında ekonomik değeri olan ürün yetiştirilememektedir.

Çay Üretimi: Bugün Çamlıhemşin'de 3100 hektarlık alan tarıma elverişli olup bunun 1735 hektarı çay ziraatine ayrılmıştır. Geriye kalan kısım ise ailelerin ihtiyaçlarına uygun ürün yetiştirilmesine ayrılmışsa da sözkonusu bu arazinin tamamının ekilip biçildiği artık söylenemez. Özetle bölgede

ekonomik değeri olan tarımsal ürün çaydır. Çay yöreye ekonomik bir kaynak oluşturmamasından öte yukarıda bahsedilen ürün satma tabusunu da büyük oranda yıkmıştır.

Çay üretiminin yöredeki tarihçesi ise ise şöyledir: "Çayın Rize ve havalesinde yetişebileceği fikrini reel olarak ilk defa ortaya atan eski Halkalı Ziraat Mektebi Alisi müderrislerinden Ali Rıza bey olmuştur...

"Ali Rıza bey 1918 yılında Doğu Karadeniz bölgesiyle. Kafkasya'da yaptığı tetkikler neticesinde. çay ziraatı yapılmakta olan Batum ve çevresiyle Rize havalisinin iklim ve toprak karakterlerinin birbirine çok benzediğini görmüş, böylece bu ürünün Rize'de de yetişebileceği neticesine varmıştır.

"Son teşebbüs 1937 yılında yapılmış ve bu yıl içerisinde Rusya'dan 2 ton, 1939'da 39 ton, 1940'da da 20 ton tohum getirilerek önemle ele alınmıştır. Bu mevzuda büyük gayret sarfeden şahıs Ziraat İşleri Genel Müdürü Zihni Derin'dir.

"Çay bitkisi toprak bakımından pek müşkülpesent olmakla beraber, derin, serin, humuslu ve asit karakterdeki toprakları sever, Kirece tahammülü azdır. Bilhassa laterit topraklarda iyi yetişir. Güneşin de çay bitkisinin gelişmesinde ve bilhassa kaliteye tesiri bakımından büyük rolü vardır. Genel olarak çay, sıcak gölgeden daha çok hoşlanır...

"Bütün bu faktörler memleketimizin Karadeniz Bölgesi'nin doğu kıyılarında bulunur. Ve buralarda çayın yetişmesi için optimum şartlar mevcuttur."(16)

Rize ve civarında 1945'lerde ekimine başlanan çay ekonomik değer kazanırken Çamlıhemşin'de ancak 1955-56 yıllarında yetiştirilmeye başlanmıştır. Toplam 1200 civarında üretici 1735 hektar alanda üretim yapmaktadır. İlçede hemen hemen bütün köy ve mahallelerde çay alım evleri bulunmaktadır. Toplanan yaş çay yaprakları ilçede çay işleme tesisleri bulunmadığından diğer merkezlerdeki fabrikalara götürülmektedir.

Köy Evleri ve Çay Bahçeleri

---

(16) Tarkan, a.g.e., s. 43.

II. BÖLÜM

II- ÇAMLIHEMŞİN'E TURİZM AÇISINDAN BAKIŞ

A. TURİZM VE TANITIM

1. Turizmin Tanımlanması

"Günümüzde heryıl yüzmiilyonlarca insan olağan yaşamlarını sürdürdükleri yerlerden geçici süreler için ayrılarak başka yerlere gitmekte ve buralarda dinlenme, eğlenme, gezip görme ve öğrenme gibi sosyal, psikolojik ve kültürel amaçlarla seyahat etmekte ve konaklamaktadırlar. Ekonomik ve sosyal anlamda geniş etkiler doğuran ve turizm olarak isimlendirilen bu olay, günümüz uygarlığının belirleyici özelliğini oluşturmaktadır."(17)

Turizm olayını birçok farklı şekilde tanımlamak elbette mümkündür. Hatta, farklı yazarlar turizmi, çeşitlerine göre farklı şekilde tanımlamışlardır. Ancak Prof. Hunziker ve Prof. Krepf aşağıdaki şekilde turizmi tanımlamış ve bu tanım daha sonra AIEST (Uluslararası Bilimsel Turizm Uzmanları Derneği) tarafından da kabul edilmiştir.

"Turizm, yabancıların sürekli yerleşmeye dönüşmeyecek herhangi bir kazanç getirici faaliyetle ilişkili olmayacak şekilde seyahat etmelerinden ve konaklamalarından dolayı ortaya çıkan olayların ve ilişkilerin tümüdür."(18)

(17) İsmet S. Barutçugil, Turizm İşletmeciliği, Bursa, 1982, s. 3

(18) İsmet S. Barutçugil, Turizm Ekonomisi ve Turizmin Türk Ekonomisindeki Yeri, İstanbul, 1986, s. 2.

Yukarıdaki tanımlamadan sonra, turizmin karmaşık bir olgu olduğu ve ziyaret edilen yerlerde yaşayan ve çalışan insanlardan farklı bir unsur olarak bu yerlere yabancı bir insan topluluğunun varlığını ifade ettiği ortaya çıkar. Ayrıca turizm geçici ve kısa vadeli oluşuyla uzun dönemli nüfus hareketi olan göçlerden farklılıklar göstermektedir. Turizm özünde, bir yerde kazanılan paranın başka bir yerde gezmek eğlenmek ve dinlenmek amacıyla harcanması ve bir bakıma boş zamanların değerlendirilmesi amacı bulunmaktadır.

Dolayısıyla turizm, insanların seyahati süresince söz konusu olan çok çeşitli olay ve ilişkileri birarada kapsayan karmaşık bir konudur. Turizmdeki önemli değişkenlerden bazıları ve bunlar arasındaki ilişkiler aşağıdaki şekilde kavramsal bir çerçevede gösterilmiştir.

2. Turizmin Özellikleri

Bu tanım ve açıklamalardan sonra turizmi;

“ - insanların sürekli konutlarının bulunduğu yer dışında devamlı olarak yerleşmemek,

- Sadece para kazanmak veya politik ya da askeri bir amaç izlememek üzere,

- Liberal bir ortam içinde,

- İş, merak, din, sağlık, spor, dinlenme, eğlence, kültür, deneyim kazanma, snobik amaçlarla veya aile ziyareti, kongre ve seminerlere katılmak gibi nedenlerle,

- Kişisel veya
- Toplu olarak yaptıkları seyahatlardan,
- Gittikleri yerlerde konaklamalarından ortaya çıkan iş ve ilişkileri kapsayan,
- Bir tüketim olayı,
- Bir sosyal olay,
- Ağır ve Entegre bir hizmet ve kültür endüstrisidir."⁽¹⁹⁾

Yukarıdaki tanımlamalardan sonra turizmin beş tane özelliği olduğu ortaya çıkmaktadır.

"a) Turizm, bir dizi olay ve ilişkinin bir bütünüdür. Bunlardan yalnızca biri değildir.

b) Bu olaylar ve ilişkiler, çeşitli yerlere seyahat eden insanların bu hareketlerinden ve buralarda konaklamalarından kaynaklanır. Bu özellik, konunun bir dinamik boyutu -seyahat- ve bir de statik boyutu -konaklama- olduğunu ortaya koymaktadır.

c) Seyahat ve konaklama, normal olarak yaşanılan ve çalışılan yerlerin dışındaki yerlerde olmaktadır. Böylelikle, seyahat edilen ve konaklanan yerlerde buralarda yaşayan ve çalışan insanlarınkinden farklı faaliyetler ortaya çıkmaktadır.

d) Yer değiştirmeler, geçici ve kısa dönemli bir nitelik taşımaktadır. Seyahate çıkan kişinin birkaç gün, hafta ya da ay içerisinde geriye dönme niyeti bulunmaktadır.

---

(19) Hasan Olalı ve d., Dış Tanıtım ve Turizm, Ankara, Yonca Matbaası, 1983, s. 25-26.

e) Ziyaret edilen yerlerde kazanç sağlamaya yönelik çalışma sözkonusu değildir. Ziyaret iş bulmak ya da iş kurmak gibi amaçlarla ilişkili değildir."⁽²⁰⁾

Bu tanımlamalardan anlaşılacağı gibi turizm denilince seyahat ve konaklama kavramlarının bir arada olması gerekmektedir. Böylelikle günübirlik geziler turizmin kapsamı dışında kalmaktadır. Bundan başka kazanç sağlamaya yönelik, içinde seyahat ve konaklama bulunan iş gezilerini de turizmin dışında tutmak gerekiyorsa da bu tip faaliyetlerde aynı zamanda eğlence ve dinlenme gibi turizme dönük kavramların olması tanım açısından tartışmalara yol açmaktadır. Bu tip faaliyetlerde kazanç sağlama çoğu kez seyahat esnasında olmadığından eğlenme ve dinlenmenin turizm kavramı içinde olduğu kabul edilebilir.

3. Turizmin Sınıflandırılması

Yukarıdaki açıklamalardan sonra turizm olayının sınıflandırılmasına değinilebilir. Turizmin iyi anlaşılabilmesi için çeşitli kriterlere göre sınıflandırma yapılabilir.

"Turistin geldiği yer: Turizm olayı , bu kritere göre iç turizm ve dış turizm (Uluslararası turizm) olmak üzere ikiye ayrılır... Pasaport ve vize gibi izin belgeleri, yabancı dil bilgisi ve döviz gerektirmeyen iç turizm, ulusal gelirin bölgelerarası dağılımına önemli bir katkı sağlar.

---

(20) Barutçugil, Turizm Ekonomisi, s. 1.

"Dış turizm ise yaşanılan ülke dışında bir ülkeye seyahati ifade eder. İç turizmle arasındaki en önemli fark; yabancı dil, döviz ve pasaport gibi bazı engeller doğurmasıdır.

"Turist Sayısı: Bu açıdan turizm, bireysel, kollektif ve kitle turizmi olmak üzere üçe ayrılır.

"Bireysel turizm, seyahat ve konaklamanın kişisel olarak düzenlenmesi ve gerçekleştirilmesi ile ortaya çıkar.

"Kollektif turizm, belli bir grup, örgüt veya klüp tarafından düzenlenen seyahat ve konaklama biçimidir.

"Kitle turizmi ise, seyahatin büyük ölçüde ve konaklamanın tümüyle kollektif bir biçimde gerçekleştirildiği ve turistlerin grupla bütünleşmesinin bilinçli olarak özendirildiği bir turizm biçimidir.

"Turizmin Amacı: Bu kritere göre de turizm; dinlenme turizmi, sosyal ve kültürel turizm, sportif turizm, ekonomik turizm, dinsel turizm, politik turizm ve aile turizmi olarak altı başlık içinde toplanabilir.

"Seçilen zaman: Bu açıdan turizm, seyahat ve konaklama için yılın hangi mevsiminin seçildiğine bakılarak yaz turizmi veya kış turizmi biçiminde sınıflandırılabilen gibi turizmin yoğunluğuna bağlı olarak sezon-içi turizm ve sezon-dışı turizm biçiminde de sınıflandırılabilir.

"Turizmin Süresi: Turizm olayı, kapsadığı süre açısından da kısa süreli ve uzun süreli olarak ikiye ayrılabilir.

"Turizmin sosyolojik niteliği: Bu anlamda yaygın sınıflandırma gençlik turizmi ve yaşlılar turizmi şeklinde yaş kriterine göre yapılabildiği gibi, turistin gelir düzeyi ve sosyal durumu ile ilgili olarak lüks turizm, geleneksel turizm ve sosyal turizm şeklinde de yapılabilir." (21)

4. Turizmin Ekonomik Sonuçları

Turizm kavramı 2000'li yıllara doğru dünyada giderek artan ve içinde bulunduğumuz yüzyıla damgasını vuran ve daima gündemde kalan bir konudur. Bazılarına göre lüks bazılarına göre ihtiyaç olan turizm, daha çok gelişmiş ülkelerde var olan ancak gelişmekte olan ülkelerin de umut bağladığı bir ekonomik faaliyettir şüphesiz. Ülkemiz dünya turizm pazarından ne yazık ki %1 gibi çok düşük bir oranda yararlanabilmektedir. Halbuki ülkemiz, herkesce kabul edildiği gibi turizm için doğal güzelliklere ve tesislere sahip, aynı zamanda dünya turizminin en hareketli olduğu Kuzey Akdeniz'de bulunmaktadır. Bu konumda ve bu özellikleri içinde barındıran ülkemizin dünya turizminden bu kadar az pay alması kabul edilecek gibi değildir. Türkiye'nin turizm gelirini bu günkü düzeyinden yıllık 10 milyar dolara çıkarması hedeflenmekte ve bunun da %3'lük bir pay olduğu kabul edilirse bu günkü durumun kötülüğü açıkça anlaşılabılır.

1950 yılında uluslararası turizme katılanların sayısı 25 milyon dolayında iken bu sayı %164'lük bir oranda artarak 1990

---

(21) Barutçugil, Turizm Ekonomisi, s. 4-5.

yılında 415 milyona ulaşmıştır. Buna bağlı olarak 1950 yılında dünya turizm geliri 2 milyar 100 milyon dolar iken 1990 yılında 230 milyar dolar olmuştur.

a) Dış Ödemeler Dengesi ve Turizm

Türkiye bu pazardan yeterli payı alamadığı gibi ülkemize gelenlerin bir kısmı günü birlik diğer bir kısmı da yabancı tatil köylerine gelerek sadece atıklarını bırakmak suretiyle nimetlerimizden yararlanmaktadırlar. 1990 verilerine göre ülkemize gelen her yabancı ortalama olarak 621 dolar para harcamaktadır. Ülkemizin aynı yıl turizm geliri 3.308.400 dolar gideri ise 520.000 dolar olmuştur. Net turizm geliri ise 2.788.400 dolardır. Bu anlamda turizmden gelir elde eden diğer Akdeniz ülkelerine bakılabilir:

"Turizm gelirinin ihracata oranı 1988 yılı itibariyle Malta'da %53, İspanya'da %42, Yunanistan'da %40,5 dir. Aynı yıl Türkiye'de ise %20 dolaylarındaydı. Verilen oranlar, ülkelerin dış ticaret hacimlerine bağlı olmakla beraber, turizmdeki başarılarının bir göstergesi de sayılmaktadır. Konunun önemi, net turizm gelirleri incelendiğinde daha iyi anlaşılabilir: 1989 yılında İspanya 13.1, İtalya 4.8, Fransa 6.2 milyar dolar net turizm geliri elde etmiştir"(22)

Turizmin önemli bir özelliği, doğa ve iklimin yarattığı, tarih, folklor, uygarlık ve kültürün işlediği değerler bütününe büyük ölçüde bağımlı olmasıdır. Turizm endüstrisinin ana ham-

(22) Akın ilkin ve M.Zeki Dinçer, Turizm Kesiminin Türk Ekonomisindeki Yeri ve Önemi, Ankara, 1991, s. 21.

maddeleri bunlardır. Adıgeçen zenginlikler ancak turizm sayesinde "ekonomik mal" niteliğine kavuşabilirler. Gerçekten de endüstriyel faaliyetler yönünden yeterli kaynak ve gelişme olanağına sahip olmamasına rağmen, zengin bir turizm potansiyeline sahip bölgelerin, planlı ve etkin bir turizm uygulaması sonucunda turistik yönden kalkınmaları ve yurt ekonomisi içinde dengeli biçimde gelişmeleri mümkündür.

Türkiye'mizde yukarıdaki tanımlamaya uygun bir çok bölge bulunmakta ve ülke ekonomisine son yıllarda en büyük katkı turizm sektöründen gelmektedir. Önümüzde İspanya ve İtalya hatta Yunanistan gibi örnekler varken, sözkonusu bu ülkelerden daha fazla turistik değere sahip olan ülkemiz neden bu sektörden yeterince faydalanmasın?

b) İstihdam ve Turizm

Turizm faaliyetinin ülke yararına olan yönünü belirtirken istihdam ile ilgili faydaları da gözönünde bulundurulmalıdır. Gelişmekte olan ülkelerin temel amacı ülkelerin bir sanayi toplumuna dönüştürerek ekonomik kalkınmalarını tamamlamaktır. Ancak günümüzde yeni teknolojilerin sanayide kullanılması, istihdamı artıracak yerde, daha çok işsizliğin önemli bir sorun olması sonucunu doğurmaktadır. Yeni istihdam sahaları oluşturmak sanıldığı kadar kolay olmayıp, özellikle sanayileşmede insan emeğinden yararlanma, azalma eğilimi taşımaktadır. Bu bakımından alt yapı yatırımları ile birlikte turizm giderek istihdam konusunda önem kazanmaktadır. Turizm kesiminde hizmet

unsuru çok önemli bir yer tutmakta, teknolojik gelişmelerin uygulanması bile turizmin istihdama yararını engellemektedir. Turizm işletmelerinin asıl görevi ağırlama olduğuna göre bu kişisel görevin otomasyona dönüştürülmesi mümkün değildir. Örneğin; Otel, lokanta gibi hizmet gerektiren işletmelerde, yatakların düzeltilmesi, yemek hazırlama ve servisi, resepsiyon ve büro hizmetleri gibi bir çok iş insan emeğine doğrudan dayalıdır. Bunun yanında doğrudan turizmle ilgili olmayan ancak hizmet ağının tamamlayıcısı bir çok meslek ve iş grubunda da turizm, istihdam açısından belirleyici durumdadır.

c) Yabancı Sermaye Girişi, Ulusal Gelir ve Turizm

Bundan başka turizm yabancı sermaye girişi ve ulusal gelire katkısı açısından da önemli bir iş kolu durumundadır.

"Turizm hareketlerinden kaynaklanan harcama gelir akımı, turizm gelirinin ekonomik açıdan bazı belirli özelliklerini ortaya koyar. Ekonomik açıdan özellikle gelişmiş ülkelere, gelişmekte olan ülkelere döviz akımını sağlar, gelir transferini gerçekleştirebilir. Ayrıca, kum, güneş, temiz hava, deniz gibi sıfır maliyetli ve normal olarak ticari niteliği olmayan ya da atıl işgücü, ucuz tarım ve deniz ürünleri gibi düşük maliyetli ve alternatif değerlendirme olanakları son derece sınırlı kaynakların turizm yoluyla değer kazanması ve gelir yaratması söz konusudur." (23)

---

(23) İlkin ve Dinçer, a.g.e., s. 31..

"Türkiye gibi gelişmekte olan bir ülkede yabancı sermayenin özel bir yeri vardır. Çünkü sermaye yetersizdir, kaynak kıttır. Dış borçla döviz tedariki, dış borçların çok artması ve ödeme zorlukları nedeniyle kolay olmamaktadır. Ancak özellikle turizm kesiminde yabancı sermayenin döviz getirici özelliği, yatırımcı ve işletmeciler olarak getireceği yenilikler, istihdam yaratıcılığı, yurt dışında pazarı kolaylıkla bulabilmesi açısından yararları çoktur." (24)

5. Tanıtımın Tanımlanması

"Tanıtım, bir kişi, topluluk veya kurum tarafından, uygun yöntem, teknik ve haberleşme araçlarından yararlanarak hedef grupları, bir durum veya olay konusunda aydınlatmak veya bir tutum ve davranış sahibi kılmak amacıyla yönelik bir faaliyettir.

"Bu faaliyet; bilgi iletişimi, bilgi aktarımı açısından kişilerarası haberleşme süreci ve teknik olarak kitle haberleşme araçları ortamı içinde gerçekleştirilmektedir." (25)

Tanıtım kavramı şu şekilde de tanımlanabilir: Tanıtım, enformasyon, iletişim, propoganda, halkla ilişkiler, kolektif reklâmcılık ve ticari reklâmcılığı içeren, ekonomik, kültürel ve turistik tanımını da kapsayan bir kavram olarak, yöre veya ülkenin ekonomik tercihleri doğrultusunda, ülke içinde veya dış ülkelerde yada dünya kamuoyunda kendi lehinde olumlu imaj yaratmak, geliştirmek, saygınlığı artırmak amacı ile, politikası ve

(24) İlkin ve Dinçer, a.g.e., s. 36-37.

(25) T.C. Başbakanlık Basın-Yayın Enformasyon Genel Müdürlüğü, Türkiye Tanıtma Sempozyumu 16-17 Mayıs 1989 Bildiriler, Ankara, 1989, s. 38.

planlaması saptanmış bulunan, uygulaması kamu ve özel kesim kuruluşları tarafından, bir koordinasyon içinde açık ve sürekli, yoğun ve sistemli şekilde bilimsel ve teknik yöntemlerle yürütülen faaliyetlerin tümüdür.

Tanıtımın etkin ve verimli bir faaliyet olabilmesi için, hedef grupları çeşitli araçlarla aydınlatmak esastır.

6. Tanıtım Araçları

a) Yazılı Araçlar

Tanıtımda en çok kullanılan araçların başında gazeteler gelmektedir. Ancak gazetelerden istenilen biçimde yararlanabilmek için onların özelliklerini ve en önemlisi çalışma düzenlerini bilmek gerekmektedir.

Gazete yoluyla yürütülecek bir tanıtım programı içinde basın bildirileri önemli bir yer tutar. Basın bildirilerinin bir yandan gazetenin olaya ayıracağı sütun, öte yandan gazetenin hangi sayfasında yer alacağını tahmin ederek hazırlanmasında büyük yarar vardır.

Gazetelerden yararlanmada ikinci yöntem basın toplantılarıdır. Basın toplantısı, yazılı ve görüntülü basının mensuplarına açık olan ve kitle iletişim araçlarına önemli haberlerin aktarılacak istenildiği bir halkla ilişkiler yöntemidir.

Gazete ve dergilerden yararlanmanın bir başka yolu yazı yayınlanmasıdır. Bunlar çoğunlukla makale ve fıkra biçiminde olabildiği gibi okuyucu mektubu şeklinde de düzenlenebilir.

Yazılı araçların ikincisi dergilerdir. Gazetelerin tanıtım aracı olarak sahip oldukları özellikler aynen dergiler için de geçerlidir. Dergilerinde niteliklerine göre farklı okuyucu kitleleri vardır. Tümüyle gençlik sorunlarına eğilen, ev kadınlara hitab eden, aydınların gereksinmelerini karşılamaya çalışan, değişik toplum kesimlerini hedef almış dergilerden yararlanırken bu ayırım mutlaka gözönünde tutulmalıdır.

Gazete ve dergiler dışında tanıtım için kullanılabilecek yazılı araçlardan bazıları şunlardır: Çeşitli kurumlarca çıkarılmış broşürler, bültenler, yıllıklar ve el kitapları.

b) Yayın Araçları

Radio, tanıtım ve halkla ilişkiler aracı olarak etkili bir biçimde kullanılabilmektedir. Radyonun hemen hemen tüm programlarından bu konuda yararlanılabilir. Haber bültenleri, dökümanter programlar, açık oturumlar, röportajlar hatta kısa anonslar tanıtım uygulaması içinde kullanılabilmektedirler.

Radyoya ek olarak televizyonun, söyleneni görüntü ile güçlendirmesi, görüntüyü ön plana getirip belirli düşünce ve görüşü oluşturması radyoya oranla onu kuşkusuz daha etkili bir duruma getirmektedir. Televizyonda sese ek olarak bir de görüntü gelmektedir. Tanıtım ve halkla ilişkiler konusunda radyo için söylenenleri televizyon için de olduğu gibi tekrarlamak gerekir. Hatta kabul edilmelidirki tanıtım için görüntülü oluşundan ötürü televizyon daha etkili bir araçtır.

Tanıtım alanında öteki araçlar kadar olmamakla birlikte kullanılan kitle iletişim araçlarından biri de filmlerdir. Özellikle sinema filmi deyimiyle tanınan konulu filmler bu konuda etkili olmakta ve öteki çeşitlere göre çok kullanılmaktadır.

c) Festivaller

Kitle iletişim araçlarının yanında birer tanıtma tekniği olarak çeşitli sosyal olaylardan yararlanılmaktadır. Bunların başında ülkemizde de giderek yaygınlaşmaya başlayan festivaller gelmektedir.

Festival düzenlemesi çok yönlü ve sorunu çok, gerçekten yorucu bir çalışmadır. Tek bir kuruluş bu işin altından kolay kolay kalkmaz. Onun için belirli kuruluşlar ya da kişilerle işbirliği yapılması gereklidir. Özellikle ilçe ve kentlerde yapılan festivallerde sendikaların, bankaların, esnaf kuruluşlarının yardımı ve işbirliği sağlanmalıdır. Ayrıca festival bu kuruluşlar ve kişiler için de belirli yararlar sağlamaktadır. Nitekim ilçe ya da kente gelenlerin yaptıkları alışveriş esnaf için belirli yararlar sağlar. Yine kente ya da ilçeye gelenlerin otellerde gecelemleri, lokantalarda yemek yemeleri, alışveriş yapmaları kent ekonomik yaşamına bir canlılık getirebilir. Bu nedenle festivallerde kentin değişik kesimlerinin gönüllü katkısını sağlamak kolaylanacaktır.

d) Yarışmalar

Değişik kesimler ya da kişiler arasında düzenlenen yarışmalar kamunun ilgisini üzerine çekmek için düşünülmüş en ilginç yöntemlerden biridir.

Yarışmalar ödüllü olmak zorundadır. Bu ödül hem ilgiyi artırır hem de yarışmaya daha ciddi bir görünüm kazandırır. Yarışmalarda amaç daha çok kişinin katılmasını sağlamaktır. Seçilen konuların işlenmesi ne çok zor ne de çok küçük bir çabayla gerçekleştirilen türden olmalıdır. Yarışmanın halka duyurulması için başta gazeteler ve radyo olmak üzere tüm iletişim araçlarından yararlanılmalı bu arada pankart ve özel duyuru ile belirli kişiler yarışmaya özendirilmelidir. Yarışmaların kendileri kadar ödül dağıtımı ve düzenlenen tören tanıtım açısından önemlidir.

e) Toplantılar

Toplantıların konuları kadar toplantıya katılanlar ve kamuoyuna duyurulması da önemli bir konudur. Konu güncel ve önemli konular arasından seçilmeli, toplantıya katılacak olanlar olabildiğince tanınmışlardan olmalıdır. Toplantılarda yine olabildiğince karşıt görüşlü kişilere yer verilmelidir. Belirli bir konuda tarafsız olma diye birşey yoktur. Tarafsızlık şu ya da bu biçimde taraflardan birini tutma anlamına gelir. Toplantıların yeri ve zamanının seçimine özen gösterilmesi gerekir. Toplantılar seminer biçiminde olabileceği gibi konunun niteliğine göre konferans, karşılıklı tartışma ve açık oturumlar biçiminde de düzenlenebilir.

f) Sergiler

Çizgilerle anlatılan mesajları bir araya toplayan sergiler halkla ilişkiler alanında pek kullanılmamasının yanında özel kişilerin belirli bir alanda yapmış olduğu çalışmaların tanıtım amacıyla kullanılması nispeten yaygındır. Kurumların ve onların yaptığı çalışmaları tanıtıcı nitelikteki sergiler belirli özelliklere uymak zorundadır. Bu özellikler serginin anlatmak istediği şeyleri daha kolay anlatabilmesi amacına dönüktür. Görüntüler olabildiğince açık olmalı, görüntülerin verilmesinde mantıksal bir sıra izlenmelidir. Resimler ve çizgiler, ayrıca eğer mümkünse tamamlayıcı maket ve panolarla desteklenmelidir. Sergiler sokaktaki adama hitap ettiği, edebileceği için basit bir anlatım içinde, bu anlayışa uygun olarak düzenlenmelidir.⁽²⁶⁾

---

(26) Metin Kazancı, Halkla İlişkiler, Ankara, Olgaç Matbaası, 1982, s. 147-160.

B. TURİSTİK BİR DEĞER OLARAK ÇAMLIHEMŞİN

Gelişmekte olan bir ülkenin ödemeler dengesi açısından turizmin önemi yukarıdaki satırlarda örneklerle belirtilmeye çalışıldı. Türkiye bu açıdan değerlendirilirse turizmi hızla geliştirmekte olan ülkeler arasındadır. Ancak ülkemizde bugün yaşanmakta olan göç ve yöresel geri kalmışlık problemleri bu endüstri koluna daha çok önem verilmesi gereğini ortaya çıkarmaktadır.

Bu çalışmaya konu olan Çamlıhemşin yöresi de geçen yıllar boyunca geri kalmışlık ve göç problemleriyle giderek daha fazla karşılaşmaktadır. Buna karşılık yörede, bu zorlukları aşmak için varolan turizm kaynağı kullanılabilirse bu sorunlar bir ölçüde aşılabilecektir. Yörede, var olan ve potansiyel turizm faaliyetleri dört grup altında toplanabilir. Bunlar dağcılık, trekking ve yayla turizmi, sağlık turizmi, rafting ve kano sporları olarak sınıflandırılabilir. Aslında ülkemizde turizm genellikle deniz ve güneş kavramını hatırlatmaktadır. Yörede ise alışılmısın dışında doğaya yönelik yürüme, tırmanma gibi faaliyetlerle birlikte dağ ve yayla turizmi geçerli durumdadır.

1. Dağcılık

Çamlıhemşin ilçesini, güneyindeki İspir ve Yusufeli ilçelerinden ayıran dağ grubuna genel olarak Rize-Kaçkar Dağları adı verilir. Batıdan doğuya doğru Varşamba Dağları (3710 m), Kaçkar Dağları (3937 m), Altıparmak Dağları ise (3492 m) ile Doğu Karadeniz dağlarının en yüksek bölümlerini oluşturur.

Rize-Kaçkar Dağları olarak bilinen ve tanınan bu dağların en yüksek tepesi ise Kaçkar-Kavron Dağıdır (3937 m) Bu zirve Türkiye'de Ağrı, Süphan, Cilo dağlarından sonra dördüncü sırada yer almaktadır. Ancak civardaki bir çok geçiş ve tepe 3200 m'den daha yüksektir.

"Kaçkar Dağları üzerinde tesbit olunan 5 adet buzulun 1 tanesi Varşamba, 4 tanesi ise Kaçkar Kavron Dağları üzerinde yataklanmıştır.

"Bu dört buzulun 1 tanesi Kaçkar-Kavron Dağının güney batı, diğerleri ise kuzeybatı, kuzey ve kuzey doğu yamaçları üzerinde yer almıştır. Yaklaşık 2 km. uzunlukta, 200-300 m genişlikte ve 40-50 m kalınlığa sahip olan büyük buzul, Kaçkar-Kavron tepenin (3937 m) NW yamaçında yataklanmış olup, 3500 m yükseklikten başlayarak 3000 m'ye kadar sarkar.

"Tipik "tekne vadisi", enine ve boyuna çatlaklar, uzun dili ucunda yer alan yeni ve eski MOREN setleri ile Kaçkar-Kavron "Büyük Buzulu" görkemli ve büyüleyici bir görünüme sahiptir."(27)

Güneydoğu-Kuzeybatı doğrultulu olarak uzanan Rize-Kaçkar dağlık yöresi üç bölüm halinde yükselir. Kaçkar Dağlarının doğu kesiminde Altıparmak Dağları yer alır. Bu dağların en yüksek dorukları Karataş (3492 m) ve Altıparmak (3307 m) doruklarıdır.

Altıparmak Dağlarının batısında ise Bulut ve Kaçkar Kavron Dağları yükselir. Bulut Dağlarının en yüksek doruğu Kuşaklı-
(27) İsmet Ülker, Dağ Turizmi ve Kış Sporları, Ankara, 1983, s. 109.

kaya (3562 m) zirvesi yörede Kemerkaya olarak da bilinmektedir. Kaçkar-Kavron tepesi ise (3937 m) ile en yüksek zirveyi oluşturur.

Kavron Dağlarının batısında ise Varşamba (Verçenik) Dağları yükselir. Bu dağların en yüksek doruğu ise Varşamba (3710 m) doruğudur.

Bu dağlardan Altıparmak ve Kavron Dağlarına hem güney, hem de kuzeyden Varşamba Dağlarına ise yalnız kuzey yüzden yaklaşılarak gezi ve tırmanışlar yapılması mümkündür.

a) Rize-Kaçkar Dağlarına Kuzey Yüzden Tırmanışlar

Kaçkar Dağlarına kuzey yüzden tırmanış için Trabzon-Rize-Çamlıhemşin yolu kullanılır. Toplam 150 km. olan bu yol asfaltdır. Kaçkar Dağlarına kuzey yüzden en uygun yaklaşma ve giriş yeri Çamlıhemşin-Ayder Kaplıcasıdır. Çamlıhemşin-Ayder arası ise 18 km olup son yıllarda asfalt kaplaması yapılmıştır.

Kaçkar-Altıparmak veya Kaçkar-Kavron Dağları üzerinde yapılacak gezi ve tırmanışların son hazırlıkları Ayder kaplıcasında yapılır.

Altıparmak Dağlarına kuzeyden tırmanış için önce Ayder kaplıcasından Ağveçor yaylasına çıkılır. Bu yürüyüş 3-4 saatlik bir zaman alır. 2500 m yükseklikteki Ağveçor yaylasının yakınına kamp kurulur. Buradan Kemerkaya doruklarına çıkışlar yapılır.

Altıparmak Dağları üzerinde yer alan diğer yüksek doruklara kuzey yüzden tırmanış için, daha doğuda yer alan Kaçkar yayla üzerinden Ambar gölüne (2750 m) çıkılarak burada kamp kurulur. Buradaki kamp yerinden doğuya doğru yatay bir geçiş yapılarak Kaçkar-Altıparmak Dağlarının Karataş doruğuna tırmanış yapmak mümkündür.

Ağveçor yaylası-Ambar gölü yaya olarak 3-4 saat sürer. Ambar gölüne kamp kuran dağcılar hava koşulları ile kendi teknik ve tecrübe düzeylerine göre çıkış yapılacak dorukları ve çıkış yollarını tesbit ederler.

Altıparmak Dağları üzerinde gezi ve tırmanışlarını bitiren dağcılar Yukarı Kaçkar yaylası-Hızarkapı veya Ağveçor yaylası-Kırmızı Gedik geçitleri üzerinden Kaçkar geçişi, Trans-Kaçkar yaparak, Kaçkar Dağlarının güney yüzüne geçer, oradan da Yusufeli'ne inerler ya da Ağveçor yaylası-Ayder üzerinden Kaçkar-Kavron Dağlarına geçerler.

Kaçkar-Kavron Dağına tırmanış için Ayder kaplıcası-Aşağı Kavron yaylası üzerinden Yukarı Kavron yaylasına çıkılır. Bozuk satırlı bu ham yol ancak kamyon yada arazi arabaları ile aşılabılır ve 12 km'dir. Yukarı Kavron yaylasından bir saatlik bir yürüyüşle 2750 metre yükseklikteki Boğaçayırı veya Öküzçayırı denilen yere varılır ve burada kamp kurulur.

Kamp yerinin hemen doğusunda "Mezovit Sivrilere" güneyinde ise Büyük Kaçkar yada diğer adıyla Kavron doruğu yükselir.

Burada bir gün dinlenip, çevre gezileri yapılır. Bu arada büyük ve orta buzul ile doruk çıkış yolları etüd edilir. Kaçkar-Kavron Dağına kuzey yamaçtan tırmanış için üç yol kullanılır. Dağcılar ya büyük buzul üzerinden, ya Kaçkar,Kavron Dağının kuzey yamacının orta sırtından, yada orta buzulun doğusunda yeralan sırt üzerinden batıya doğru yükselerek doruk çıkışı yaparlar. Büyük buzul üzerinden doruk çıkışı yapacak olan dağcıların, yanlarında buz kazması, buz nalçası, dağ ipi ve buz sikkesi bulundurmaları gerekir. Öküz çayırı kamp yerinden, Kaçkar Kavron Dağına çıkış ve dönüş normal koşullarda 8-10 saat sürer.

Kaçkar Dağlarının en batısında yeralan Varşamba (Verçenik) doruğuna ulaşmak için önce Çamlıhemşin-Çat üzerinden Ortaköy'e gidilir. Orman işletme yolu olarak yapılmış bu yol 25 km.'dir. Ortaköy Varşamba Dağının kuzeyinde yeralan enson yayla-köy yerleşimidir. Buraya ulaşım için Çamlıhemşin'den minibüs veya jip kiralanır. Varşamba doruğu kuzey yamaçlarında yeralan işmer yaylasında kamp kurulur. Bu yürüyüş yaklaşık 1 saat sürer. Varşamba doruğuna yapılacak çıkışlar 6-8 saat sürer ve aynı gün kamp yerine dönülür.

Kaçkar Dağları üzerindeki ilk gezi ve tırmanışlara Varşamba Dağından başlayanlar buradan sonra Çat köyü-Elevit köyü ve Elevit yaylası üzerinden Yukarı Kavron yaylasına geçiş yapabilirler.

b) Kaçkar Dağları Hakkındaki Çalışma ve Görüşler

"Rize-Kaçkar Dağlarını kapsayan ilk bilimsel araştırma ve yayınlar 1932 yılında L.Krenek, 1949 yılında Dr.S.Erinç, 1952 yılında ise Dr.İ.Yalçınlar tarafından yapılmıştır. Coğrafyacı ve yer bilimciler tarafından yapılan bu ilk etüdlerin yayınlanmasından sonra Rize-Kaçkar Dağları yurtiçi ve yurt dışında büyük bir ilgi uyandırmıştır.

"Kaçkar-Kavron Dağına ilk yaz çıkışının ne zaman yapıldığı kesin olarak bilinmemektedir. Ancak ilk kış çıkışı Türk dağcılar tarafından yapılmıştır. 9 Ocak 1974 tarihinde, Sönmez TARGAN başkanlığındaki Türkiye Dağcılık Federasyonuna mensup 9 dağcı Kaçkar-Kavron Dağını ilk kez ve birlikte fethetmişlerdir."(28)

Kaçkar Dağları daha birçok yazar, dağcı ve bilimadamının eserlerine konu olmuştur. Ünlü fotoğrafçı ve dağcı Ersin Alok Kaçkarlar hakkında şunları yazmıştır:

"Kaçkar Dağları bilindiği gibi Rize yakınlarında Karadeniz'le Anadolu'nun arasında set gibi yükselen yüce dağlardır. Kaçkarlara çıkmak için Rize'den Pazar'a, Pazar'dan Çamlıhemşin'e gitmek gerekiyor. Çamlıhemşin'de eşyalar, katırlara yüklenip Kaçkarlara doğru çıkılmaya başlanır.

"Kadın Parmağı ve Kadın Dorukları diye adlandırılan çeşitli doruklar Kaçkarlar içinde harika bir manzara teşkil eder. Her taraf yemyeşildir. Dik yamaçlara devam eden bu yeşilliklerin altında uzaktan Kaçkarların dorukları görülür.

---

(28) Olker, a.g.e., s. 105.

Bilhassa bu dorukların içinde bulunan buzullar yeşil ve gök mavisi ile birleşerek manzaraya renk katarlar.

"Kaçkarlar için çok şey anlatılabilir, fakat bu dağların en orjinal tarafı üzerlerinde diğer dağlara nazaran çok daha fazla insanın yaşamasıdır. Kaçkarlar umumiyetle senenin uzun zamanı yağmur alan dağlardır. Bunun için orada yapılacak gezilerde hazırlıklı olmak gerekir. Yağmur çoğu zaman öğleden sonra yağmaktadır; bu sebepten, sabah yapılacak gezilerde, gidilmesi gereken yere mümkün mertebe en kısa zamanda varılması sağlanmalıdır. Bu dağlarla ilgili araştırmalar ve fotoğraf çekimleri de kabilse sabahın ilk güneş ışığında yapılmalıdır.

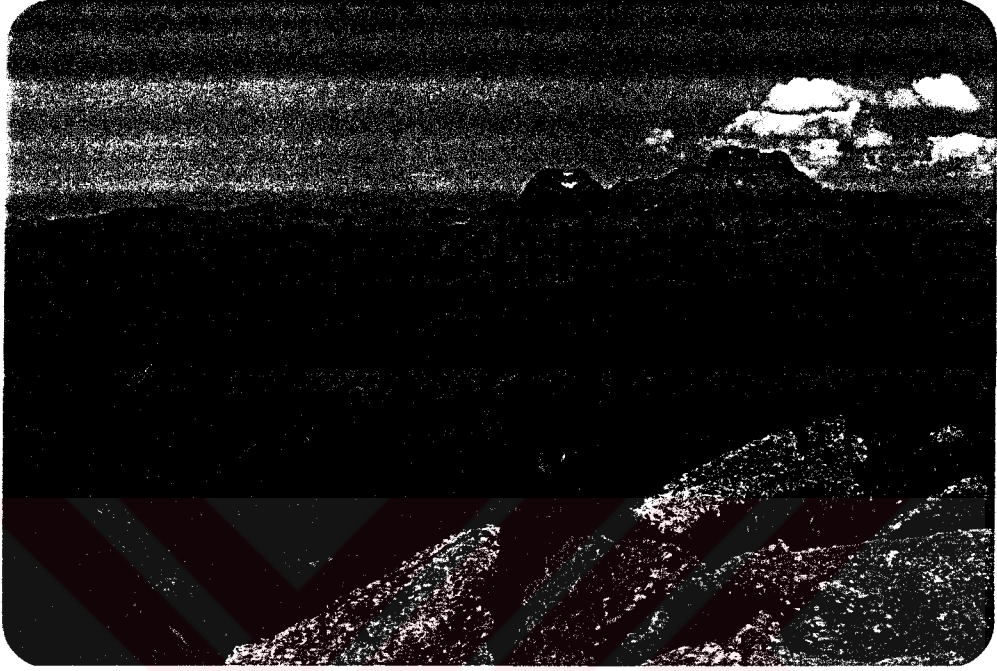
"Kaçkar Dağları yurdumuzun en renkli dağlarıdır. Bütün dağcılarımızın Kaçkarları ziyaret etmesini tavsiye ederim."⁽²⁹⁾

Kaçkarlar

---

(29) Ersin Alok, Dağlarımız, İstanbul, Doğan Kardeş Matbaacılık. 1972, s. 44.

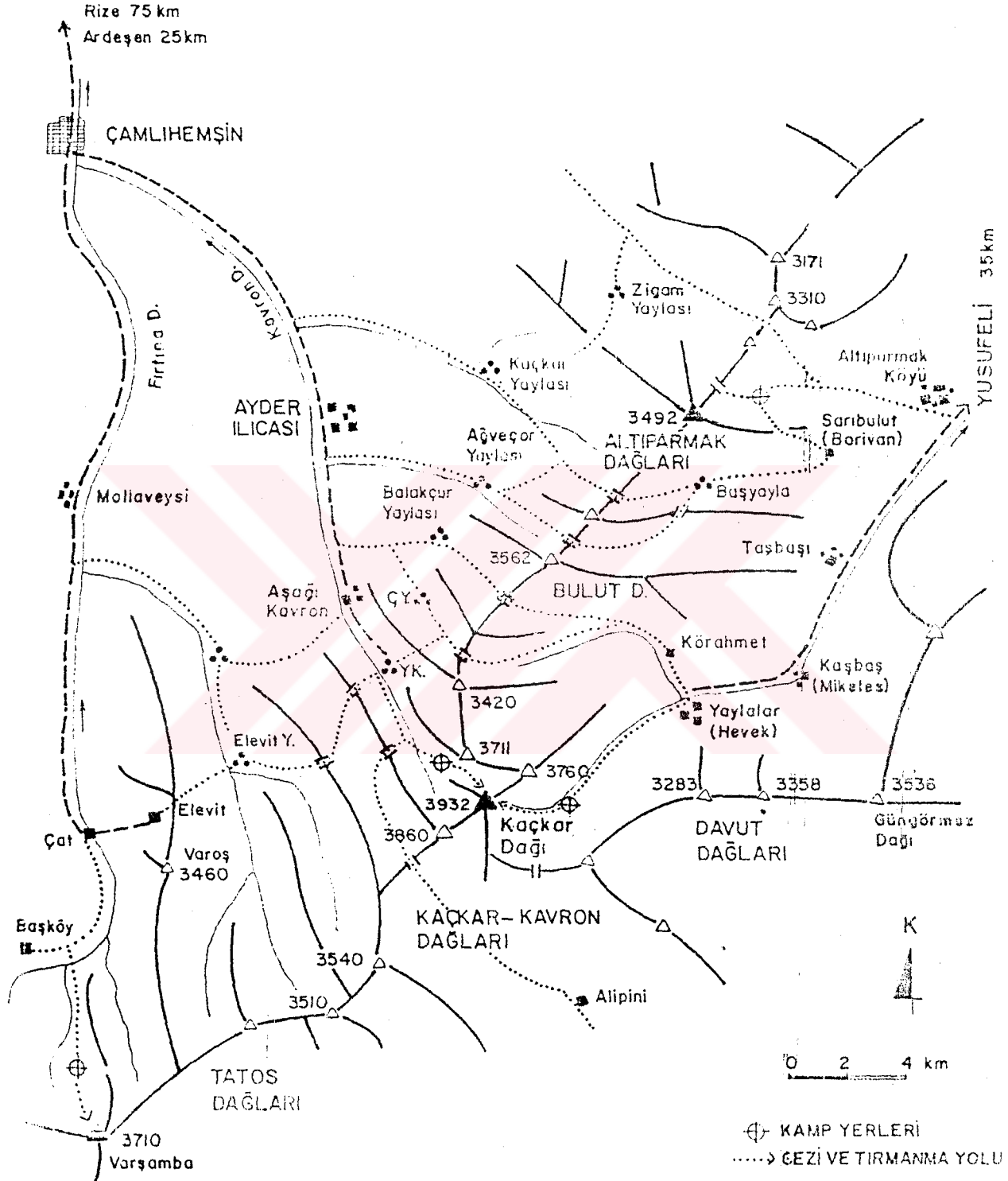
Kaçkarlar (Kemer Kaya)

c) Gezi ve Tırmanışlarla İlgili Pratik Bilgiler

Kaçkar Dağlarına yapılacak tırmanışlarda ya da geçişler esnasında yörede çoğu zaman etkili olan sis, yön ve yol kaybetme riskini artırmaktadır. Bu yüzden mahalli rehber kullanılması gerekli görülmelidir. Kaçkar tırmanışlarında Ayder Kaplıcası ve civar yaylalarda konaklama imkânı vardır. Ancak kamp yerlerinde dağevi yoktur. Barınma için uyku tulumu ve dağ çadırı gereklidir.

Kaçkar Dağları üzerinde yapılacak yaz tırmanışları için en uygun zaman Temmuz, Ağustos ve Eylül aylarıdır. Ancak Temmuz ve Ağustos aylarında dağların kuzey yamaçları yağışlı ve sisli geçer.

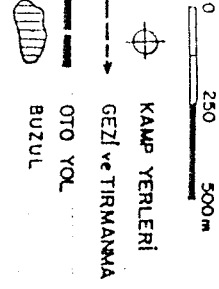
RİZE-KAÇKAR DAĞLARI

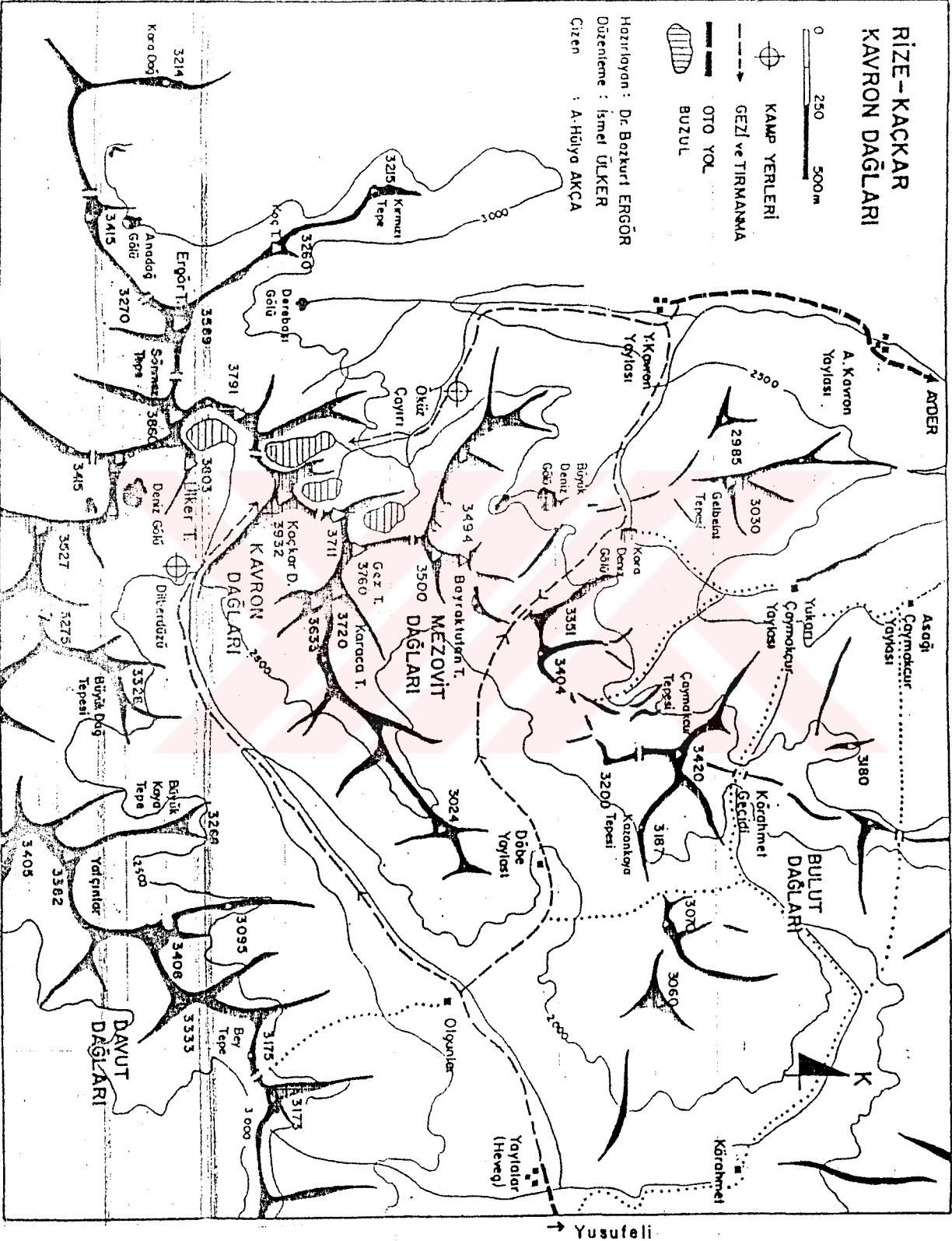
Hazırlayan: İsmet ÜLKER

Çizen: Zinnet TAÇYILDIZ

RİZE-KAÇKAR KAVRON DAĞLARI

Hazırlayan : Dr. Bozkurt ERGÖR
Düzenleme : İsmet ÜLKER
Çizen : A. Hülya AKÇA

Yusufeli

Kaçkar Dağlarının özellikle kuzey yamaçları üzerinde gezi ve tırmanış yapacak ekipler, yanlarına yağmurluk ve şemsiye almalıdırlar. Kayaların çatlaklı bir yapı göstermesi ve donma-çözülme olayının etkili olması nedeniyle doruk çıkışları ipli ve çivili tırmanmaya pek elverişli değildir. Buzullar üzerinde gezi ve tırmanış yapacak olanların ise yanlarında buz kazması, buz nalçası ve dağ ipi bulundurmaları gerekir.

2- Trekking ve Yayla Turizmi

Dilimize doğa yürüyüşü olarak çevirebileceğimiz trekking için Çamlıhemşin ideal bir coğrafya parçasıdır. Yörede arazi yapısının çok engebeli oluşu, karayolu ulaşımını engellemiş ve doğanın bakirliğini korumasını sağlamıştır. Bu gün Çamlıhemşin sınırları içerisinde kırk kadar yayla, yirmi kadar mezra gibi yazlık yerleşimin, hatta köylerin çoğuna karayolu ile ulaşmak mümkün değildir. Ulaşımın güçlüğü yöreyi bozulmadan bugüne getirmiştir denebilir.

Bunun yanında, bugün ulaşım güçlüğü çekilen her yerleşim birimi geçmişte zor şartlar altında dahi olsa konaklanabilecek mekânlar ile donatılmıştır. Yöredeki mezra, yayla hatta köylerde bugün çoğu terk edilmiş durumda konaklamaya uygun yüzlerce yapı mevcuttur. Yaylacılığın artık ekonomik değerinin kalmaması bütün bu evlerin boş kalması sonucunu getirmiştir. Bu evler günümüzde doğa yürüyüşçüleri için ideal barınma mekânlarını oluşturmaktadır. Her ne kadar sistemli bir trekking

henüz oluşmamışsa da yöredeki konaklama imkânlarının mevcudiyeti yürüyüş güzergâhlarında alternatif bolluğu, 500 m'lik yüksekliklerden başlayıp 3000 m'lere varan geçit ve tepelerin varlığı gelecek için iyi bir potansiyel oluşturmaktadır. Vadi tabanlarında başlayan grup yürüyüşleri özellikle dağ ve boğaz geçişlerinde erişilmez güzellikteki manzaraları seyredebilme imkânı ile yürüyüşçülere eşsiz anlar yaşatır. Yol güzergâhları üzerinde her bir kaç kilometrede bir yaylalara ulaşılır. Bu yaylalarda artık hayvancılık amacı ile yaşayanlar pek bulunmuyorsa da kentlere göçmüş bulunan Hemşinlilerle karşılaşmak mümkündür. Son yıllarda kentli Hemşinliler yaz aylarında köylerine ve daha çok yaylalarına gelip evlerini şenlendiriyor ve yayla turizminin gelişmesinde lokomotif görevini üstleniyorlar. Bu insanların hemen tamamı kentlerde ya tahsil ederek yada yöre insanına uygun mesleklerde çalışarak iş gücü sahibi olmuş kimselerdir. Bu insanlar doktordur, mühendistir ya da pastahane, lokanta çalışanı veya işverenidir. Belki büyük şehirlerden birinde lokantasında yemek yediğiniz, fırından ekmek aldığınız bir Hemşinlidir. Hangi meslek grubundan olursa olsun kentli Hemşinli eski anılarını tazelemek için, evini, bağını ziyaret etmek için hâlâ ulaşım zorluğu olan yaylasına gelmiştir. Bu arada asıl amaç farklı olsa da bir turizm olgusu gelişimini sürdürmektedir. Yaylalara yaya olarak ulaşıldığından trekking ve daha sonra bir yayla turizmi kendiliğinden oluşmaktadır. Bu arada yöre insanı dışında kalan turistler içinde konaklama imkânı doğmak-

tadır. Ancak yürüyüş güzergâhlarının çoğunda barınma dışında günlük ihtiyacı karşılayabilecek birimler yoktur. Yürüyüşçüler yiyeceklerini ya kendileri sırt çantalarında taşımak ya da yük hayvanı kiralamak zorundadırlar. Son yıllarda sayıları oldukça azalmış olan yük hayvanlarını kiralama ihtimali hâlâ vardır.

Geçmişte köylerle yaylalar arasında sık aralıklarla "kahve" olarak tanımlanan dinlenme ve konaklama imkânına sahip birimler mevcuttu. "Kahveci"ler çay, kahve, sigara, ekmek, meyve, yumurta hatta içki satışının yanında geceleme ihtiyacını karşılayabilecek şekilde de hizmet sunmaktaydı. Yaylacı nüfusun giderek azalması bu kahvelerinde kârlılıktan uzaklaşarak bir bir kapanmasına yol açmıştır. Artık Çamlıhemşin yayla yollarında bu tip kahvelerin varlığı hoş bir anıdan öteye geçmemektedir.

Yöreye has iklim koşullarından dolayı çoğu kez sürekli yağmur ya da günlerce sürebilecek yoğun sis yürüyüş şartlarını ağırlaştırabileceği gibi yöreyi bilmeyenlerin kaybolmasına da sebep olabilir. Bu yüzden trekking, yöreyi bilen rehberler eşliğinde yapılmalıdır. Rehber edinmek, geceleme ve bazı ihtiyaçların karşılanması yanında yük hayvanı temin etmeyi de kolaylaştıracaktır.

Çamlıhemşinden bahsedilirken sis olayına sürekli dikkat çekilmektedir. Gerçekten sis yörenin düşük rakımlı yerlerini özellikle ilkbahar ve yaz ayları boyunca etkisi altına

almaktadır. Ancak yörede 3000 m sınırındaki yüksek yaylaların sisten böylesine etkilenmeleri sözkonusu değildir. Bu yüksekliklerden aşağılarda vadileri doldurmuş durumdaki bu bembeyaz "pamuk yığınınını" seyretmenin bambaşka bir tadı vardır. Yörede sis için "duman" sisin göllenmesine de "duman göl oldu" tabiri kullanılmaktadır. Yaylalarda sis gölünün üzerinden güneşin batışı da seyredilmeye değer bir görünüm oluşturur.

"Duman Gölü"

3. Sağlık Turizmi: Ayder Kaplıcası

Çamlıhemşin ilçesine 18 km uzaklıkta Kaçkar Dağlarının eteğinde kurulu olan Ayder yaylasında bir kaplıca bulunmaktadır. Ayder denizden 1350 m yükseklikte bir platodur. Ayder'de yılda ortalama 50 bin kadar turist hem şifa arar hem de doğayla başbaşa tatil yapma imkânı bulur.

Kaplıca suyu madeni az olan ılıca ve içmeler grubuna dahildir ve sodyum sülfatlı, oligometalik ve radyoaktiviteli bileşimi vardır.

1983 yılında M.T.A. sondaj yapıp yüzeye kaplıca suyunu çıkarıncaya kadar ilkel bir havuzda tedavi için banyo alınmaktaydı. O güne kadar, mevcut dere yatağına yakınlığından ötürü kaplıca suyuna soğuk su karışmakta olup sıcaklığı 46°C civarında idi. Ancak yeni sondajdan sonra 65°C'lik su elde edilmektedir. Bu arada Rize Özel İdaresi tarafından yaptırılan modern hamamda işletmeye açılmış bulunmaktadır. Bu tesiste elliser kişilik biri erkekler diğeri kadınlar için iki havuz dinlenme salonları, yataklı ve küvetli özel kabinler, duş kabinleri, basınçlı su bölümü, fizik tedavi bölümü bulunmaktadır. Ayrıca bu tesiste görevli hekim de eski hamama göre bir yenilik sayılabilir.

a) Kaplıca Tedavisi

Çamlıhemşin Ayder kaplıcasının suyundaki madenlerin miktarı çok azdır. Buna karşılık, yeryüzünde bulunmayanlar da da-

hil olmak üzere hemen her madenden bir miktar içermektedir. Bu özelliğinden dolayı Ayder kaplıcası, çeşitli rahatsızlıklar için çok faydalı bir kaplıca niteliğindedir. Bu sulardan en iyi faydalanma şekli, kaynaktan çıkarken meydana gelen buharda beş-yirmi dakika kadar kalmak ve terlemek, ardından ılık duşu takiben ılık banyoya girmektir.

Kaplıca tedavi süresi her ülkede birmibir gün olarak kabul edilmişken bizde halk onbeş gün banyo, üç gün içme tedavisi olarak benimsemiştir. Oysa bu sürede tedavi ile istenilen sonuca ulaşılmayacağı bir gerçektir. Ayrıca tedavinin gereksiz uzatılması da sakıncalıdır. Her hastanın ve hastalığın durumuna ve hekim tavsiyesine göre tedavi uygulanmalıdır.

Bu suların esas tesiri sinir sistemi üzerindedir. Bu sebeple ağrılı bütün hastalar için büyük değer taşır. Nevralji (sinir ağrıları) ve nevrit (sinir iltihapları) ağrılarında bu sulardan çok faydalanılır. Sinir sistemi üzerindeki yatıştırıcı, sakinleştirici tesiri pek önemlidir.

Ayder kaplıcasından romatizmaların her türlüünün tedavisinde iyi netice alınır. Özellikle romatoid artritis (romatizmaya bağlı eklem iltihabı) ve artrozlarda (eklem kireçlenmeleri) diğer bütün tedavilerin üzerinde fayda sağlanır.

Her türlü kadın hastalıklarında da çok üstün tesir ve tedavi edici özelliklere sahip olan Ayder kaplıcasının sinir sistemi üzerindeki etkisine bağlı olarak bazı deri hastalıklarının iyileştirilmesine de tesiri bilinmektedir. Kapanmayan yaraların tedavisi gözlenmiştir.

Bunlardan başka yapılan içme kürleri sonucu, karaciğer ve safra kesesinden rahatsızlığı olan hastalara çok yararlı olduğu gibi, idrar söktürücü özelliğinden dolayı böbrek taşlarının düşürülmesinde ve böbrek ve idrar yolları hastalıkları tedavisinde de faydalanılır. Ayrıca içme kürüne bağlı olarak, mide, barsak hastalıklarına da son derece yararlı olup, bu organlardaki yaraların kapanmasını temin eder.

Çamlıhemşinde kaplıca dışında hastalık tedavisi için faydalı olan birçok içme de bulunmaktadır. Özellikle Ayder yakınlarında Dokuzlu denilen içme bunların içinde en önemlisidir. Diğerlerine ulaşım zorluğu bulunduğundan fazlaca önemli kabul edilmemektedirler.

b) Konaklama ve Ulaşım

Ayder'de 700 kişiyi barındırabilecek yatak kapasitesi mevcuttur. Yaylada yirmi beş civarında irili ufaklı otel bulunmaktadır. Ancak bunlar gerçek anlamda otel ihtiyacını karşılamaktan uzak tesislerdir. Bunlar yöresel mimariyi yansıtmayan beton yığınları görünümünde kötü yapılaşmanın ürünleri olması yanında iç donanımları ile de yetersiz kalmaktadırlar. Son yıllarda sağlık turizmi için, yayla evleri tipinde konaklama tesisleri ve alt yapı çalışmaları planlanmış bulunmaktadır.

Ayder'de var olan turizm potansiyeli yöreye ulaşan karayolunun asfaltlanarak hizmete alınmasıyla daha da artmıştır.

Ancak artan turizm potansiyeli tüketimi ve dolayısıyla çevre kirliliğini de beraberinde getirmiştir.

Kaplıca Rize'ye 65 km Hopa'ya 80 km ve Çamlıhemşin ilçesine 18 km uzaklıktadır. Komşu il ve ilçelerden devamlı olarak Çamlıhemşin ve Ayder kaplıcasına kara nakil araçları işlemektedir. İlçeden kaplıcaya devamlı minibüsler gidip gelmektedir. Yolu asfalt kaplama olup genişletme onarım ve yapım çalışmaları sürmektedir.

Ayder

4. Rafting ve Kano

Daha önceki bölümlerde açıklandığı gibi Çamlıhemşinde iki büyük akarsu birleşerek Fırtına Deresi adını alır. Fırtına Deresinin her iki kolunda da vahşi dere sporu olan kano yapmak mümkündür. Kano sporu için su akış özelliğini belirtir bir harite Rize İl Turizm Müdürlüğü tarafından hazırlanmış ve kanocuların hizmetine sunulmuştur. Özellikle karların

erime dönemi Nisan-Haziran aylarında suyun fazla olduğu dönemlerde kano sporu çok keyiflidir.

Diğer akarsu sporu olan rafting akarsu yatağı biraz daha düzenli olan Büyük Dere tarafından yapılabilir. Ancak her iki spor içinde bugüne kadar sağlam bir alt yapı oluşturabilmiş değildir. Bu sporun meraklısı olan özellikle yabancı turistler zaman zaman bu konuda faaliyet göstermektedirler.

5. Diğer Turizm Çeşitleri

a) Av Turizmi

Çamlıhemşin bölgesi, yer yapısı gereği bir çok yabani hayvanı barındırmaktadır. Rize-Çamlıhemşin-Kaçkar Hayvanları Koruma ve Üretim Sahası doğuda Altıparmak Dağları, batıda Hacımdağı, Tar deresi ile Ilıca deresinin birleşim yeri, güneyde ilıca deresi ile Hala deresini ayıran sırtlar, kuzeyde Avcıtaş tepesi, Kukmeka tepesi, Acavit tepesi, Mecat tepesi boyunca Ardeşen serisini ayıran sırtlar ve Çağduçar, Megel çayırı, Miçibey derelerinin çıkış sırtlarını takiben Tar deresi ile Ilıca deresinin birleşim yerine inen sırt ile sınırlanmıştır.

Yörede bozayı, kurt, çakal, Karadeniz tilkisi, yabani kedi, yaban domuzu gibi yırtıcı hayvanların yanısıra; Kafkas dağkeçisi, karaca, geyik, kara karga, guguk kuşu, şahin, atmaca, dere kuşu, üç ayrı cins kuyruk sallayan, çapraz gaga karatavuk, saksağan, yabani tavuk, hus tavuğu, kuzguncuk

baykuş, kunduz, gelincik, sincap, ağaçkakan, yabani arı, eşek arısı, çekirge, solucan, alabalık, kurbağa, kertenkele, bir kaç yılan cinsi, tavşan, keklik ve urkeklik bulunur. Yaban domuzu dışında tüm av hayvanlarına av yasağı uygulanmakta ama kaçak avcılık engellenememektedir.

Yörenin morfolojik yapısı belli geçiş ve boğazlar taş duvarlar örülerek korunup kontrolü av hayvanları barınma sahaları oluşturulabilir. Geçmişte yöredeki yaylacılar benzer şekilde "öküz yatakları" diye tabir edilen boğaları yaz aylarında çobanlar eşliğinde beslendikleri yerler oluşturmaktaydılar. Günümüzde bu öküz yatakları dağ keçisi, karaca, geyik gibi hayvanların yırtıcı hayvanlardan korunduğu sahalar haline gelmiştir. Yöreye gelir getirmek amacıyla Antalya bölgesindeki gibi av turizmi uygulaması yararlı olacaktır.

Yasak kapsamında olmasına rağmen kaçak alabalık avcılığında devam etmektedir. Yörede ülkemizde sadece bir kaç yerde yaşayan kırmızı benekli kaya alabalığı bulunmaktadır. Balık avcılığı da turizm amacı ile düzenlenebilir.

b) Kış Turizmi

Kış turizmi için Rize İl özel idaresinin yaptığı bir ön çalışma yok ise de, tekne şeklindeki vadiler, az eğimli açıklıklar ve geniş konaklama imkânı sağlayabilecek yaylalar, karayolu ulaşımının dağ eteklerine kadar varmış olması, bu turizme yönelik tesislerin gelecekte oluşturulmasına yardım sağlayacaktır. Kanımca bugün yurdumuzda bulunan kış turizmi merkezle-

rinden çok daha olanaklı sahaları Kaçkar Dağlarının morfolojik yapısı oluşturmıştır.

C. YÖRE TURİZMİNİN BAŞLICA SORUNLARI VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Ülke için olduğu kadar herhangi bir yöre için de turizmin sayısız yararları vardır. Turizm ile birlikte halkın hayat standardı değiştiği gibi bu sektör ile beraber gerçekleşen alt yapı yatırımlarından yöre halkının yararlanacağı bir gerçektir. Bu arada yörede yeni bir takım meslekler ve ticaret alanları oluşacak, yöre insanının el sanatları ekonomik değer kazanacaktır. Bunların yanında özellikle Çamlıhemşin için, atalardan kalan ve bugün bir ailenin bakım gücünün çok üzerinde masraf gerektiren konaklar turizm amacıyla kullanılıp kurtarılabilir. Böylelikle kültürel bir varlık yok olmaktan kurtarılıp ekonomik bir değer haline de getirilebilir.

Yöre kökenli insanlarımızın yaz aylarında; özellikle okulların kapanmasından sonra, aileleri, akraba ve eşdostları ile birlikte köylerine gelip kışın kapalı kalmış evlerini açarak konaklamaları sonucu bu dönemde yöre için bir iç turizm patlaması oluşmaktadır. Hemşinliler kendi doğup büyüdükları yer için daima gunur duyarlar. Bu yüzden her Hemşinli bulunduğu kentte çevresine özlemini duyduğu yöresini övmekle bitiremez. Bundan ötürü çoğu kez yöreyi görmek ve anlatılanların doğruluğuna inanmak isteyen başkaları da misafir olarak yöreye gelirler. Bunlar genellikle ilk seferinde misafir olarak daha sonraları tam bir turist olarak ziyaretlerde bulunurlar.

Turizmin büyük faydaları yanında küçük bir yöre olan Çamlıhemşin için birçok sorunları da olacağı kesindir. Bu sorunlarla ilgili olarak yörede sorumlu ve etkili olan belediye başkanı Galip Pelit'in görüşleri şöyledir:

"Bölgemizde ilk iç turizm hareketlerinin başlangıcı çok eski yıllara dayanmaktadır. Dış turizm hareketi ise, 1980'li yıllara rastlamaktadır.

"Turizm hem dünya insanların kaynaşmasını, hem de ülkemiz ekonomisi için daha ziyade nüfus erozyonuna uğramış yöremiz için vazgeçilmez sosyal ve iktisadi bir faaliyettir.

"Yöremizin turizm hareketliliği, ülke turizmi ile paralellik arzietmekte ise de, bölgenin coğrafi yapısı ile ele alındığında dağ, kış, termal (kaplıca), av ve kültür turizmi gibi çeşitlilik arzietmektedir. Bunlara rağmen bölgemizde henüz turizme hizmet verebilecek organizasyonlar ile bunların alt yapıları, geniş, modern konaklama tesislerimiz, kongre ve konser salonları gibi tamamlayıcı unsurlara sahip değiliz...

"Bu konuda planlama yapılırken doğa ile bütünleşecek büyük yatırımların yanı sıra küçük ev pansiyonculuğunun da ihmal edilmemesi gerekir. Toplumumuzun her kesimine turizmin çok faydalı yatırım alanı olduğun öğretmek gerekir...

"Yörede yaşayan hemşerilerimizin turizmden kısa ve uzun dönemde gelirleri yükselecek, ancak sosyal düzeyleri aynı oranda yükselmediği sürece bir takım olumsuzlukları da beraberinde ge-

getirecektir. Uzun vadede ekonomik gelişme eskiye oranla aile bağlarını da zayıflatacaktır...

"Kazançlarımızın yanında kayıplarımız şunlar olacaktır:

- Farkedilmeyen bir çevre kirlenmesi ile doğal dengenin bozulma ihtimali vardır.

- Kaynak tüketimi ile birlikte hayat pahalılığının artması tehlikesi vardır.

- Geleneklerin bozulmasına ve tarım alanlarının azalmasına neden olabilir." (30)

Bu genel görüşten sonra yörenin turizmle ilgili özel sorunlarını ihceleyelim:

1- Konaklama ve Yeme-içme işletmeleri

Konaklama ve yeme-içme işletmeleri; turistlerin geçici konaklama, dinlenme, yeme ve içme, kısmen eğlenme ve diğer bazı kişisel ve sosyal gereksinmelerini karşılayan kuruluşlardır. Çamlıhemşin'de bugün var olan bu tür işletmeler gelişecek bir turizm olayını karşılayabilecek nitelik ve nicelikten uzak görünmektedir. İlçe merkezinde bulunan tek otelin de hizmeti son derece yetersizdir. Konaklama yönünden Ayder kaplıca yaylası bir ölçüde gelişmiş durumdadır. Ayder'de bugün 700 ün üzerinde yatak kapasitesi bulunmaktaysa da burada da nitelikli bir konaklama imkânı bulunmamaktadır. Daha çok sağlık turizmüne dönük olarak yöre girişimcileri tara-

---

(30) Galip Pelit, "Çamlıhemşin," Çamlıhemşin Ayder Bülteni, Ankara, No 1, (Ağustos 1993), s. 3

fından kurulmuş bu tesisler geniş anlamda bir turizmin ihtiyacını karşılayabilecek kapasitede değildir.

Lokantalar içinde benzeri durum sözkonusudur. İlçe merkezinde ve Ayder'de bulunan lokantaların donanım, servis ve yemek kaliteleri yetersizdir.

Rize Özel İdaresi tarafından finanse edilen bir banyo ve otel tesisinin otel kısmı henüz tamamlanabilmiş değildir. Konaklama sorunu bu otelin tamamlanması ile bir ölçüde çözülebilecektir. Ancak, bu otel sadece sağlık turizmi için Ayder yaylasına gelenlere hizmet verebilir.

Dağcılık ve doğa yürüyüşleri için yörede bulunan yaylalardaki atıl durumda bulunan evler onarılarak konaklama ihtiyacına cevap verilir hale getirilebilir. Bu yöndeki çalışmalar son yıllarda kredi desteği olmaksızın yerel halkın çabaları ile bir ölçüde sürmektedir. Ancak bu çalışmaların yeterli olmadığı bir gerçektir.

Sorunun çözümü için devletin batı bölgelerimizdeki uyguladığı düşük faizli uzun vadeli kredi desteğine gereksinme vardır. Bu sayede bir çok boş bulunan konak ve yayla evleri onarılarak turizmin hizmetine girmesi sağlanabilir. Bu evler yeterli büyüklükte olduklarından, konaklama yanında yeme-içme ihtiyacını karşılayabilecek tesisler haline de getirilebilir...

2. Altyapı ve Ulaştırma İşlemleri

"Su, enerji, mahal içi ulaşım sebekesi, kanalizasyon sistemi, temizlik ile ilgili tesis ve araçlar, parklar, otoparklar, spor tesisleri, toplantı ve kongre tesisleri belli bir yerleşme yerinde oturanların yararlandıkları altyapı tesisleri ve hizmetleridir. Ancak, orayı ziyaret eden turistlerin de bu alt yapıdan yararlanacakları tabiidir. Esasen, söz konusu altyapıya yeterli ölçüde sahip olmayan bir yerin turistik mahal haline gelmesi güçtür. Devamlı yaşadıkları çevrenin dışına çıkan, günlük hayatlarının çeşitli yüklerinden kurtulmak isteyen insanlar temel ihtiyaçlarının eksiksiz karşılanmasını talep edeceklerdir." (31)

Çamlıhemşin ve bağlı yaylalar için yukarıda anlatılan anlamda altyapı yatırımları tam olarak gerçekleştirilmiş değildir. İlçe merkezinde ve Ayder yaylasında elektrikli enerji ile içme ve kullanma suyu şebekeleri bulunmaktadır. Ancak, bunun dışında başta kanalizasyon arıtma sistemi olmak üzere diğer altyapı yatırımlarından hiçbirisi yoktur. Kanalizasyon sistemleri ya ilçe içinden geçen Fırtına ırmağına ya da çevreye bırakılmaktadır. Bu durum yakın gelecekte turizm açısından beklentisi bulunan Çamlıhemşin için olumsuzluk oluşturmaktadır.

Çamlıhemşin köylerinde su kaynaklarının bolluğu ile içme suyu ihtiyacı büyük bir sorun oluşturmamaktadır. Ama

(31) Tunca Toskay, Turizm Olayına Genel Yaklaşım, İstanbul, Yayılım Matbaası, 1989, s. 192.

ilçe merkezi ve Ayder yaylasında mutlaka bir kanalizasyon şebekesi ve buna bağlı bir arıtma tesisi kurulmalıdır. Aksi takdirde giderek artan turizm yükü Fırtına ırmağının kirlenmesine yol açacaktır.

"Ulaşılabilirlik ve turizm olayının yarattığı ulaştırma talebine cevap verebilme, önemli konular olarak karşımıza çıkmaktadır. Ulaştırma altyapısı, kurumları ve araçlarının turizme bağımlı unsurlardan sayılabilmesi için, turistik mahallin turizm olayı dışındaki ulaşım talebinin üstündeki bir kapasiteye ulaşmış olması gerekmektedir...

"Ulaştırma yönünden turizme bağlı unsurlardan sayılabilecek altyapı kurum ve araçları arasında, turistik mahalde turistlerin ihtiyaçlarına cevap veren kapasiteler sayılabilir. Gezinti yolları, özel ulaşım araçları, (teleferik, lift, fayton, dağ treni v.b. gibi) bunlarla ilgili kurumlar bu grubu oluşturmaktadır. Burada kurulu bulunan kapasitenin tamamının varlık nedeni turizm olayıdır."(32)

Ulaştırma hizmetleri yöre için özel sorunlar içermektedir. Daha önceki bölümlerde bahsedildiği gibi ilçe merkezine Pazar ilçesinden kalkan araçlarla karayolu ile ulaşmak mümkündür. İlçenin turistik açıdan önemli olan Ayder ve Elevit yaylalarına karayolu devam etmektedir. İlçeye ve ilçe içinde ulaşım için şahıs minibüslerinin yanında belediye otobüsleri de hizmet vermektedir. Bunun dışında yüksek yaylalara ve dağcılık

---

(32) Toskay, a.g.e., s. 195.

maksadı ile yapılacak gezi yerlerine motorlu araçlarla ulaşmak mümkün değildir. Söz konusu mahallere yöreden kiralanabilecek at, katır gibi yük ve binek hayvanları yardımı ile ulaşılabilir. Ancak bu hayvanların sayısında da eskiye oranla düşme olmuştur. Günümüzde en kolay ulaşım karayolu gibi görülmektedir. Ancak Çamlıhemşin, eğik ve ormanlık bir sahada kurulu bulunduğundan karayolu ulaşımı son derece pahalı ve bakımı zordur. Zaten karayolunun ulaşmış bulunduğu yerlerin daha fazla tahribata uğradığını kabul edersek yörenin her köşesine karayolu ulaşımın sağlanmasını istemek doğru bir tercih olmayacaktır. Yöre içinde ulaşımı sağlamak için en uygun model, teleferik sistemidir. Bu sistemin de kuruluş ve bakım masraflarının fazla olması yerinin ve sayısının iyi seçimini gerektirir. Bunun yanında gelişen bir turizme hizmet açısından yük hayvanlarının beslenmesini de teşvik etmek soruna çözüm açısından yararlı olacaktır.

3. Pazarlama ve Tanıtma İşletmeleri

Seyahat acentaları, seyahat şirketleri, çeşitli tanıtma kuruluşları turistik ürünün pazarlanmasını ve satışını sağlarlar. Turizm endüstrisinde pazarlanacak ürün ve onu tüketen kişi arasında mekân farklılığı olduğundan ürünün veya mahallin tanıtılması özel bir önem kazanmaktadır. Seyahat şirketleri ve acentaları ve çeşitli tanıtma kuruluşları faaliyet ve çalışmaları ile turistik mahalin daha çok ziyaret edilmesini sağlayarak o mahallin cazibesini artırmaktadırlar.

Bu çalışmaya konu olan Çamlıhemşin yöresinde daha çok tanınmaya ihtiyacı bulunmaktadır. Ülkemizde bulunan tur acen-taları ve seyahat şirketleri yöreye turist göndermeleri açı-sından teşvik edilmelidir. Böylelikle ferdi yada yöre kuruluş-larının tek başlarına yapamayacakları bir hizmet gerçekleştiril-miş olacaktır.

4. Eğitim Sorunları

Turizmin gelişmesi için yatak sayısının ve taşıma ka-pasitesinin artması, altyapı sorununun çözüme ulaştırılması, tanıtma ve pazarlama çalışmalarının yoğunlaştırılması ve do-layısıyla turist sayısı ile turizm gelirlerinin çoğalması ge-rekir. Tüm bu atılımlarla birlikte, köklü ve çok yönlü turizm eğitimi olgusu ve yetişmiş personel sorunu gündeme gelmekte-dir. Burada eğitim kavramını dört başlık altında toplayabili-riz:

Halka dönük turizm eğitimi, genel turizm eğitimi, mes-leki ve teknik turizm eğitimi ve üniversite turizm eğitimi.

Ülkemizde deniz turizminin giderek doyum noktasına yak-laşması sonucu doğa turizmi kavramı ile birlikte Çamlıhemşin gibi yörelerimiz gündeme gelmiş bulunmaktadır. Türkiye turizm olayında geçen yıllarla birlikte bir takım eğitim kurumlarını oluşturarak örgün ve yaygın eğitimle turizm konusunda eleman yetiştirmeye devam etmektedir. Ancak bu tip çalışma ve eğitim kurumlarımız güney ve batı illerimizde bulunmaktadır. Türkiye doğa turizmi kavramı ile Karadeniz bölgemizden yararlanma is-

teği ile birlikte bu bölgede de eğitim çalışmalarını yürütmek zorundadır.

Çamlıhemşin ve civarında turiste asgari hizmeti verebilmek için herşeyden önce halk kurs ve seminerlerle eğitilmek zorundadır. Turizm kavramını yöre için henüz yeni olduğundan mümkünse merkezi illerde hiç olmazsa bir Turizm Meslek Lisesi kurulmalı ve yöre ihtiyaçlarına uygun şekilde eğitim vermelidir. Aksi takdirde el yordamıyla yürütölen bir turizm çalışması yararlı olmayacaktır.

5. Çevre Sorunları

Turizmin doğal çevre üzerindeki etkilerini Prof.Dr.Hasan Olalı şu şekilde açıklamıştır:

"1. Turistik yerleşim doğal çevreyi tahrip etmekte, doğal ve fiziksel dengeyi değiştirmektedir.

2. Turizm, doğal manzaranın bayağılaşmasına neden olmaktadır.

3. Turizm sitleri maddesel olarak kirletmektedir.

4. Turizmin bir etkisi, gelişen ulaştırmanın, özellikle hava ulaşımının yarattığı hava kirlenmesinde görülür.

5. Turizmin su nehir, deniz kirlenmesi üzerine olan etkileri de gözden kaçmamalıdır.

6. Turistik donatımı oluşturan ulaşım, konaklama ve restorasyon tesislerinin, eğlence yerlerinin neden olduğu gü-

rlt insanın sürekli olarak maruz kaldığı yıpratıcı faktörlerden biridir.

7. Nihayet turistik mal ve hizmet üretim ve tüketimin-den geriye kalan zararlı atıklar çok kez doğayı, sosyal yaşamı kirlettiği kadar, insanların sağlığını da geniş ölçüde tehdit etmektedir.

"Anlamını ve gerçek yerini enterdisipliner bir çalışma ortamında buln. turizm olgusunda ve turizm planlamasında, bizzat turizmin kendi geleceğini de risk altına sokan bu olumsuz etkileri önleyecek önlemlerin getirilmesi kaçınılmaz bir zorunluluk arz etmektedir. Ülkemizde bu konuda henüz ciddi çalışmalara ve düzenlemelere gidilemediğini belirtmek durumundayız."(33)

Çamlıhemşin ekonomisinin kalkınmasında bir model olarak turizmi öngörmek, yukarıda muhtelif yazarların görüşleriyle belirtildiği gibi doğal denge üzerindeki olumsuz etkileride beraberinde getirecektir. Turizm için şüphesiz tek sorun doğal evre değildir, aynı zamanda yetişmiş insan kaynağı ve çalışanlar, ulaşım, eğitim ve daha bir çok değişik sorun bulunmaktadır. Ancak amlıhemşin gibi bir doğa cennetinin ilk karşılaşacağı tehlike doğa kirlenmesi olduğundan bu konu üzerinde özellikle durulmaktadır.

Bu çalışmanın turizm yönü ile ilgili olarak Sayın Cemal Gülas ile yapılan konuşmalarımızdan onun da görüşleri alınmıştır. Sayın Gülas şunları söyledi:

(33) Olalı ve d., a.g.e., s. 185-186.

"Çamlıhemşin dağcılık, doğa yürüyüşleri ve rafting, kano gibi su sporları için ideal bir yöremizdir. Özellikle doğa yürüyüşleri için Türkiye'de hiçbir başka yöre ile mukayese edilemez derecede önemlidir. Kano sporu ise ilçede bulunan Hala ve Büyük dereler ideal bir şekilde kullanılabilir. Bu akarsuların hemen her mevsim sularının yeterli olması kano için ayrıca bir avantaj oluşturur. Ancak Çamlıhemşin yürüyüşle baştan başa dört beş günlük bir sürede geçilebilir olması ve toplam 40-50 km'lik bir yürüyüş güzergâhına sahip olması dünya pazarındaki payını düşürmektedir. Örneğin Finlandiya'da bir trekking sahasında 200 km'lik bir parkurda gezimiz oldu ve bu sahada insana rastlamadık. Ayrıca onlar bu sistemi son derece iyi oturtmuşlar, yürüyüş esnasında konaklayacağımız yayla evlerini bakımlı ve temiz olarak teslim alıyor aynı şekilde teslim ediyorsunuz. Bizde de kırk civarında yaylada atıl durumda bulunan yüzlerce ev bu amaçla kullanılabilir. Bu iş için yeterli sayı ve kalitede eleman bulunması gerekmektedir. Çamlıhemşin dünyadaki diğer parkurlara göre dar bir sahada kurulduğu için kirlenme tehlikesi çok fazladır. Bu konuda yeterli duyarlılık gösterilmezse yöreyi gelecek nesillere sağlıklı bir ortam olarak bırakamayacağız. Ayrıca bu tip turizm faaliyetlerinde ulaşım haberleşme ve sağlık hizmetlerinin hazırlanması gerekir. Bunlar yörede bulunmamaktadır. Ulaşım için doğayı tahrip etmeyen bir raylı sistem düşünülebilirse de öyle bir yatırım yapabilecek kuruluş bulabilmek zor görünüyor. Turistler için haberleşme ve sağlık sistemi ulaşımına nazaran biraz daha kolay tesis edilebilir.

"Çamlıhemşin için turizmle ilgili bir tehlike daha vardır ki bu konuda insanımız yeterli derecede bilinçli değildir. Çamlıhemşin'de sadece yörede bulunan yirmi beş bitki türü bulunmaktadır. Türkiye'de büyük oranda bitki türü hırsızlığı yapılmaktadır. Bu yöre için önemli bir kayıp olacaktır ve önlenmelidir. Buna en önemli örnek Kardelen çiçeğidir." (34)

6. Dilek ve Beklentiler

Çamlıhemşin yöresinde turizmin sağlıklı bir yapıya kavuşması için dilek ve beklentiler özetle şunlar olabilir:

- Bugün yörede turizmin en yaygın olduğu Ayder'de alt-yapı çalışmaları başlatılmalı ve yapılaşma bugünkü çirkin halden kurtarılarak yöresel mimariye uygun hale getirilmelidir.

- Yine var olan doğa yürüyüşleri için güzergâhlar belirlenmeli ve bu güzergâhlar üzerinde konaklanabilecek evler tesis edilmelidir. Daha doğrusu bu iş için mevcut yayla evleri onarılmalı ve turizmin hizmetine verilmelidir.

- Yerli ve yabancı turistlere hizmet edebilecek kalitede merkezi otel ve moteller tesis edilmelidir.

- Denizlerde meydana gelen kirlenme ve anarşik ortam daha güvenli bölgelerdeki yayla turizminin değerlendirilmesini sağlamıştır. Bu sebeple bölgedeki orman ve yeşil alanlar korunmalıdır.

---

(34) Yöre Fotoğraf Sanatçısı ve Hürriyet Foto-Muhabiri Cemal Gülas ile "Çamlıhemşin'in Turistik Yönü" konulu görüşme, İstanbul, 6 Mart 1994.

- Daha kaliteli motorlu ulaşım imkânları daha fazla kirlenmeye sebep olacaktır. Bu yüzden karayolu ulaşımı yerine dağcılık, trekking, rafting ve kano sporu için yük hayvanları beslenmesi teşvik edilmelidir.

- Ayrıca Çamlıhemşin için av turizmi de düşünülmelidir. Bugün Antalya bölgesine büyük ekonomik katkısı olan av turizmi Çamlıhemşin için de düşünülebilir.

- Nehir balıkçılığı korunup geliştirilmeli ve kontrollü olarak turizm hizmetine verilmelidir.

- Turizmin gelişmesine göre sağlık hizmetleri de bu yönde geliştirilmeli, gerekirse gezici sağlık ekipleri görevlendirilmelidir.

- Yöredeki müteşebbislere özellikle konakların pansiyon haline getirilebilmesi için kredi sağlanmalıdır.

- Dağların kampçılığa uygun olması, dağ yollarının yeni mevcut patikaların sürekli açık ve bakımlı olmasını gerekli kılmaktadır. Bu yönde çalışmalar yapılmalıdır.

- Bugün Çamlıhemşin'de yöre halkı ile Orman İdaresi arasında bir takım problemler bulunmaktadır. Yayla ve köy evlerini onarmak isteyen yöre insanına kontrollü olarak ihtiyaçları ölçüsünde ahşap malzeme temini için ağaç kesme izni verilmelidir.

- Yöre büyük kentlerden kolayca ulaşım için seyahat acenteleri teşvik edilmelidir.

- Herşeyden önemlisi turizm sektörü bir eğitilmiş insan işidir. Turiste hizmet verebilecek eğitilmiş insan açığını kapatacak eğitim kurumlarına ihtiyaç vardır. Bu yönde çalışmalar yapılmalıdır.

S O N U Ç

Dünyamızda son on yıldır çok büyük değişiklikler yaşanıyor. Ülkeler sosyal, siyasal, ekonomik ve beşeri olaylarla çalkalanıyorlar. Bir yandan açlıktan ölümler olurken diğer yanda ticarette sınır tanımayan ülkeler, bilinen tüm yolların dışındaki yöntemlerle ekonomik mucizeler yaratabiliyorlar. İç savaşlarda dünyanın gözü önünde katliamlar yaşanırken, güçlü ülkeleri arkalarına alanlar, açıkça komşularına saldırabiliyorlar. Bütün bunlar olurken, diğer tarafta başka toplumlar akıllalmaz zenginlikleriyle varlık içerisinde yaşıyorlar. Bilinen en önemli ekonomik güç olan petrol için her nasılsa bütün dünya, ya da iki balina için iki süper güç birleşebiliyor ama Avrupa'nın ortasında yaşanan bir savaş hiçbir şekilde önlenemiyor.

Dünyamızda bazı konularda sınırların fiilen ortadan kalkmasıyla Türkiye istese de istemese de bu karmaşanın içinde mücadele etmek zorunda kalmaktadır. Ülkemiz bir yandan batılıların taşıdıkları bir bölünme problemi ile uğraşırken batı ekonomisini düzeltmeye çalışıyor, diğer yandan dünyada sözü geçer olabilmek için iç savaş yaşanan ülkelerde taraf olmaya çalışmaktadır. Bu gayret, zaten problemlili olan ekonomimizi daha çok zora sokmakta, ülkemiz giderek kendi sorunlarını bile çözmekte acze düşmektedir.

Geçmiş yıllarda dış ticaret açığımızı kapatmak için Avrupa'da çalışan işçilerimizin tasarruflarına güveniyorken,

zamanla müteahhitlerin kazançları ile ihracat gelirleri döviz kaynaklarımızı oluşturdu. Bu arada gelişmekte olan turizmde elde edilen gelirler de azımsanmayacak bir döviz kaynağı yaratmaktadır. Ancak son yıllarda yaşanan sosyal ve ekonomik problemler, ülkemizi gittikçe daha fazla dış borç yükü altına sokmakta, artık ihracatın ithalatı dengelemesi bir yana, yukarıda sayılan diğer gelirler bile dış borcumuzun azalmasına yardımcı olamamaktadır. Kaldı ki, güven duyulmayan bir ülkeye, ne işçi dövizini, ne de turist gelmesinin son derece zor oluşu da bir başka gerçektir.

Ülkemizde bugün gerek doğudaki anarşiden, gerekse başka sosyal ve ekonomik sebeplerden yoğun göç olayları yaşanmaktadır. Kırsal kesim insanımız hızla kentlere göçmekte geride ya sadece yaşlıların yaşadığı yada tamamen yaşanmayan yerleşim birimleri kalmaktadır. Buna karşılık gelişmiş batı ülkelerinde kırsal kesimde yaşayan insanlar vardır. Çoğu kez sinema, TV filmlerinde adeta ressam fırçasından çıkmışçasına bakımlı köy evlerini, düzgün yollarını besili hayvanlarını, tarlalarını bağlarını izliyoruz. İletişim çağında bütün bu gerçekler kolaylıkla öğrenilebiliyor. Dahası batılı köylülerin eğlencele-ri, folkloru, yaşayış biçimleri televizyon aracılığı ile evlerimize kadar geliyor. Bizden daha mı güzel oynuyor, şenlik yapıyorlar? Belki hayır. Ama bizden iyi üretiyor, iyi giyiniyor, yiyiyor, içiyor, kısacası iyi yaşıyorlar.

Her yıl 23 Nisan Çocuk Şenliğine gelen Avrupalı küçük folklorcuları izliyoruz. Tüm gelişmelerine karşılık, bizimki-

lerle karşılaştırdığımızda ne kadar yavan, basit kalıyorlar. Her men her Avrupalı birbirinin benzeri oyunlar oynuyorlar. Biz de ise tüm Avrupa'daki halk oyunu çeşidi kadar belki bir tek bölgenin oyunu vardır. Çünkü binlerce yıllık Anadolu uygarlıklarının tümü bugüne aktarılmış ve bizimle yaşayışına devam ediyor. Ama biz bu güzel kültür mozayigini özümseyip bundan yararlanacağımıza aramıza ayrılık tohumlarının ekilmesine gerekçe yapıyoruz. İkiyüz yıllık Amerika, Kanada gibi ülkeler kendilerine tarih yaratmaya çabalarken, ülkemiz var olan eşsiz tarihine sahip çıkamıyor, insanımızın biz kimiz sorusu sorması çok sakıncalı bir şey olmasa gerek. Biz yaşadığımız bu yere nereden geldik. Bizden önce burada kimler vardı, taşıdığımız isimlerden kullandığımız yöntemlere kadar her şeyi ne zaman öğrendik ya da benimsedik? Bütün bu soruları cevaplayabilmemiz, devlet-yurttaş ilişkisinin daha sağlıklı işleyişini sağlayacaktır.

Bu çalışmada küçük bir yurt köşesi olan Çamlıhemşin ilçesi ve Hemşinliler, coğrafyası, tarihi, etnik kökeni, kültürel, folklorik değerleri ve ekonomik yönü ile tanıtılmaya çalışılmıştır. Şüphesiz Çamlıhemşin, ülkemizin incelemeğe değer yüzlerce yöresinden sadece biridir. Anadolu insanının okuma yazma alışkanlığının fazla gelişmiş olmaması, tarih konusunda kesin bilgilere sahip olunmasını engellemektedir. Aslında bugünkü Türkiye'de kökenlerin ne olduğunun fazla önemi de olmasa gerekir. İnsanlar kendilerini ne hissediyorlarsa odurlar. Büyük Atatürk "Ne mutlu Türk üm diyene" demiştir. Oysa ırkçılık gütseydi "Ne mutlu Türk olana" diyebilirdi. Amacımız, kendimize

ve gelecek nesillere mutlu, kalkınmış, müreffeh bir Türkiye hazırlamak, kendi içimizdeki kavgaların sadece başkalarına yarayacağını bilmek olmalıdır. Yöreyi tanıtmaya çalışırken bu düşünce ışığı altında hareket edilmeye çalışılmış ve yöre ekonomisinin gelişmesinin, yöre insanına, dolayısıyla tüm ülkeye faydasına dikkat çekilmek istenmiştir. Bu amaç doğrultusunda, gözlemlenmek istenen, tıpkı gelişmiş ülkelerdeki gibi bakımlı, tertemiz ve içinde mutlu insanların yaşadığı köy ve yayla evleridir.

Çamlıhemşin gibi nice yörede yüzyılların birikimi kültür varlıkları ve folklorik faaliyetler neden ekonomik değerlere çevrilemesin? Kaldı ki özellikle Çamlıhemşin'de bugün yüzlerce köy ve yayla evi atıl durumda bulunmaktadır. Eşsiz coğrafyası yanında, geçmişin son derece zor taşıma şartları altında yapılmış olan taş konaklarını, taş köprülerini incelemek bile başlı başına bir turizm konusudur. Ancak diğer tüm sanayi kollarında olduğu gibi turizmin de kötü etkileri belirtilmeye çalışıldıysa da bu konuda daha yetkin olan Dr.İhsan Çetin'in sözlerine yer vermek istiyorum.

"Turizmin ülkemizin ekonomik, sosyal, politik ve ekolojik sorunlarının çözümünde büyük katkılarda bulunabilecek bir potansiyele sahip olduğu bir gerçektir. Diğer yünden, tecrübenin ve bilimin ışığında yönlendirilmeyen, başı boş bırakılmış ve bir "turizm gelişmesi"nin sakıncalarının yararlarından fazla olabileceği de bir gerçektir.

"Diğer konulara geçmeden önce, hiç bir zaman aklımızdan çıkarmamamız gereken diğer bir gerçeğin altını çizmek istiyorum.

"Turistler bir ülkeyi veya yöreyi, genellikle, devamlı yaşadıkları yerden daha değişik bir kültürü ve ortamı olduğu için seçerler. Fakat, büyük gruplar halinde seyahat edenler (mass turizm) ziyaret ettikleri yerlere kendi alışkanlıklarını, standartlarını ve değer yargılarını da empoze ederler. Bunun sonucu olarak ülke ve/veya yöre otantikliğini ve turistik çekiciliğini yitirir. Neticede, artık ne "turistlerimiz" ne "doğamız" ne de kendi "değerlerimiz" kalır." (35)

Yukarıdaki sözlere katılmamak mümkün değildir. Eğer küçük bir coğrafya parçası olan Çamlıhemşin, kültürünü, coğrafyasını, değer yargılarını yitirecekse, bırakalım yine bugünkü gibi bakımsız terkedilmiş ve bilinmez olarak kalsın. O zaman hiç olmazsa Çamlıhemşin gelecek nesillere bozulmamış ve bakir olarak kalabilecektir. Evet, belki Çamlıhemşin bir coğrafya parçası olarak yarınlara kalabilecektir ama, Hemşinlilerin kültürel varlıklarının devam etmesi bugün yapılabilecek çalışmalara bağlıdır. Bu inanca bağlı olarak Çamlıhemşin ve Hemşinliler bir yüksek lisans tezine konu olarak seçilmiştir.

---

(35) Turizm Bakanlığı Turizm Eğitimi Genel Müdürlüğü, Doğu Karadeniz Turizmi Konferans-Workshop: 22-25 Haziran 1992 Trabzon, Ankara, Sistem Ofset, 1992, s. 19.

K A Y N A K Ç A

- Alok, Ersin: Dağlarımız, İstanbul, Doğan Kardeş Matbaacılık, 1972.
- Arıcı, Muzaffer: Her Yönüyle Rize, Ankara, Odak Ofset Matbaacılık, 1993.
- Atacan, Veysel: "Çamlıhemşin'in Tarihi, Coğrafyası ve Kültürü," Çamlıhemşin Ayder Bülteni, Ankara, No: 1 (Ağustos 1993)
- Barutçugil, İsmet S.: Turizm İşletmeciliği; Bursa, 1982.
- Barutçugil, İsmet S.: Turizm Ekonomisi ve Turizmin Türk Ekonomisindeki Yeri, İstanbul, 1986.
- Bıjışkyan, P.Minas: Karadeniz Kıyıları Tarih ve Coğrafyası (1817-1819), çev. Hrand D. Andreasyan, İstanbul, Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1969.
- Gülas, Cemal: "Bulutların Ülkesi," Atlas, İstanbul, No: 1 (Nisan 1993)
- İlkin, Akın ve Dinçer, M.Zeki: Turizm Kesiminin Türk Ekonomisindeki Yeri ve Önemi, Ankara, 1991
- İnciciyan Ġukas (Lukas): Dünyanın Dört Bucağının Coğrafyası, Asya Bölümü, C.I, Venedik, San Lazzaro Manastırı, 1806.

- Kazancı, Metin: Halkla İlişkiler, Ankara, Olgun Matbaası, 1982.
- Koch, Karl: Prof.Dr.Karl Koch'un 1843-1844 Yıllarındaki Doğu Gezileri, der. Muzaffer Arıcı, çev. Tahir Deveci, Ankara, Odak Ofset, 1991
- Olalı, Hasan ve d. : Dış Tanıtım ve Turizm, Ankara, Yonca Matbaası, 1983.
- Pelit, Galip: "Çamlıhemşin," Çamlıhemşin Ayder Bülteni, Ankara, No. 1 (Ağustos 1993)
- Saygun, A.Adnan: Rize, Artvin ve Kars Havalisi Türkü, Saz ve Oyunları Hakkında Bazı Malûmat, İstanbul, Numune Basımevi, 1937.
- Tarkan, M.Tevfik: Rize-Hopa Yöresi Coğrafi Etüdü, Erzurum, Atatürk Üniversitesi Basımevi, 1973.
- Toskay, Tunca: Turizm: Turizm Olayına Genel Yaklaşım, İstanbul, Yaylım Matbaası, 1989.
- T.C.Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü: Türkiye Tanıtma Sempozyumu 16-17 Mayıs 1989 Ankara, Ankara, 1989.
- T.C.Turizm Bakanlığı Turizm Eğitim Genel Müdürlüğü: Doğu Karadeniz Turizmi Konferans-Workshop: 22-25 Haziran 1992 Trabzon Ankara, Sistem Ofset, 1992
- Ölker, İsmet: Dağ Turizmi ve Kış Sporları, Ankara, 1983.

G Ö R Ü Ő M E L E R

Gülas, Cemal: Hürriyet Foto Muhabiri ve Fotoğraf
Sanatçısı ile görüşme, 6 Mart 1994

Pamukçuyan, Kevork: Kumkapı Ermeni Patrikhanesi Kültür
Danışmanı ile görüşme, 3 Mart 1992

Ö Z E T

Çamlıhemşin, Rize ilimizin, coğrafi koordinatları 41.02^0 kuzey enlemi. 41.00^0 doğu boylamı olan noktada kurulu bulunan bir ilçesidir. Yüzölçümü 678 km^2 olan ilçede altı mahalle yirmi dört köy ve kırk civarında yayla bulunmaktadır. Sürekli azalış göstermekte olan ilçe nüfusu son sayımda 10556 olarak belirlenmiştir. Karadeniz'den gelen nemli hava akımlarının güneyde yüksek dağ silsilelerinden geçemeyip yağmura dönüşmesi sonucu yıllık 250 cm ile yöre yurdumuzun en çok yağış alan bölgesi durumundadır. Bu iklim tipi yöre florasına olağanüstü bir zenginlik kazandırmış ve ilçe 250 m'den başlayıp 2500 m'ye kadar gür bir bitki örtüsü ile kaplı bulunmaktadır. "Çamlıhemşin" adı da yörede "Çam" adı verilen ladin ormanlarının çokluğundan gelmektedir. Ladin dışında tipik bitki türleri arasında Şimsir, Karayemiş (Taflan) ve Kumar (Orman Gülü) sayılabilir. İlçe sınırları içerisinde 3000 m'nin üzerinde bir çok dağ ve tepe bulunmakta ve bunların en yükseği Kaçkar zirvesi 3937 m ile aynı zamanda Doğu Karadeniz Bölgesi'nin en yüksek noktasını oluşturmaktadır.

Denize 22 km uzaklıkta olan ilçeye karayolu ile ulaşılabilir. İlçe içerisinde bulunan iki dere boyunca yaylalara doğru karayolu ulaşımı bulunmaktadır. Ancak, daha yüksek yaylalara, yaya yada binek hayvanları yardımı ile varmak mümkündür.

Çamlıhemşin ve Hemşinlilerin tarihi hakkında farklı söylentiler vardır. Ermeni tarihçiler Hemşinlilerin Ermeni asıllı oldukları iddiasında bulunurken, Türk ve diğer tarihçiler bunun aksini söylemektedirler. Yörede gayrimüslim mezarlık ve yapıları geçmişte Ermenilerin yaşamış olduğu ama zamanla Türk unsurlarında bölgeye geldiğini kanıtlayıcı niteliktedir. Bu konuda yazılı kaynakların yetersiz oluşu kesin bir kanıya varmayı engeller. Osmanlı dönemindeki nüfus arşivlerinin günümüzde bulunduğu Batum'dan getirilerek incelenmesi konuyu aydınlatabilecektir. İlçe sınırları içinde bulunan iki kale, yedi taş köprü ve çok sayıda taş konak tarihi eserleri, köy evleri, su değirmenleri ve seranderler karakteristik yapıları oluştururlar.

Düğünler ve yayla şenlikleri yöre insanının en çok eğlendiği etkinlikler olarak günümüzde de devam etmektedir. Tulum eşliğinde oynanan horon en önemli folklorik özelliğini oluşturur. Tulumun yurdumuzda sadece bu yöreye has folklorik bir enstrüman olduğu da bir gerçektir.

Yöre kadın giyiminde. şar, kuşak ve iki telli çorap kullanımı bir özellik olarak geçmişten günümüze devam etmektedir. Erkek giyiminde ise böyle bir alışkanlığın devamı söz konusu değildir. Karalahana, çeşitlerinin yanında, ısırgan otu yemekleri, muhlama, alabalık ve Hemşin balı yöre sofrasında bugün de bulunan yiyecekler arasında sayılabilir.

Yörede eğitim kurumları ortadereceli okul düzeyinde olmasına karşılık. gurbetciliğin yaygın olması sebebiyle eğitimi

insan sayısı oldukça fazladır. Geçmişte yaylacılık, hayvancılık ve gurbetçilik ekonomik kaynağı oluştururken, günümüzde çay tarımı, gurbetçilik, arıcılık ve turizm daha etkin durumdadır.

Günümüzde Çamlıhemşinde yaygın olarak dağcılık, trekking ve rafting gibi sportif faaliyetler ile birlikte turizm gelişmesini sürdürmektedir. İlçe sınırları içerisinde bulunan ve Karadeniz Bölgesi'nin en yüksek zirvesi olan Kaçkar tepesine Yaz ve Kış tırmanışları yapılmaktadır. Kaçkar Dağlarına güney yönden tırmanmak mümkün olduğu gibi Çamlıhemşin yani kuzey yönden tırmanışlar daha fazla tercih edilmektedir.

İlçede ikinci derecede önemli turizm faaliyeti de trekking ve yayla turizmidir. İlçe sınırları içerisinde bulunan kırk sayıdaki yaylada yaylacılığın fiilen ortadan kalkmasıyla yüzlerce ev boş bulunmaktadır. Bu evler yayla turizmi ve trekking için uygun barınma mekânlarını oluşturabilecek sayı ve niteliktedirler.

Çamlıhemşin ilçesi için bugüne dek süregelen turizm çeşidi de sağlık turizmidir. Ayder yaylasında bulunan kaplıca suyu son yıllarda yapılan modern hamam ile daha iyi hizmet vermektedir. Ayder kaplıca suyunun bir çok hastalıkları tedavi edici özellikleri tesbit edilmiştir. Ayder'de 700 civarında yatak kapasitesi bulunmasına karşılık gerçek anlamda turizm hizmetini karşılayabilecek durumda değildir.

Yöre turizminde etkili olabilecek diğer faaliyetler arasında rafting ve kano gibi nehir sporlarıyla kara ve balık avcılığı sayılabilir.

Çamlıhemşin coğrafi olarak küçük bir yöremiz olduğundan turizmin getirisi ile götürüsü iyi hesaplanmak zorundadır. Yöre henüz kapsamlı bir turizm için altyapı, üstyapı yatırımları ile ulaşım ve pazarlama birimlerine sahip değildir. Bunun yanında gelecek için kuşku ile bakılabilecek en büyük sorun çevre kirlenmesi tehlikesidir. Çevre kirlenmesi tehlikesi değil Çamlıhemşin gibi küçük bir coğrafya parçasında daha büyük alanlar için de bulunmaktadır.

Çamlıhemşin ekonomisi için turizmi bir model olarak görürken, turizmin çevre üzerindeki olumsuz etkisine de dikkat çekmek istiyor ve batı bölgelerimizde yanlış uygulamadan doğan çevre sorunlarının tekrarlanmamasını diliyorum.